

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПЕРІОД ДО 2020 РОКУ

2015

ЗМІСТ

1. ПІДХІД, МЕТОДИКА ТА ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ СТРАТЕГІЇ	4
2. ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ	7
2.1. Загальна характеристика Закарпатської області	7
2.2. Природно-ресурсний потенціал	8
2.3. Людський потенціал	12
<i>2.3.1. Демографічна ситуація</i>	12
<i>2.3.2. Людські ресурси і доходи населення</i>	14
<i>2.3.3. Освітня інфраструктура</i>	16
<i>2.3.4. Охорона здоров'я</i>	17
<i>2.3.5. Мережа закладів культури і мистецтва</i>	18
<i>2.3.6. Фізкультурно-оздоровчий та спортивний розвиток</i>	19
2.4. Рекреаційно-туристичний потенціал	20
2.5. Якість і безпека довкілля	22
2.6. Економічний потенціал	26
<i>2.6.1. Промисловий комплекс</i>	26
<i>2.6.2. Аграрний сектор</i>	28
<i>2.6.3. Сфера торгівлі</i>	31
2.7. Науково-технічний потенціал та інноваційна діяльність	33
2.8. Ділова активність та інституційні перетворення в регіоні	38
<i>2.8.1. Підприємництво</i>	38
<i>2.8.2. Адміністративні послуги</i>	39
2.9. Просторово-економічний потенціал, інфраструктурний розвиток	40

<i>2.9.1. Транспортна інфраструктура</i>	40
<i>2.9.2. Галузь зв'язку</i>	43
<i>2.9.3. Житлово-комунальне господарство, житлове будівництво</i>	44
<i>2.9.4. Паливно-енергетичний комплекс</i>	45
<i>2.9.5. Енергоефективність і енергозбереження</i>	47
2.10. Інвестиційна діяльність у регіоні	49
2.11. Зовнішньоекономічна діяльність	53
2.12. Транскордонне співробітництво	56
2.13. Диспропорції розвитку субрегіонів і громад.	63
3. ОСНОВНІ ЧИННИКИ ТА СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ	65
3.1. Результати SWOT- аналізу	65
3.2. Порівняльні переваги, виклики і ризики розвитку області	66
3.3. SWOT- матриця та обґрунтування стратегічних напрямів розвитку	71
3.4 Сценарії розвитку регіональної економіки	79
4. СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ ТА МІСІЯ РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ	82
5. СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ТА СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ ДО 2020 РОКУ	83
5.1 Стратегічні, операційні цілі, завдання та індикатори реалізації	83
6. ВПРОВАДЖЕННЯ І СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ	94
7. УЗГОДЖЕНІСТЬ СТРАТЕГІЇ З ПРОГРАМНИМИ ТА СТРАТЕГІЧНИМИ ДОКУМЕНТАМИ:	98
7.1. Узгодженість з Державною стратегією регіонального розвитку	98
7.2. Синергійні ефекти пропозицій стратегічних і операційних цілей Стратегії розвитку Закарпаття – 2020	99
ДОДАТКИ	101

1. ПІДХІД, МЕТОДИКА ТА ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ СТРАТЕГІЇ

Економічний розвиток включає стратегії та програми, здійснення яких дозволяє регіону пристосуватися до економічних змін шляхом поліпшення свого конкурентного положення з огляду на вирішальні фактори виробництва: людські ресурси, інформацію та технології, капітал та інфраструктуру.

Стратегічне планування – системний шлях до управління змінами й досягнення консенсусу у регіоні, а також створення спільного бачення майбутнього розвитку, творчий процес визначення проблем та погодження реалістичних цілей, завдань і стратегій, здійснення яких вирішить ці проблеми. Стратегічне планування є також потужним інструментом об'єднання лідерів бізнесу та посадовців місцевої влади для створення публічно-приватних партнерств, що має позитивний вплив на місцевий діловий клімат та конкурентне становище громади, а також на вирішення інших питань, пов'язаних з рівнем життя всіх громадян.

Процес розробки Стратегії регіонального розвитку мав висхідний характер. Він відпрацьовувався робочою групою, що визначала напрями розвитку та сфери реалізації заходів.

Строковість інструментів планування визначалася на основі поєднання довгострокового стратегічного плану та середньострокових циклів планування його реалізації. Визначені на основі цього підходу стратегічні цілі та заходи мають характер довгострокових (на 7 років) напрямів розвитку, тоді як програми орієнтуються на реалізацію пріоритетних завдань (3 роки). Ці заходи, будучи ключовими елементами Стратегії, визначають сценарії та шляхи досягнення стратегічних цілей.

При розробці Стратегії в основу її підготовки покладено такі основні принципи:

<i>Партнерство</i>	Характер стратегічного розвитку формується за результатами різних консультацій, спрямованих на розбудову консенсусу, а також на обґрунтовані очікування громади від владних структур. До участі в ухваленні рішень і розробці стратегічних цілей було запрошено всі зацікавлені сторони — представників влади, наукових установ, асоціацій підприємців, торгівельних палат, підприємств та громадянського суспільства.
<i>Принцип спільної участі представників влади та приватного сектору</i>	Забезпечує широкий соціальний консенсус, а також явну публічну підтримку Стратегії. Усі заходи розроблялися у спосіб, захищений від надмірного впливу учасників процесу розвитку, із залученням конкретних осіб, що ухвалюють рішення, зацікавлених сторін, експертів, представників неурядових організацій тощо.
<i>Життєздатність</i>	Основою забезпечення життєздатності є забезпечення належної рівноваги та послідовності внутрішніх елементів Стратегії (цілей, заходів), що підтримується застосуванням усіх зазначених у цьому документі принципів. Ще одним важливим елементом забезпечення життєздатності є забезпечення розвитку порівняльних переваг, визначених за результатами SWOT-аналізу (розбудова можливостей, котрі послаблюють гостроту вад і проблем). Крім того, для виявлення синергії між вадами та загрозами, яка загрожує життєздатності (для ризик-менеджменту), застосовується матриця слабких сторін та загроз.

<i>Інновація</i>	Застосовується як принцип у процесі ідентифікації проєктів, і стосується, головним чином, запропонованого підходу та якнайефективнішого використання наявних ресурсів.
<i>Ієрархія стратегічних планів</i>	Стратегічні плани вищого рівня мають більш загальний характер і закладають підвалини для визначення конкретних заходів на нижчих рівнях.
<i>Інтеграція</i>	Забезпечувалася за двома напрямками: 1) інтеграція спільних місцевих потреб на регіональному рівні з територіальної та змістовної точки зору. Це означає, що досягнення будь-якої регіональної мети принесе результат і на місцевому рівні. Інтеграція забезпечується шляхом активної участі всіх зацікавлених сторін регіону. 2) Інтеграція як багатомірний план розвитку пріоритетних секторів і напрямків діяльності забезпечує усунення конфліктів та негативних впливів. У цьому сенсі інтеграція забезпечує зосередження на сумісності та синергії заходів.
<i>Інституційна пам'ять</i>	Робота над проєктом Стратегії базувалась на результатах, досягнутих при розробці попередніх стратегічних документів, зокрема Регіональної Стратегії розвитку Закарпатської області на період до 2015 року.
<i>Субсидіарність</i>	Визначення стратегічних заходів, починаючи з найнижчого рівня (на основі потреб місцевих громад), здійснювалось із використанням ресурсів регіонального розвитку.

Модель розробки Стратегії було обрано, виходячи з потреб регіону.

Етапи розробки Стратегії:

1. Організація роботи.

Для розробки Стратегії Закарпатською облдержадміністрацією створені робоча група і координаційна рада (Додаток А).

Робоча група (РГ) – колектив експертів у складі представників науки, освіти, державного і громадських організацій. Саме на засіданнях РГ презентуються, обговорюються отримані на поточний момент напрацювання, зокрема, результати анкетних опитувань, статистичної аналітики та інформаційні матеріали, що подані учасниками робочих підгруп за відповідними напрямами роботи, та ухвалюються відповідні рішення. Робоча група подає прийняті рішення до координаційної ради.

Координаційна рада – це дорадчий орган, який розглядає, обговорює і схвалює напрацювання робочої групи і вносить необхідні корективи, які включаються в проєкт Стратегії.

2. Здійснення соціально-економічного аналізу та SWOT-аналізу

Відправним пунктом процесу розробки Стратегії є інвентаризація статистичних даних. Стратегічний аналіз охоплює розгляд, як статистичних показників (обов'язкова глибина аналізу не менше п'яти років – 2010-2014 рр.), так і нестатистичних даних, отриманих в результаті опитування, якісних оцінок структурних, політичних, економічних та соціальних умов. У цьому сенсі кількісно-емпіричний аспект має тісний зв'язок із якісними аспектами.

Соціально-економічний аналіз, порівняльні переваги, виклики та ризики, що враховують специфіку Закарпаття, є основою стратегічного планування, поєднуючи в собі потреби районів і шляхи розв'язання проблем.

Після оцінки поточної ситуації необхідно здійснити аналіз ресурсного потенціалу регіону. В основу методики виконання цієї роботи було покладено SWOT-аналіз. Робоча група узагальнює сильні сторони регіону, можливості розвитку, слабкі сторони та зовнішні загрози, у тому числі у розрізі складників ресурсного потенціалу області. Рішення робочої групи здійснюються на основі таких методів, як мозковий штурм, метод Делфі, діалектичне поєднання, які базуються на системному підході з метою отримання синергійного ефекту

взаємодії чинників у рамках складників SWOT-аналізів, що обґрунтовують стратегічні, операційні цілі та завдання.

3. Визначення стратегічного Бачення

Робоча група збирає, опрацьовує подані варіанти Бачення від усіх учасників процесу стратегічного планування, узагальнює і виробляє узгоджений його варіант – бажаний стан соціально-економічної системи у майбутньому, що окреслено конкретним періодом.

4. Формування стратегічних, операційних цілей, завдань та можливих сценаріїв їх реалізації

Стратегічні цілі визначаються на заданий стратегічний період (п'ять років) на основі порівняльних переваг з урахуванням викликів, загроз і необхідного управління ризиками, що виникають на шляху розвитку регіону.

Стратегічні цілі конкретизуються в операційних цілях і завданнях.

Можливі сценарії розвитку формуються на основі сприятливості зовнішнього і внутрішнього середовища та імовірного ресурсного забезпечення.

5. Громадське обговорення та ухвалення Стратегії

Робоча група ініціює проведення громадських слухань (або використовуються інші форми громадського обговорення) розробленої Стратегії з проектом деталізованих завдань її реалізації.

З урахуванням результатів громадського обговорення допрацьована Стратегія подається на розгляд і ухвалення обласною радою як базового управлінського документу соціально-економічного і просторового розвитку регіону.

6. Моніторинг та впровадження

Для забезпечення реалізації Стратегії формуються механізм та інструментарій моніторингу, які висвітлюються у Положенні про систему моніторингу виконання Стратегії.

У цілому, Стратегія є основою для впровадження проектів регіонального розвитку, що впливають із її операційних цілей, є базисом для прийняття управлінських, бюджетних та інвестиційних рішень розвитку області.

2. ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ

2.1 Загальна характеристика Закарпатської області

Закарпатська область розташована на заході України, межує з країнами – членами ЄС – Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією. З півночі і сходу Закарпаття має адміністративні кордони з Львівською та Івано-Франківською областями.

Як адміністративно-територіальна одиниця у складі України Закарпатська область була вперше утворена 22 січня 1946 року Указом Президії Верховної Ради СРСР на основі підписаної 29 червня 1945 року угоди між урядами СРСР і Чехословаччини, до складу якої Закарпаття входило до березня 1939 року під назвою Автономна Республіка «Підкарпатська Русь».

За адміністративно-територіальним поділом Закарпатська область включає 13 районів та 11 міст: з них 5 міст обласного значення – Ужгород, Мукачеве, Хуст, Берегове і Чоп та 6 міст районного значення – Рахів, Тячів, Виноградів, Іршава, Свалява і Перечин. Серед 19 селищ райцентрами є Міжгір'я, Воловець і Великий Березний, загальна кількість сільських населених пунктів станом на 1 січня 2015 року складає – 579. В області 215 населених пунктів мають статус гірських відповідно до Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні».

Обласний центр Закарпатської області – місто Ужгород – розташований на заході області поблизу українсько-словацького кордону на відстані від столиці України м. Києва 788 км автомобільними шляхами та 898 км залізницею (через міста Мукачеве і Львів).

Закарпатська область є однією з невеликих областей України як за площею, що становить 12,777 тис. км² (2,1 відсотка площі території України), так і за чисельністю населення – 1256,9 тис. осіб станом на 1 січня 2014 року (2,8 відсотка від чисельності населення України). Площа території регіону у 1,7 рази менша від площі середньостатистичної області України і майже у 3 рази менша від найбільшої за площею Одеської області (33,3 тис. км²) та дещо більша від найменшої за площею Чернівецької області (8,1 тис. км²).

За величинами території і кількості населення Закарпатська область подібна до європейського стандарту адміністративно-територіальної одиниці – регіону. Саме тому в концепціях системних реформ, які включають і здійснення реформи адміністративної в Україні, зміна адміністративних меж областей вважається недоцільною.

Географічні чинники і клімат

Майже 80 відс. території області займають гори, серед яких найвища точка України – гора Говерла (2061 м), а решту – Притисянська низовина.

Територія області з північного та північно-східного напрямків захищена хребтами Українських Карпат, які тягнуться з північно-західного напрямку з території прикордоння Словаччини і Польщі і переходять у південно-східному напрямку у Мараморський масив, який продовжується Румунськими горами у сусідній країні. Від інших регіонів України Закарпатську область відділяють гірські перевали – Ужоцький, Верецький, Торунський та Яблуницький висотою від 889 до 931 метрів над рівнем моря.

Через ці перевали і пролягають основні шляхи залізничного і автомобільного сполучення, а через Верецький перевал ще й європейський транспортний коридор №5.

Загалом за географічним розташуванням і наявністю кордонів з 4-ма країнами ЄС Закарпатська область займає виключно важливе геостратегічне і геополітичне положення як для України, так і для іншої частини Європи, особливо – для країн Східної, Центральної та Південно-Східної Європи (див. мапу), у т.ч. й тих, що не мають безпосереднього кордону з Україною.

Територією області протікає 9429 потоків і річок, в основному гірських. У горах протягом року випадає в середньому 1400, у нижній частині – 500–600 мм опадів, що зумовлює достатню зволоженість. Перераховані фактори формують помірно-континентальний клімат, створюють цінний природний рекреаційний потенціал, підсилений ще й гірськими лісистими ландшафтами, наявністю сотень джерел мінеральних вод і термальними водами. Влітку середня температура становить плюс 21°C, взимку – мінус 4°C. Вегетаційний період на низовині триває до 230 днів, у передгір'ях – 210–230 днів, у горах – 90–210 днів.

2.2. Природно-ресурсний потенціал

Кліматичні ресурси. За сукупністю основних характеристик клімату (кількість сонячних днів, середньорічна температура та вологість повітря, сума активних температур, тривалість вегетаційного сезону, наявність тривалого снігового покриву, ступінь континентальності клімату) регіон Закарпаття є одним з найкомфортніших в Україні для багатьох видів відпочинку в будь-який період року та для санаторно-курортного лікування.

Земельні ресурси. Земельний фонд області становить 1275,3 тис. га, з них 451,3 тис. га (35,4 відс.) зайняті сільгоспугіддями, з яких 199,7 тис. га – рілля. Більше половини території області займають площі, вкриті лісом (51 відс.). Область малоземельна: на одного мешканця припадає лише 0,36 га сільгоспугідь, в тому числі 0,16 га ріллі. Майже третина земель області 30,5 відс. (389,1 тис. га) перебуває в користуванні громадян. У користуванні сільськогосподарських підприємств перебуває 3,5 відс. (45,2 тис. га) земель, 16,1 відс. (205,5 тис. га) – землі, не надані у власність та користування, з яких 16,6 відс. – сільськогосподарські угіддя (34,1 тис. га).

У власності фізичних та юридичних осіб перебуває 22,3 відс. (284,6 тис. га) земель області. У власності громадян перебуває 283,6 тис. га, в тому числі 269,0 тис. га сільськогосподарських угідь, з них 167,6 тис. га ріллі. У власності недержавних сільськогосподарських підприємств перебуває 0,1 тис. га, заклади, установи, організації торгівлі – 0,5 тис. га, промислових підприємств – 0,3 тис. га, організацій, підприємств та установ рекреаційного та оздоровчого призначення – 0,1 тис. га земель.

Лісові ресурси та лісове господарство. Закарпатська область за відсотком лісистості займає перше місце в Україні (51 відс.), а за запасами деревини, які оцінюються майже у 207,5 млн. м³ (табл.1).

Основною лісоутворювальною породою в Закарпатті є бук лісовий – 58,1 відс., а ялина європейська (смерека) займає другу позицію – 32 відс. Дуб звичайний займає 7,5 відс., а ялиця біла вкриває 6,2 відс. площі лісів регіону, решта – ясен, явір, в'яз гірський, інші

породи. Частка природного поновлення в лісах протягом 2006-2014 року зросла від 30,5 відс. до 62 відс., що є позитивною тенденцією, як в екологічному, так і в економічному плані.

Таблиця 1

Основні характеристики лісових ресурсів (регіональний, загальнонаціональний та транскордонний аспекти)

Показники	Закарпаття	Україна	Польща	Словаччина	Угорщина	Румунія
Лісистість	51 відс.	15,9 відс.	29,1 відс.	40,7 відс.	17 відс.	39 відс.
Середній вік насаджень	80 років	60 років	-	-	-	-
Середній запас на 1 га	350 м ³	200 м ³	226 м ³	-	177 м ³	400 м ³
Середньорічний приріст	5 м ³	4 м ³	3,4 м ³	4,5 м ³	6,2 м ³	4,9 м ³
Ліси, обмеженого експлуатаційного використання	61 відс.	50 відс.	50 відс.	55,1 відс.	33 відс.	-
Заповідні ліси	23,5 відс.	15,8 відс.	44,7 відс.	14,9 відс.	2 відс.	-

На території Закарпаття збереглися порівняно значні площі пралісових екосистем, які є ключовими для Карпатського регіону й на сьогодні включені до об'єктів всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО. Основним місцем їх локалізації є Карпатський біосферний заповідник (далі КБЗ) – 14,6 тис. га, та Ужанський національний природний парк (далі «Ужанський» НПП) – 3 тис. га.

Всього у галузі лісового господарства (Закарпатського ОУЛМГ) працює понад 4 тис. працівників, з яких 1,8 тис. працівники лісової охорони. Державні лісгоспи забезпечують весь цикл лісгосподарських робіт – від збору лісового насіння до заготівлі деревини під час рубок головного користування. Фінансування на ведення лісового господарства, тобто на здійснення всіх запроектованих лісгосподарських заходів здійснюється за рахунок державного бюджету (8-10 відс.) та за власні кошти підприємств (90-92 відс.). Найголовнішим джерелом формування власних коштів є реалізація заготовленої деревини. Площа мисливських угідь в Закарпатській області складає 1208,8 тис. га.

Попри існуючі проблеми у сфері лісового господарства лісгоспи області демонструють певний поступ на шляху до сталого управління лісовими ресурсами – усі державні лісгосподарські підприємства, підпорядковані Закарпатському ОУЛМГ (68,5 відс. усіх лісів області) – з 2005 року сертифіковані за схемою FSC. Лісова сертифікація за схемою FSC є свідченням прагнень до високого світового стандарту ведення лісового господарства.

Водні ресурси та водне господарство. За сумарними запасами водних ресурсів Закарпаття займає перше місце в Україні і ключове місце у Карпатському регіоні. На одного жителя Закарпаття припадає у 7 разів більше водних ресурсів, ніж по Україні в цілому.

На території Закарпаття бере початок найбільша притока Дунаю – р. Тиса, яка є міжнародним водотоком. Її найбільші притоки (Уж, Латориця, Ріка, Тересва), окрім р. Боржава, беруть початок на Вододільному хребті Українських Карпат. Витоки Боржави знаходяться на Полонинському хребті. Середня щільність річкової мережі становить 1,7 км/км², тоді як в Україні цей показник становить 0,6-07 км/км². Всього в області протікає 9429 рік сумарною довжиною 19,86 тис. км. Це малі річки, окрім рік Тиса, Боржава, Латориця та Уж, які мають довжину більше 100 км. Ріки Тиса, Латориця та Уж є транскордонними.

У період 1960-1995 років внаслідок незбалансованої розбудови меліоративних каналів та лісгосподарювання знизився рівень ґрунтових вод на 2,8 м, зросла мінералізація ґрунтів і загострилася проблема питної води у всіх районах області.

У другій половині минулого століття тут було побудовано низку водних об'єктів з метою регулювання річкового стоку та для цілей розвитку рибного господарства (водосховища,

ставки). Нині нараховується щонайменше 292 таких об'єктів від низовини до нижнього лісового поясу із загальною площею водного дзеркала 2545,33 га, не враховуючи каналів.

Таблиця 2

Водний баланс Закарпаття та України в цілому

Області	Опади, мм	Елементи балансу, мм			
		річковий стік			Випаровування, мм
		повний	поверхневий	підземний	
Закарпатська	939	549	429	120	390
По Україні загалом	609	83	64	19	526

Загальний об'єм води в дев'яти найбільших штучних водосховищах становить 60,5 млн. м³, площа водного дзеркала становить 1,56 тис. га. Природних озер нараховується 32. Більшість з них – невеликі за площею водного дзеркала (< 1 га). Найбільше з них – озеро Синевир (площа 6 га, а глибина – 22 м).

У Закарпатті наявні солоні озера, які виникли на місці соляних шахт. Вони розташовані у Тячівському районі (села Теремля, Нересниця та стм Солотвино). Найвідоміше із них – озеро Кунігунда.

Прогнозні запаси підземних вод в області становлять 400 млн. м³, затверджені – 124 млн. м³.

На території області відомо понад 600 мінеральних джерел. За якістю та кількістю мінеральних вод Закарпаття займає перше місце в Україні. В області наявні майже всі аналоги найвідоміших у світі мінеральних вод: гідро-карбонатні натрієві, гідро-карбонатні сульфатні, кальцієво-магнієві, сульфідні, миш'яковисті, кремнієві, які належать до трьох типів мінералізації. Всього розроблено 62 родовища.

У квітні 2011 року у м. Ужгород на конференції Міністрів охорони довкілля Тисяйських країн було укладено Меморандум про розуміння «Посилення співробітництва у басейні річки Тиса для імплементації Плану інтегрованого управління басейном річки Тиса з метою підтримки сталого розвитку регіону». У 2012 році в області було представлено Національний план управління басейном р. Тиса. Документ розроблено згідно вимог Водної Рамкової Директиви ЄС, яка встановлює рамки дій ЄС у сфері водної політики. Те, що такий План розроблено для Закарпатської області, є перевагою у галузі сталого управління водними ресурсами краю.

Рибні ресурси та рибне господарство. На території Закарпатської області налічується 9 водосховищ площею 1290 га та 261 суб'єкт господарювання в користуванні яких знаходиться біля 300 водних об'єктів загальною площею 2756 га водного дзеркала, зокрема розведенням риби займаються 19 фермерських господарств у користуванні яких знаходиться майже 86 га водного дзеркала, 48 юридичних осіб (538 га), а також 78 га знаходиться у користуванні 25 сільських рад. Водосховища «Форнош», «Пістрялово», «Бабічка» використовуються для інтенсивного вирощування риби, а водосховища «Роман Потік» та два водосховища у с. Великі Береги Берегівського району – в режимі спеціальних товарних рибних господарств.

Промисловим виробництвом риби займаються ВАТ «Закарпатський рибокомбінат» (929,8 га) та ВАТ «Закарпатська рибоводна станція» (124 га). В об'ємі виловленої риби переважає товстолобик, питома вага вилову якого приблизно 65 відс., коропа – 30 відс., форелі – 3 відс., щуки – 2 відс.

На сьогодні рибництво як галузь рибного господарства в Закарпатській області розвивається у двох напрямках: холодноводне – вирощування райдужної форелі і тепловодне – вирощування коропа українського лускатого, дзеркального, товстолобика білого, строкатого та їх гібридів; білого амура; судака; щуки; сома. З природоохоронною метою дещо освоєна методика вирощування червонокнижних видів аборигенної іхтіофауни –

харіуса європейського та лосося дунайського, а з 2012 року здійснюється зариблення гірських річок фореллю струмковою.

Мінерально-сировинні ресурси. Область багата на мінерально-сировинні ресурси. На сьогодні відомо 217 розвіданих родовищ більш як 30 видів корисних копалин, серед яких є поліметали, алуніт, перліт, ліпарит, цеоліти, каоліни, кам'яна сіль.

У Закарпатті сконцентровані запаси золота, срібла, цинку, свинцю і германію. Також руда бариту; потужний сировинний потенціал для оздоблення і будівництва (мармури, мармуризовані вапняки, декоративні туфи, андезити і андезито-базальти, вапняки тощо).

Золото і срібло розвідано у Мужіївському золотополіметалічному родовищі (Берегівський район) і в золоторудному родовищі «Сауляк» (Рахівський район). Запаси першого затверджені у 1990 році і розроблялися з 1999 року у Мужіївському руднику потужністю 60 тис. тонн руди на рік, яка перероблялася на збагачувальній фабриці. За час роботи у державну скарбницю надійшло понад 736 кг мужіївського золота. Із грудня 2006 року підприємство припинило виробничу діяльність. Поліметалічна руда в родовищі містить свинець, золото, індій, телур, галій, германій, сурму, кобальт, барій, ртуть, селен, питома вага яких становить 32 відс. Золото в цій руді має в середньому вміст 5-6 грамів на тонну. Технологія, яка використовувалася, не давала змоги добути з руди всі цінні елементи.

Рідкісні метали, а саме ртуть і алуніт (з якого отримують глинозем і металічний алюміній), відкрито в 4-х родовищах кіноварі по ртуті поблизу с. Дубриничі і с. Тур'я Бистра Перечинського району, с. Вишково Хустського району і в 2 родовищах (Берегівському і Біганському) алунітової руди. Всі ці родовища не експлуатуються.

Гірничо-хімічні корисні копалини представлені в області Солотвинським родовищем кам'яної солі; двома родовищами сировини для вапнування кислих ґрунтів (Новоселицьким родовищем мергелю і Свалявським родовищем вапняку); родовищем бариту; шістьма родовищами білих і забарвлених глин (експлуатуються тільки два: Оноцьке родовище білих глин (Виноградівський район) та Малоком'ятське родовище забарвлених глин).

Природно-заповідний фонд області. На території області розташовано 456 об'єктів природно-заповідного фонду площею 176749,0493 га. Серед цих об'єктів 4 – загальнодержавного значення. Це КБЗ (53630 га), який межує з Румунією, Ужанський НПП (39159,3 га), який межує зі Словаччиною та Польщею, НПП «Синевир» (40 400 га) та НПП «Зачарований край» (6 101 га). Ужанський НПП разом з Надсянським РЛП на Львівщині, а також Бещадським Парком Народовим та ландшафтними парками «Долина Сяну» і «Ціснянсько-Ветлінським» (Польща) та національним парком «Полонини» (Словаччина) утворюють трилатеральний міжнародний біосферний резерват «Східні Карпати» (213 тис. га), який Комісією ЮНЕСКО, як і Карпатський біосферний заповідник, внесено до Світової мережі біосферних резерватів (табл.3).

Таблиця 3

Площа природно-заповідних територій: регіональний, загальнонаціональний та транскордонний аспекти (відс. від загальної площі території)

Закарпаття	Україна	Польща	Словаччина	Угорщина	Румунія
13,9 відс.	6,08 відс.	34 відс.	19,62 відс.	23,5 відс.	5,18 відс.

До ПЗФу області також належить два регіональних ландшафтних парки: «Притисянський» (10330,6 га) та «Синяк» (4631,2958 га), 19 заказників загальнодержавного значення, 47 заказників місцевого значення, 9 заповідних урочищ, 9 пам'яток природи загальнодержавного значення та 329 пам'яток природи місцевого значення.

До територій з особливим охоронним статусом – Рамсарських угідь – у Закарпатті належать 8 водних та водно-болотних об'єктів: Озеро «Синевир» (НПП «Синевир»), Озеро «Бербенескул» (КБЗ), Озеро «Форнош», «Долина нарцисів» (КБЗ), Печера «Дружба» (КБЗ), Болото «Чорне багно» (НПП «Зачарований край»), Урочище «Атак-Боржавське» (РЛП «Притисянський»), «Верхів'я Ужа» (НПП «Ужанський»).

Розпочато ідентифікацію природних біотопів у системі Natura 2000, охорона яких передбачена Директивою про охорону оселищ (Habitats Directive) та охорону птахів (Birds Directive).

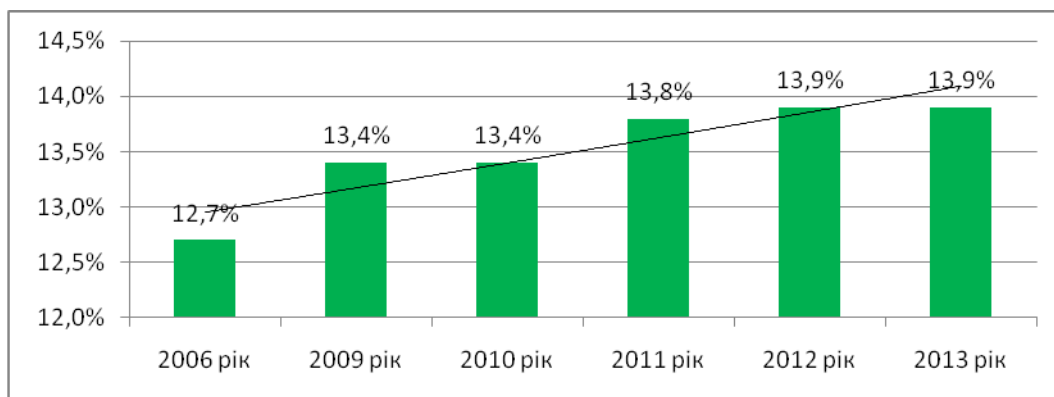

Рис. 1. Динаміка розвитку об'єктів природно-заповідного фонду Закарпаття протягом 2006-2013 років.

Природна флора судинних рослин регіону нараховує близько 2100 видів і підвидів судинних рослин, що становить близько 45 відс. флористичного багатства України і близько 6 відс. видового різноманіття Європи. Флора мохів Закарпаття включає 703 види, тоді як в Україні в цілому відомо 825 видів мохів. Фауна хребетних налічує 435 видів, що становить 68 відс. фауністичного багатства України.

У 2009 році затверджено Червоний Список видів тварин Закарпатської області. Готується до затвердження такий же Список видів рослин.

Інтегроване управління природними ресурсами. На сьогодні у Закарпатті практики інтегрованого управління природними ресурсами не існує. Кожна з галузей підпорядкована окремій вертикалі влади (Міністерству чи Агенції, Закарпатські облдержадміністрації), має власні плани розвитку і у своїх планах не перетинається і не враховує плани інших, дотичних галузей. Така практика часто призводить до прихованих конфліктів інтересів, коли, наприклад, розвиток гідроенергетики, план якого розробляється у департаментах Закарпатської облдержадміністрації, ставить під загрозу вироблену стратегію протипаводкового захисту та план заходів щодо інтегрованого управління басейном ріки Тиса, яку впроваджує басейнове управління водних ресурсів р. Тиса. Подібний приклад актуальний і для розвитку екологічної мережі, більша частина яких створюється на територіях держлісфонду, що часто викликає нерозуміння та опір у лісгоспах.

SWOT-аналіз природно-ресурсного потенціалу наведено у додатку Б.

2.3 Людський потенціал

2.3.1 Демографічна ситуація

Починаючи з 2008 року відновилися позитивні тенденції до зростання чисельності як міського так і сільського населення області. У 2013 році на території області проживало 1254,4 тис. осіб, що порівняно з 2003 р. більше на 0,04 відс. Це безумовно є позитивним явищем на тлі постійного скорочення населення в цілому по Україні на 5,39 відс., однак нижче ніж приріст у прикордонних країнах Європейського Союзу (додаток В, табл. В.1). Зростання населення пов'язано в першу чергу зі зміною у 2005 році тенденцій до природного скорочення населення на приріст (Рис.2).

За результатами 2013 року коефіцієнт народжуваності складав 14,7‰, смертності – 11,8‰, природного приросту – 2,9‰, що краще не лише загальнодержавних показників 11,1‰, 14,6‰, -3,5 ‰ відповідно, а і показників прикордонних країн (додаток В, табл.В.2). Водночас, рівень смертності дітей віком до 1 року в Закарпатті зріс порівняно з 2003 роком і

починаючи з 2008 року почав перевищувати загальноукраїнський рівень (додаток В, табл.В.1).

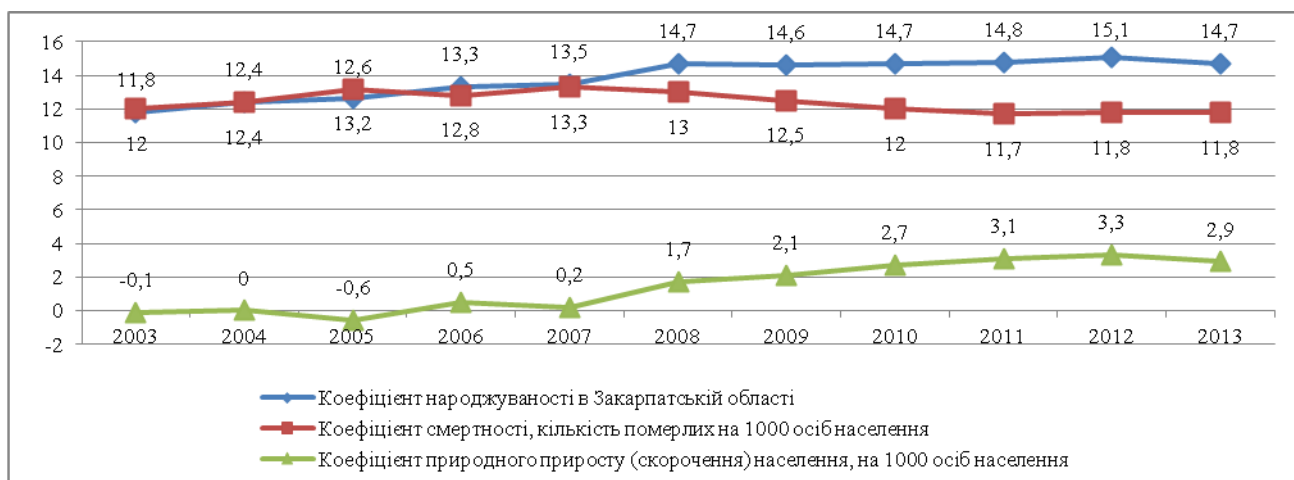

Рис. 2. Динаміка природного руху населення Закарпатської області

Поряд з позитивним природнім рухом, механічних рух населення демонструє постійні щорічні від'ємні значення, так від'ємне сальдо міграції скоротилося з -2,5 тис. осіб у 2003 році до -1,2 тис. осіб у 2013 році, в Україні за цей час сальдо міграції з негативного – 24,2 тис. осіб зросло до позитивного +31,9 тис. осіб. При чому на відміну від України загалом міграційне скорочення в області є вищим у міській місцевості: так, у 2013 році в Україні спостерігався міграційний приріст міського населення на рівні +1,3‰, і міграційне скорочення сільського населення на рівні +0,6‰, а для Закарпатської області міграційне скорочення міського населення – -1,4‰, скорочення сільського населення -0,7‰. Таким чином за цим показником область демонструє кращу ситуацію порівняно з Україною загалом і займає 13 місце з-поміж інших областей.

Серед напрямів міграції переважає внутрішньорегіональна міграція, на яку припадає 54,77 відс. вибулих, на міжрегіональну – 37,74 відс., на міждержавну – 7,48 відс. Однак, офіційна статистика не відображає реальної ситуації в регіоні, адже за офіційними даними загальна кількість вибулих з області у 2012 році – 8987 осіб. Ці особи формують зареєстровану частину міграції, але за даними соціологічного дослідження, проведеного ЗРЦ СЕ і ГД НАН України у 2012 році кількість трудових мігрантів у Закарпатській області складала 175 тис. осіб працездатного віку.

Таким чином на початок 2014 року на території області проживало 2,77 відс. населення України. За кількістю жителів Закарпаття займало 16 місце серед інших областей. На кожний квадратний кілометр території припадало 98,6 осіб, що вище середньоукраїнського показника (75,3 осіб) (додаток В, табл.В.3).

У сільській місцевості проживає 62,85 відс. (790,0 тис. осіб) населення області, 37,15 відс. – у містах (466,9 тис. осіб), натомість в Україні загалом сільське населення займає меншу частку – 31,02 відс.

Статеву структуру населення області характеризується перевагою жінок у загальній чисельності. На 1 січня 2014 року кількість жінок становила 652,4 тис. (52,03 відс. постійного населення), чоловіків – 601,6 тис. (47,97 відс.).

Для Закарпаття характерна наявність тенденції до зрушення часток відповідних вікових груп у напрямку старіння населення: за останні 9 років частка молоді до 19 років знизилася з 28,21 відс. до 25,60 відс., а осіб старше 50 років зросла з 26,72 відс. до 29,60 відс. В Україні за аналогічний період частка осіб до 19 років скоротилася з 21,6 відс. до 19,89 відс., а осіб старше 50 років зросла з 33,7 відс. до 36,21 відс. Наслідком змін у віковій структурі населення є демографічне навантаження населення, яке суттєво підвищилося впродовж останніх років. Відповідно у 2013 році у Закарпатській області загальне

демографічне навантаження на 1000 населення у віці 15-59 років складало 579 осіб (585 по Україні), у містах – 564 особи (545 по Україні), у селах – 582 особи (679 по Україні).

Починаючи з 2003 року середня очікувана тривалість життя зросла з 69,86 років до 71,02 років у 2013 році, що свідчить про погіршення ситуації порівняно з Україною загалом, адже середня очікувана тривалість життя складала у 2003 році 68,22 роки і зросла у 2013 році до 71,37 років по державі. Однак у порівнянні з прикордонними країнами ЄС (Угорщина – 75,1 років, Словаччина – 75,4 років, Польща – 76,9 років, Румунія – 74,6 років) очікувана тривалість життя в Закарпатті є нижчою. В той же час, середній вік населення Закарпатської області у 2013 році складав 36,7 років і є найменшим з-поміж усіх регіонів України (загалом по Україні середній вік складає 40,6 років) (додаток В, табл.В.4). У містах області середній вік складає 36,8 років, у селах – 36,6 років, для порівняння аналогічний показник по Україні 40,5 років і 40,7 років.

SWOT-аналіз демографічної ситуації наведено у додатку Б.

2.3.2. Людські ресурси і доходи населення

Починаючи з 2003 року кількість економічно активного населення у віці 15-70 років майже не зазнала змін, скоротившись на 1,03 відс. до 586,8 тис. осіб, при цьому в Україні загалом скорочення складало 0,86 відс. (додаток В, табл.В.6).

Поряд з цим з 2003 по 2013 роки зменшилася кількість зайнятого населення на 1,81 відс. з 551,2 тис. осіб до 541,2 тис. осіб. Кількість безробітних осіб зросла на 9,35 відс. з 41,7 тис. осіб до 45,6 тис. осіб. Це свідчить про гіршу на фоні України загалом ситуації, де за аналогічний період кількість зайнятих зросла на 1,19 відс., а безробітних зменшилася на 21,49 відс.

Таким чином рівень зайнятості по області скоротився з 60,5 відс. до 58,6 відс. і наразі є нижчим ніж в середньому по країні (60,3 відс.). Рівень безробіття за методологією МОП навпаки зріс з 7,0 відс. до 7,8 відс. і перебуває майже на рівні загальнодержавного показника (7,2 відс.) (додаток В, табл.В.7). При чому у контексті доступу до ринків праці жителі сільської місцевості області знаходяться у дещо гіршому становищі, ніж в Україні загалом (Рис.3).

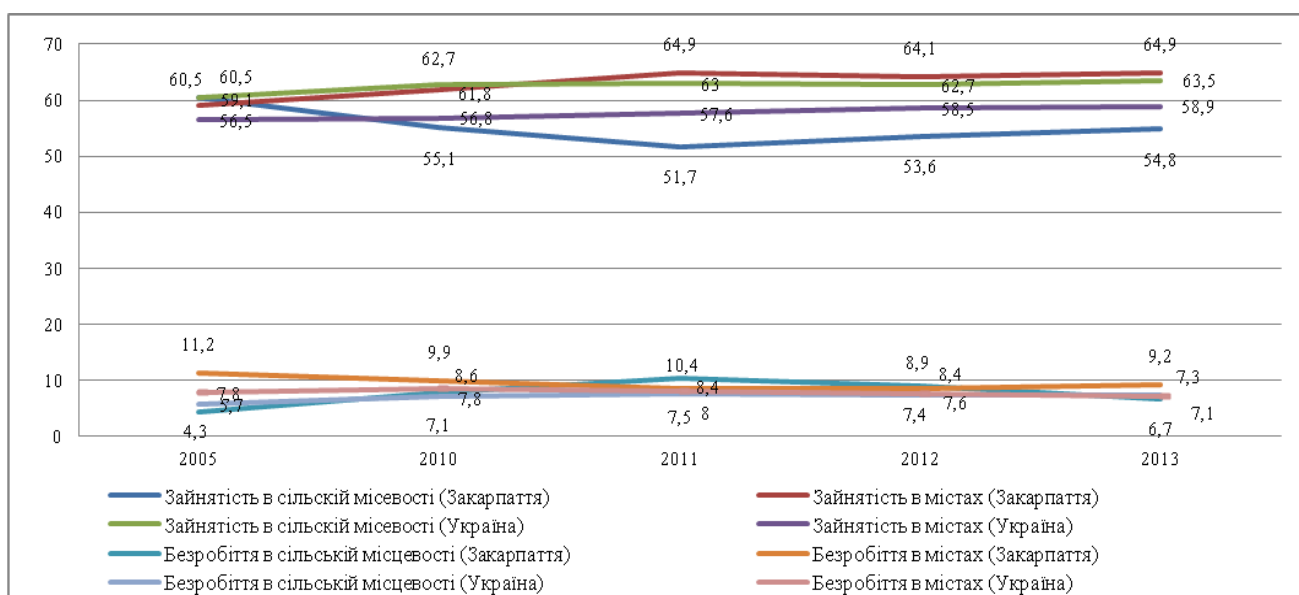

Рис. 3. Рівень зайнятості і безробіття у сільській місцевості а містах Закарпатської області та України, відс.

Як бачимо, рівень зайнятості у селах Закарпатської області є впродовж останніх років нижчим, ніж по країні, а безробіття – вищим.

При цьому за офіційними даними в області рівень економічної активності складає 63,5 відс., що нижче загальнодержавного показника (65,0 відс.).

У структурі зайнятого населення 25,4 відс. осіб задіяні у сільському, лісовому, рибному господарстві, мисливстві, 11,14 відс. у промисловості, 17,87 відс. у торгівлі, діяльності готелів і ресторанів, 9,11 відс. у сфері освіти, а решта 36,47 відс. розділені між іншими видами економічної діяльності. З 2003 року знизилася кількість найманих працівників до 183,5 тис. осіб (на 11,61 відс.), а також їх частка у структурі зайнятого населення з 37,66 відс. до 33,91 відс.

Освітній рівень працівників області є дещо нижчим ніж загалом по Україні, адже 56,2 відс. з них мають вищу освіту (по Україні 59,2 відс. працівників). Нижчою є і активність щодо розвитку людських ресурсів області, так у 2013 році 10,0 відс. працівників підприємств області було навчено новим професіям і підвищили кваліфікацію, по країні загалом цей показник складав 11,8 відс.

Впродовж останніх років на підприємствах області, на відміну від України загалом покращуються умови праці, так у 2003 14,5 відс. осіб працювало у незадовільних санітарно-гігієнічних умовах, а у 2013 році – 10,0 відс. (29,5 відс. по Україні).

Доходи населення. Впродовж 11 років в області спостерігається тенденція зростання як наявного, так і реального доходів населення.

У Закарпатській області протягом 2003-2013 років обсяг доходів зріс у 6,76 разів з 4337 млн. грн. до 29322 млн. грн., а доходи в розрахунку на одного жителя зросли у 5,7 разів. В Україні подібний приріст складав 6,1 разів і 6,5 разів відповідно. Сума доходів на одного жителя у 2013 році в області складала 23330,7 грн., загалом по Україні – 33802,1 грн.

У структурі доходів населення дещо знизилася частка прибутку з 22,63 відс. у 2003 році до 20,23 відс. у 2013 році, що свідчить про послаблення підприємницької активності, меншу її ефективність, вихід бізнесу у «тіньовий» сектор. Однак у 2013 році по Україні загальна частка прибутків у доходах була ще меншою і складала 15,75 відс. В структурі доходів зменшилася частка заробітної плати з 33,16 відс. до 31,76 відс., поряд з цим зросла на 1,77 відс. (з 0,67 відс. до 2,44 відс.) питома вага доходів від власності. В Україні ж частка заробітної плати є вищою і складала у 2003 році 43,87 відс. і у 2013 році 41,44 відс., а доходи від власності зросли з 3,11 відс. до 5,18 відс. (на 2,07 відс. пункта).

Негативним явищем є значне зростання обсягу соціальної допомоги (у 9,5 раза) та інших поточних трансфертів (у 2,9 раза), а також їх висока частка у доходах (47,98 відс. у 2003 році, 45,57 відс. у 2013 році). Частка соціальної допомоги і поточних трансфертів у доходах населення по Україні загалом є нижчою і складала 36,18 відс. у 2003 році та 37,63 відс. у 2013 році.

Із загальної суми доходів впродовж 2003-2013 років понад 80 відс. витрачалося населенням на споживання. Найвищий рівень був у 2004 році (97,43 відс.), найнижчий у 2010 році (80,67 відс.), однак до 2013 року цей показник зріс до 87,17 відс. Загалом по країні на споживання у 2013 році витрачалося 82,23 відс. доходів населення.

Середній розмір номінальної заробітної плати у 2013 році складав 2553 грн. (у 5,7 раза вище ніж у 2003 році), що нижче середнього по країні рівня (3265 грн.). За розміром середньої заробітної плати Закарпатська область посіла 21 місце серед інших областей.

У 2013 році в Закарпатті частка населення із середньодушовими грошовими доходами нижче прожиткового мінімуму складала 21,7 відс., а загалом по Україні – 13,4 відс. (додаток В, табл.В.8). Особливо високим є рівень бідності сільського населення області, де близько третини жителів мають доходи нижче прожиткового мінімуму. Водночас, за показником частки середньодушових загальних доходів населення різниця між Закарпатською областю (9,8 відс.) та Україною (8,4 відс.) не такою суттєвою.

Коефіцієнт диференціації загальних доходів населення в області складає 2,3 разів, а по Україні – 2,5 разів. Співвідношення загальних доходів 10 відс. найбільш забезпеченого і 10 відс. найменш забезпеченого населення по області складає 3,8 разів, а по Україні – 2,9 разів.

SWOT-аналіз стану людських ресурсів та доходів населення наведено у додатку Б.

2.3.3. Освітня інфраструктура

Загальна кількість освітніх навчальних закладів Закарпатської області складає 1271 одиниць, динаміку яких протягом 2006-2013 років відображено на рисунку 4.

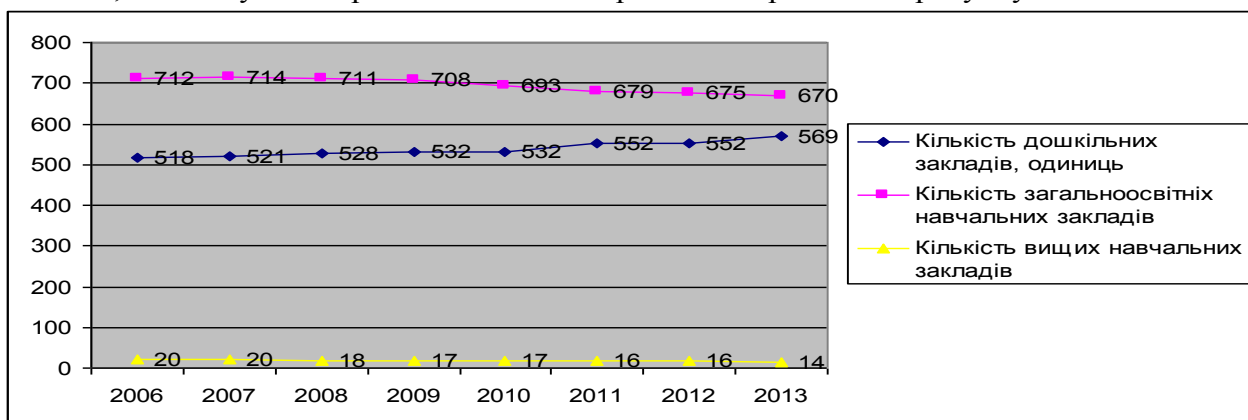

Рис.4. Динаміка кількості закладів освіти Закарпатської області у 2006-2013рр.

Кількість дошкільних навчальних закладів регіону становить 569 одиниць, де виховується близько 48 тис.дітей (додаток В, рис.В.1). Складною є ситуація із забезпеченістю дітей дошкільними навчальними закладами в розрізі сільських та міських поселень регіону. Зокрема, кількість дошкільних закладів області у містах становить 148 од., у сільській місцевості – 421 од., де навчається 21,2 тис.осіб та 27,1 тис.осіб відповідно, проте кількість дітей, охоплених дошкільними навчальними закладами становить в середньому 55 відс. (до кількості дітей відповідного віку), зокрема у міських поселеннях – 65 відс., у сільській місцевості – 49 відс. Кількість дітей у дошкільних закладах у розрахунку на 100 місць складає 135 – у міській та 132 – у сільській місцевості, тоді як в Україні в ДНЗ на 100 місць в середньому припадає 108 дітей (у містах – 123, селах – 83 дитини).

У 90 дошкільних закладах області виховання ведеться мовами національних меншин, в тому числі у 70 – угорською, у 1 – російською, 2 – румунською у 17 – кількома мовами.

Кількість загальноосвітніх навчальних закладів Закарпатської області становить 670 одиниць, у т.ч. 59 навчально-виховних комплексів, гімназій – 11, ліцеїв – 13 (з них п'ять приватних), спеціальних шкіл-інтернатів – 9, у тому числі Хустський районний навчально-реабілітаційний центр, та вечірніх шкіл – 2. В зазначених навчальних закладах здобувають освіту 151,6 тис.учнів, в т.ч. 61,1 тис. осіб – у міських поселеннях та 90,5 тис.осіб – у сільській місцевості, з яких 0,5 тис.учнів проходить навчання у спеціальних школах інтернатах. Кількість вчителів у державних загальноосвітніх навчальних закладах складає 18,9 тис.осіб, з яких 0,1 тис. працює у приватних закладах освіти, де навчається 0,4 тис.учнів.

Також слід відмітити, що в області функціонує 118 загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин, з яких 66 – з угорською, 12 – румунською, 2 – російською, 1 – українсько-словацькою, 31 – з українською та угорською, 4 – російською та українською, 2 – українською, румунською, російською мовами навчання та 5 ліцеїв з угорською мовою навчання приватної форми власності.

Позашкільна освіта в області здійснюється у 33 навчальних закладах, які відвідують 46,8 тис. дітей (30,5 відс.). За рейтинговими показниками Кабінету Міністрів України у 2014 році Закарпатська область посіла 5 місце за показником охоплення різними формами позашкільної освіти.

В області функціонує 16 державних професійно-технічних навчальних закладів, де навчається близько 7,1 тис.учнів. Підготовка кваліфікованих робітників здійснюється із 54 робітничих професій. З метою якісної підготовки конкурентоспроможних кваліфікованих робітників упродовж 2013–2014 років було модернізовано матеріально-технічну базу

9 навчальних закладів, оптимізовано мережу шляхом створення двох центрів професійно-технічної освіти.

Кількість ВНЗ Закарпатської області I-II рівнів акредитації становить 8 закладів, III-IV рівня – 6 закладів, в яких навчається 3444 (14 відс.) та 20576 (86 відс.) студентів відповідно (в т.ч. понад 350 студентів-іноземців). Кількість студентів, що навчаються на денних відділеннях становить 16 915 осіб (70 відс.), на заочних – 7 105 осіб (30 відс.). Чисельність студентів відокремлених структурних підрозділів ВНЗ I-II рівнів акредитації інших областей України на території регіону складає близько 451 осіб, III-IV рівнів акредитації – 9 386 осіб. Навчальний процес у вищих навчальних закладах Закарпатської області здійснює близько 1044 педагогічні працівники та 1797 – науково-педагогічних. У ВНЗ III-IV рівнів акредитації науково-педагогічні працівники складають близько 83 відс. викладацького складу.

Рівень освіти населення області здійснює безпосередній вплив на функціонування регіонального ринку праці, проте розподіл працівників Закарпатської області за рівнем освіти відображає, що 23,6 відс. штатних працівників області мають неповну та базову вищу освіту і тільки 32,6 відс. – повну вищу освіту, що є свідченням незбалансованості ринку праці та ринку освітніх послуг в регіоні. Загалом, кількість студентів у структурі населення Закарпатської області у віці від 15 до 64 років складає 3 відс.

Загалом, протягом 2006-2013 років сфера освіти Закарпатської області характеризувалася наступними тенденціями:

- зростання кількості дошкільних закладів – на 9 відс. та кількості дітей у вказаних закладах – на 66,4 відс.;

- перевищення норми щодо наявної кількості дітей дошкільного віку в розрахунку на 100 місць, що протягом аналізованого періоду зросла на 26,4 відс. і склала 134 дитини;

- проблемним залишається питання охоплення дітей дошкільною освітою, що, не зважаючи на зростання протягом аналізованого періоду, у 2013 році становила 55 відс., тобто половина наявного населення дошкільного віку не забезпечена освітніми послугами дошкільних закладів;

- скорочення кількості загальноосвітніх навчальних закладів – на 6 відс. та зниження кількості учнів – на 13 відс.;

- скорочення кількості ВНЗ – на 30 відс. та студентів – на 15 відс.;

- протягом аналізованого періоду зросла частка аспірантів – на 6,7 відс., проте, скоротилася частка аспірантів, випущених із захистом дисертації – на 28 відс.;

- кількість докторантів протягом аналізованого періоду залишалася на рівні 2-3 осіб (протягом навчального року) (Додаток В, табл.В.9.).

Основні проблеми та можливості розвитку освіти у SWOT-аналізі розвитку освіти наведено у Додатку Б.

2.3.4. Охорона здоров'я

Мережу галузі охорони здоров'я Закарпатської області складають 54 лікарняні заклади, з яких 25 закладів обласного підпорядкування, 11 центрів первинної медико-санітарної допомоги, 5 центральних районних лікарень, 10 районних та 7 міських лікарень (з них: 1 центральна міська та 1 міська дитяча), 3 районні поліклініки, 1 міська поліклініка, 9 дільничних лікарень, 1 районний диспансер, 2 районні стоматологічні поліклініки, 349 амбулаторно-поліклінічних закладів та 280 фельдшерсько-акушерських пунктів. Всього в галузі охорони здоров'я області працює близько 23 тис. працівників, з яких 5 151 – лікарі та 10 937 – середній медичний персонал. Ліжковий фонд закладів охорони здоров'я області становить 8373 ліжка (72,5 ліжок в розрахунку на 10 тис. населення).

Подальшого розвитку в області набуває реорганізація первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини. В області зареєстровано 746,5 посад сімейних лікарів, якими обслуговується 791954 осіб сільського та 461301 осіб міського населення.

Забезпеченість населення закладами охорони здоров'я складає: ліжками в лікарняних закладах – 72,5 одиниць (в розрахунку на 10 тис. осіб постійного населення); ємністю амбулаторно-поліклінічних закладів – 243,0 відвідувань; лікарями усіх спеціальностей – 41,1 осіб (по Україні – 48 осіб); середнім медичним персоналом – 87,2 особи (по Україні – 97,4 осіб).

Кількість санаторіїв та установ відпочинку в області становить 56 одиниць місткістю 7254 тис. ліжок.

Протягом 2006-2013 років сфера охорони здоров'я Закарпатської області характеризувалися наступними показниками (додаток В., табл. В.10):

- наявність тенденції до зниження захворюваності населення області – на 4,2 відс., скорочення рівня виробничого травматизму – на 73 відс. та самогубств – на 33,94 відс. Кількість вперше зареєстрованих випадків захворювань дітей (на 100 тис. дітей) зросла на 5 відс.;

- зростання кількості лікарів (на 10 тис. населення) – на 7 відс. та скорочення кількості середнього медичного персоналу (на 10 тис. населення) – на 13 відс., що зумовлює дефіцит надання первинної медико-санітарної допомоги, зокрема у сільській місцевості;

- скорочення кількості лікарняних ліжок (на 10 тис. населення) – на 11,5 відс., що вимагає подальшого розвитку мережі стаціонарних форм та підрозділів швидкої медичної допомоги, дільничних та міських лікарень.

Протягом аналізованого періоду в області скоротилася кількість аптечних закладів – на 16,5 відс. Знизилася кількість санаторіїв та установ відпочинку – на 19 відс., проте відбулося зростання їх загальної місткості – на 18,5 відс. З 2006 по 2013 роки кількість осіб, які були оздоровлені у санаторно-курортних (оздоровчих) закладах зросла на 3 відс.

Протягом аналізованого періоду кількість будинків-інтернатів для перестарілих та інвалідів залишалася незмінною – на рівні 7 одиниць. Кількість місць у зазначених закладах скоротилася на 8 відс.

Основні проблеми та можливості розвитку у SWOT- аналізі сфери охорони здоров'я представлені у Додатку Б.

2.3.5. Мережа закладів культури і мистецтва

Державну політику в галузі культури, організації культурно-масових закладів, задоволенні духовних та культурних потреб громадян в області реалізують: 4 професійні театри, обласна філармонія, в якій працює 6 професійних музичних колективів, 460 установ клубного типу, 480 бібліотек, обласний організаційно-методичний центр культури, 8 державних музеїв, 216 громадських, 2 меморіальні будинки-музеї А.Коцьки та Ф.Манайла, 64 початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, Ужгородське музичне училище імені Д. Задора, Ужгородський коледж культури і мистецтв, заочні факультети Донецької державної музичної академії ім. С.Прокоф'єва та Київського національного університету культури і мистецтв.

У 2014 році в області функціонувало 460 клубних закладів. У них налічувалось близько 3200 клубних формувань, у т.ч. понад 700 любительських об'єднань, клубів за інтересами, 2400 аматорських колективів, з яких 140 мають звання «народний», 27 – «зразковий», 23 колективи із званням народний (зразковий) обслуговують національні меншини області. Основна увага у діяльності клубних закладів зверталась на збереження і популяризацію народного аматорського мистецтва, традицій, звичаїв, обрядів.

Музеї Закарпаття своїми багатими та унікальними колекціями відтворюють національний характер народу, його традиції, сприяють консолідації нації, відповідають на численні запити давнього минулого і сучасності. 28 громадських музеїв носять звання «народний».

Згідно з Комплексною програмою збереження та використання пам'яток культурної спадщини Закарпатської області на 2006-2015 роки в області необхідно зберегти

1637 пам'яток культурної спадщини області, які взяті під охорону держави, з них: 494 – археології, 523 – історії, 93 – монументального мистецтва, 302 – архітектури та містобудування, 341 – садово-паркового мистецтва, 175 – ландшафтних, 9 – науки і техніки. Серед них 177 – національного значення, до яких у першу чергу віднесено середньовічні замки та унікальні пам'ятки сакральної дерев'яної архітектури. На потреби охорони культурної спадщини щороку виділяється понад мільйон гривень. Так, на 2014 рік для виконання Комплексної програми збереження та використання пам'яток культурної спадщини було виділено 2 972,9 тис. гривень.

Відповідно до вимог Міністерства культури України проведено паспортизацію бібліотек області та підготовку до електронного звітування, здійснено поповнення бібліотечних фондів у рамках державної програми «Українська книга» та відповідних обласних програм.

Закарпатська область славиться мистецькими осередками, традиційними школами, художниками і майстрами, що створили неповторні шедеври, збагатили українську і світову культури.

Образотворча культура Закарпаття, як і кожне художнє явище, має свою неповторну своєрідність, що базується на випробуваних десятиліттями місцевих традиціях, об'єднує кращі сили мистецького загалу краю, незмінно залишається відкритою назустріч європейській художній культурі, орієнтується на сучасні форми світового мистецтва.

В області створені спілки: обласна організація Національної спілки художників України, обласний осередок Національної спілки майстрів народного мистецтва України, Асоціація творчих жінок Закарпаття «Нова форма», творче об'єднання професійних художників Закарпаття.

В області діють творчі спілки, 22-а національно-культурні товариства, об'єднання.

Систематично надається фінансова допомога творчим спілкам в проведенні фестивалів, пленерів, виставок, конкурсів, вечорів, професійних свят, книговидавання.

Для заохочення талановитих представників творчої інтелігенції краю, сприяння дальшому розвитку галузі культури облдержадміністрацією та обласною радою встановлені щорічні обласні премії за вагомий особистий внесок у розвиток літератури, театрального, музичного, образотворчого мистецтва.

Одним із найголовніших завдань розвитку образотворчого та декоративно – прикладного мистецтва в області є:

- Розроблення програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів на Закарпатті;

- Створення:

- майстерень із виготовлення традиційних народних промислів: кераміки, гончарства, килимарства, вишивки, меблів при Закарпатському художньому інституті;

- галереї сучасного мистецтва;

- культурно – мистецького центру «Жупанатська гора»;

- видання серії мистецтвознавчих праць «Художня освіта та мистецтво на Закарпатті».

Основні проблеми та можливості розвитку у SWOT - аналізі сфери культури наведені у Додатку Б.

2.3.6 Фізкультурно-оздоровчий та спортивний розвиток

Розвиток галузі фізичної культури і спорту в регіоні характеризується стабільністю основних показників як чисельності осіб, які займаються фізкультурою і спортом, так і кількістю закладів, що надають послуги з проведення фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи. В області цю діяльність здійснюють 34 спортивні школи різної форми і типу підпорядкування, а також мережа центрів фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» та 145 спортивних клубів, що працюють на громадських засадах, за місцем проживання.

В області культивуються всі основні групи видів спорту: літні олімпійські, зимові олімпійські, ті, що не входять до програми Олімпійських ігор, спортивно-технічні й прикладні, для осіб із вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату, розумового розвитку. Діють понад 80 спортивних федерацій, зареєстровано понад 120 обласних громадських організацій фізкультурно-спортивного спрямування.

Значну роботу в пропаганді олімпійського спорту та олімпійських цінностей виконує Закарпатське обласне відділення Національного олімпійського комітету України (ЗОВ НОКУ). Активною є діяльність Закарпатського обласного центру із фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт». Під його егідою досягнуто серйозних успіхів у волейболі, легкій атлетиці, пауерліфтингу, футболі, шахах та деяких інших видах. Загалом в області культивується понад 30 відсотків із тих видів спорту, які визнані в Україні для осіб з особливими потребами.

Затверджено програму розвитку фізичної культури і спорту, поліпшилася в окремих випадках матеріальна база, особливо провідних спортивних об'єктів, у тому числі гірськолижних комплексів, з'явилися майданчики зі штучним покриттям. Визначено пріоритетні види спорту, які передбачено розвивати, зокрема до першої категорії віднесено футбол, жіночий гандбол, гірськолижний спорт, фристайл. Другу категорію сформували важка й легка атлетика, фехтування, греко-римська боротьба, дзюдо, теніс, кікбоксинг, спортивне орієнтування. До третьої категорії увійшли сноубординг, лижні гонки, волейбол, пляжний волейбол, велоспорт-шосе, настільний теніс, шахи, водне поло. Загальна кількість видів спорту, якими займається населення, сягнула понад 120. 80 з них мають позитивні тенденції в розвитку або ж серйозні досягнення на всеукраїнському й міжнародному рівнях, понад 30 є новими видами (спідмінтон, стрітбол, петанк, свош та інші).

Найбільших успіхів досягнуто у чоловічому футболі, жіночому гандболі, чоловічому волейболі, чоловічому пляжному волейболі. Наймасовішими ігровими видами є футбол і волейбол.

Вагомі здобутки маємо в гірськолижному спорті й лижних перегонах, однак у силу суб'єктивних і об'єктивних причин втрачаємо їх у фристайлі й сноубордингу. Вдалося відродити на Закарпатті хокей. З'явилися певні зрушення в літніх видах, із яких особливо слід виділити фехтування та окремі види боротьби (греко-римська, вільна, дзюдо).

Позитивні тенденції намітилися в легкій атлетиці. Прогресує художня гімнастика. Здійснюються спроби відродити велоспорт, бокс. Започатковано в краї стендову стрільбу.

У цілому в структурі видів спорту неолімпійські види займають до 60 відсотків. При цьому співвідношення репрезентованих у Закарпатській області й офіційно визнаних в Україні видів спорту до загальної кількості в державі (100 відс.) передають такі показники: літні види спорту – понад 80 відсотків (найактивніше культивуються близько 60); зимові олімпійські види – до 40 відсотків; неолімпійські види спорту – близько 70 відс.; спортивно-технічні й прикладні види спорту – до 70 відс. (активними є до 60 відс.).

Основні проблеми та можливості розвитку у SWOT-аналізі сфери фізкультурно-оздоровчого та спортивного розвитку наведені у Додатку Б.

2.4. Рекреаційно-туристичний потенціал

На даний час туризм є однією з високодохідних галузей світової економіки, яка найдинамічніше розвивається та виступає в числі найважливіших чинників соціально-культурного розвитку, що сприяють підвищенню рівня і якості життя населення. Спектр виконуваних функцій туризму дозволяє використовувати його як дієвий інструмент стимулювання соціально-економічного зростання на макро- і мезорівнях господарювання.

Забезпечення зростаючої ролі туризму на соціально-економічні умови функціонування Закарпатської області вимагає вирішення низки конкретних завдань, серед яких першочерговими є: оцінка ресурсної забезпеченості і туристичних можливостей регіону, виявлення унікальних об'єктів туристського інтересу, визначення напрямів розвитку

ресурсної бази для досягнення бажаного соціально-економічного результату і т. д., тобто завдань, які пов'язані з управлінням туристичними ресурсами.

Оскільки туристично-рекреаційна галузь має чітко виражений сезонний характер, для вироблення пропозицій та напрямків подальшого розвитку необхідно визначити пікові періоди, що забезпечують максимальну кількість відвідувачів та періоди з мінімальною кількістю відвідувачів.

У 2013 році в області діяли 82 суб'єкти туристичної діяльності, з них 41 – юридичні особи та 41 – фізичні особи-підприємці (табл. 4). За видами туристичної діяльності, вони розподілялися наступним чином: 19 суб'єктів – туроператори (організація та забезпечення створення туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних і супутніх послуг), 60 суб'єктів – турагенти (посередницька діяльність із реалізації туристичного продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності, а також посередницька діяльність щодо реалізації характерних і супутніх послуг) та 3 суб'єкти – здійснювали тільки екскурсійну діяльність.

Упродовж 2013 року 19,9 тис. осіб офіційно скористалися туристичними послугами, з них 0,5 тис. осіб – іноземні туристи, 13,0 тис. осіб – громадяни України, які виїжджали за кордон, 6,4 тис. осіб – внутрішні туристи. У порівнянні з 2012 роком кількість громадян України, які виїжджали за кордон, збільшилася на 9,9 відс., а кількість іноземних туристів та внутрішніх туристів зменшилася на 29,7 відс. та 16,2 відс. відповідно (табл.4, табл.5). На дві третини зменшилася і кількість туристів, яким було надано екскурсійні послуги.

Таблиця 4

Показники діяльності туристичних організацій Закарпатській області

Показник	Роки						
	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість організацій, що мали ліцензію на здійснення туристичної діяльності, од	62	48	94	112	30	х	х
Кількість суб'єктів туристичної діяльності, од	х	х	х	х	х	130	82
Кількість обслужених туристів, осіб	144775	63796	56320	52080	57029	20180	19892
Кількість туроднів, наданих туристам, тис.	754,5	329,1	219,0	207,6	218,9	121,2	138,6
Кількість екскурсантів, осіб	58916	45669	28394	22053	16618	4890	1776
Обсяг наданих туристичних послуг, тис.грн.	10519,7	22102,2	27418,1	28184,4	30688,6	х	х
Загальна вартість туристичних путівок, тис. грн.	х	х	х	х	х	28065,6	45753,1
Середньооблікова кількість працівників, осіб	1404	659	454	397	341	232	136

Одним із пріоритетних завдань у плануванні діяльності туристично-рекреаційної галузі є розвиток саме в'їзного туризму, який крім інших переваг галузі (створення нових робочих місць, розвиток місцевої інфраструктури, формування доходів місцевих бюджетів, реклама регіону), забезпечує додаткове надходження фінансових ресурсів у економіку регіону шляхом здійснення іноземними туристами додаткових видатків, які у подальшому створюють позитивний мультиплікативний ефект на велику кількість суміжних галузей регіону.

Саме тому необхідно розширювати пропозицію туристично-рекреаційних продуктів, в т.ч. з орієнтацією на іноземних туристів з урахуванням мети їх подорожі шляхом будівництва/реконструкції туристично-рекреаційних закладів, які відповідають світовим стандартам якості, відповідної розбудови супутньої інфраструктури (транспортної, комунікаційної, фінансової, інформаційної), розширення спектру можливостей Закарпаття на національному та міжнародному ринках.

Таблиця 5

Суб'єкти туристичної діяльності по Україні та Західному регіону у 2013 році

Область	Юридичні особи					Фізичні особи-підприємці			
	у тому числі					у тому числі			
	Усього, од	туроператори	турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	Дохід від надання туристичних послуг, тис.грн.	Усього, од	турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	Дохід від надання туристичних послуг, тис.грн.
По Україні	2859	945	1799	115	6199809,2	2852	2490	362	296987,4
Закарпатська	41	19	20	2	7984,1	41	40	1	2031,2
Волинська	27	15	10	2	8983,4	58	54	4	4132,4
Івано-Франківська	49	22	23	4	242350,5	63	59	4	1542,7
Львівська	143	62	68	13	219003,8	129	81	48	9704,6
Рівненська	36	8	26	2	3317,5	42	42	–	2875,7
Тернопільська	27	10	13	4	2846,4	43	42	1	1874,0
Чернівецька	70	28	41	1	6975,2	51	51	–	3512,3

Одним із найактуальніших напрямків розвитку туризму на Закарпатті є сільський туризм. Мальовничі місця регіону дозволяють вибрати відпочинок за вподобанням, поєднуючи його з прогулянками лісом, оздоровленням цілющими джерельними водами та чистим гірським повітрям. За даними Головного управління Держземагенства у Закарпатській області у 2013 році загальна площа лісів та інших лісових площ в області складала 723,7 тис.га.

В інфраструктурі рекреаційної галузі важливе місце займають колективні засоби розміщування. Вони поділяються на спеціалізовані засоби розміщування і готелі та аналогічні засоби розміщування.

До мережі спеціалізованих засобів розміщування у 2013 році увійшли: 18 санаторіїв, 2 дитячі санаторії, 2 пансіонати з лікуванням, 3 дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії, 4 санаторії-профілакторії, 2 будинки відпочинку, 2 пансіонати відпочинку, 23 бази відпочинку та інші заклади відпочинку. Найбільша кількість перерахованих суб'єктів зосереджена у Тячівському (26,8 відс.), Свалявському (14,3 відс.), Хустському (10,7 відс.), Виноградівському (8,9 відс.) та Мукачівському (7,1 відс.) районах.

Основні проблеми та можливості розвитку у SWOT-аналізі сфери фізкультурно-оздоровчого та спортивного розвитку наведені у Додатку Б.

2.5. Якість і безпека довкілля

Протягом 2006-2013 років сумарні викиди в атмосферне повітря по області поступово зменшились на 19,048 тис. тонн (21,6 відс.): так викиди в атмосферу склали 69,1 тис. т у 2013 році (супроти 88,189 тис. т у 2006 році), зокрема від стаціонарних джерел 7,7 тис. т, (11,08 відс. від всього обсягу) і пересувних джерел 61,4 тис. т, (88,9 відс.).

Головним забруднювачем атмосферного повітря Закарпатської області продовжує і надалі залишатися автотранспорт, від якого в атмосферу поступають і перевищують ГДК

такі забруднювачі, як формальдегід (канцероген) та диоксид азоту. Кількість викидів від автотранспорту дещо зменшується, але частка в загальних викидах росте (рис.5).

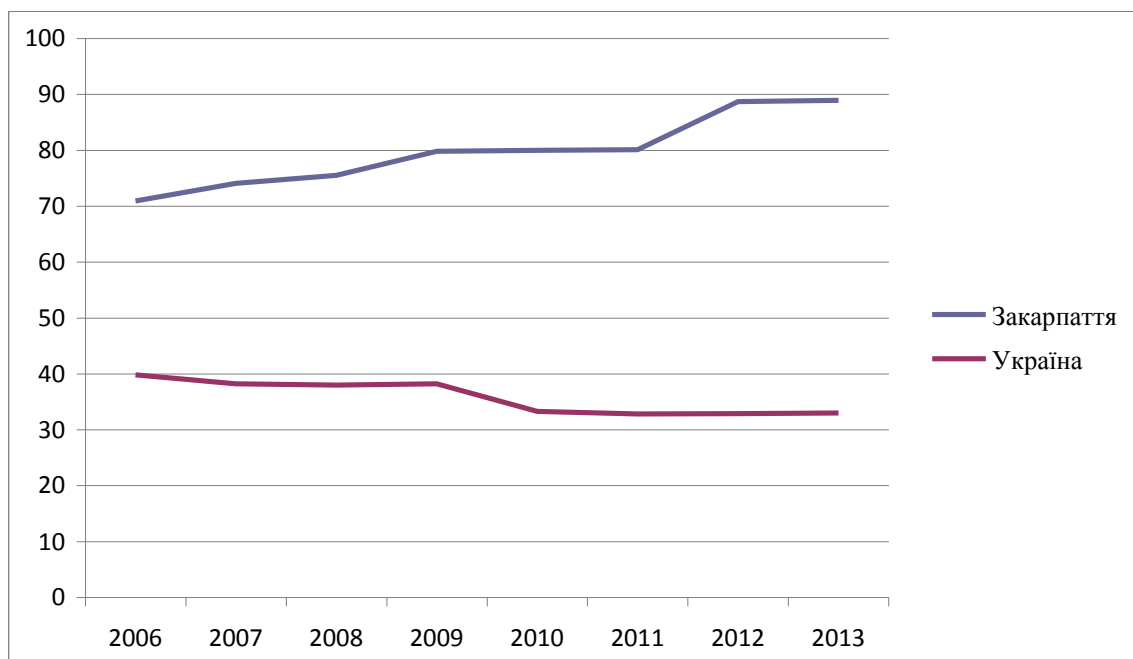

Рис. 5. Динаміка викидів від пересувних джерел протягом 2006-2013 років у Закарпатті та в Україні в цілому (у відс.)

Із загальної кількості забруднюючих речовин 76,7 відс. складають викиди речовин, що належать до парникових газів, зокрема, метан та оксиди азоту (1,1 млн. тонн). Крім того, 200 тис. т становлять обсяги викидів CO₂. Зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря відбулось за рахунок основних забруднювачів атмосферного повітря в регіоні ВАТ «Закарпатгаз» та магістральних газопроводів УМГ Прикарпаттрансгаз Закарпатського обласного лінійного виробничого управління магістральних газопроводів, конкретніше від кількості об'ємів перекачаного цими підприємствами газу.

Стан поверхневих та підземних вод. Система очищення використаних вод у Закарпатті налагоджена погано, хоча порівняно з 2006 роком є деякі покращення. У 2013 році основними водокористувачами області (431 суб'єкт) забрано із природних водних об'єктів 38,32 млн.м³ води (на 1 відс. менше, ніж за попередній рік) та скинуто всього 34,09 млн.м³ зворотних вод (на 0,8 відс. менше, ніж у 2012 роках). Найбільше використано води на: побутово-питні потреби – 13,99 млн.м³, сільськогосподарські потреби – 1,836 млн.м³, виробничі потреби – 4,127 млн.м³. Зменшення використання свіжої води відбувається в основному за рахунок скорочення кількості використаної води на виробничі та сільськогосподарські потреби (на 3,2 та 23,3 відс. відповідно).

У 2013 році в поверхневі водойми області скинуто 2,09 млн.м³ недостатньо очищених та 0,305 млн.м³ неочищених стічних вод. Загальний об'єм скинутих у поверхневі водойми забруднених стічних вод становить 2,395 млн.м³, що на 0,91 відс. менше в порівнянні з 2012 роком. Частка забруднених (недостатньо очищених та неочищених) стічних вод в загальному скиді складає 7,4 відс. Найбільшими забруднювачами поверхневих водойм і надалі залишаються об'єкти житлово-комунальних підприємств області (2,364 млн.м³ стоків або 98,7 відс. від загального скиду). Очисні споруди комунальних підприємств потребують модернізації, реконструкції та збільшення пропускної спроможності.

За період із 2009 року до 1 липня 2014 року за кошти власників-водокористувачів в області побудовано та введено в експлуатацію 128 нових каналізаційних очисних споруд біологічної очистки, загальною потужністю 2545 м³/добу, що добре видно на рис. 6.

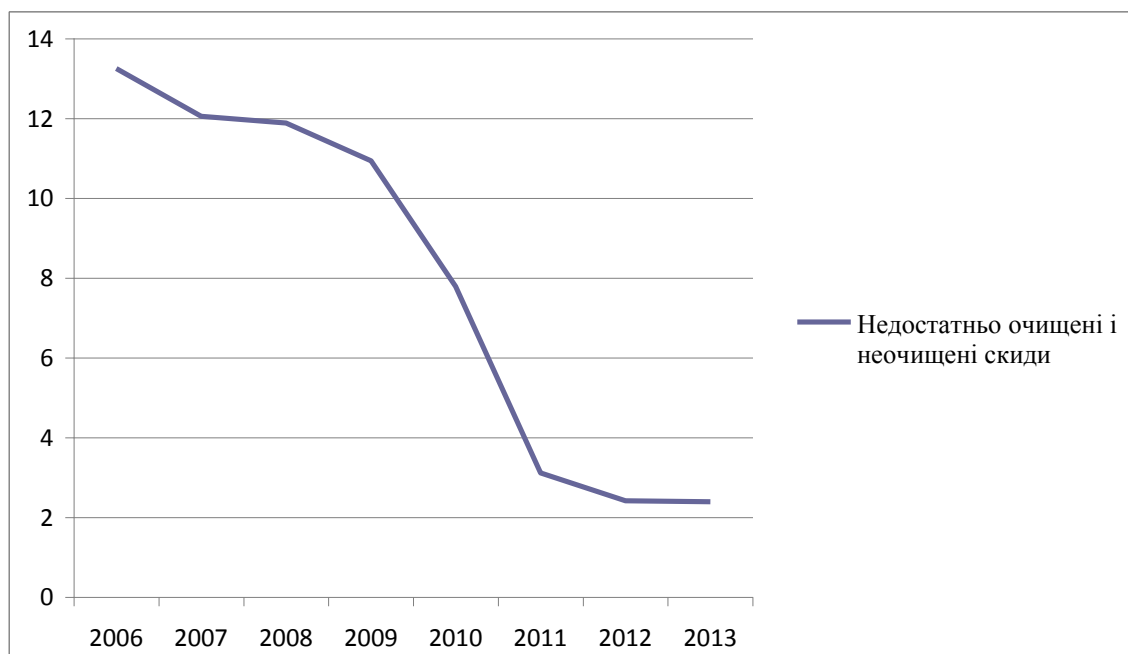

Рис. 6. Динаміка об'ємів недостатньо очищених та неочищених вод у загальних скидах протягом 2006-2013 років, куб. м.

Закарпатська область є найбільш ураженою зсувними, селевими та ерозійними процесами. Має місце забруднення землі. Причиною є використання надр та ведення сільського господарства. За останні 5 років площа порушених земель зменшилась на 0,07 тис. га, а відпрацьованих – на 0,02 тис. га. Рекультивація земель не проводилась. На 2013 рік в області обліковано 0,8 тис. га (0,06 відс.) порушених земель та 0,6 тис. га (0,05 відс.) земель, які знаходяться у стані консервації.

За даними агрохімічної паспортизації сільськогосподарських земель ґрунти з низьким та дуже низьким вмістом гумусу становлять 41 відс. Спостерігається тенденція до збільшення площі земель із кислими ґрунтами та підвищення кислотності ґрунтів.

Управління відходами. На початок 2014 року загальне накопичення відходів усіх класів небезпеки становить 1825 тис. тонн, з них на території підприємств розміщується 1608 тис. тонн.

Протягом 2006-2012 років з території області було вивезено й знешкоджено усі (623,298 тонн) непридатні та заборонені до використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР). Разом із тим, на території регіону (с. Рокосово, Рокосівська сільська рада Хустського району) зберігається 225 тонн забрудненого пестицидами ґрунту, який є токсичними відходами I та II класу небезпеки.

Обрахувати об'єми усіх твердих промислових відходів, які утворюються і накопичуються у Закарпатській області вкрай складно, оскільки вони зазвичай змішуються з комунально-побутовими і складаються на спільних сміттєзвалищах чи полігонах. Виняток складають небезпечні відходи, які на 451 промислових об'єктах строго обліковуються. Централізованої системи обліку за збору небезпечних відходів від населення в області немає. До таких належать люмінесцентні лампи, батарейки та акумулятори, ртутні термометри.

Управління ТПВ в області складається переважно з системи збору сміття від населення, вивезення та захоронення на сміттєзвалищах. Заводів з переробки відходів в області немає.

Щороку в Закарпатській області накопичується мінімум 880,4 тис.м³ ТПВ. Централізованою системою збору і вивозу відходів охоплено близько 70 відс. населення області. Відсутня така система переважно у гірській сільській місцевості, де органам місцевого самоврядування важко забезпечити захоронення відходів через відсутність сміттєзвалищ.

Існуючі 1174 місця видалення відходів у Закарпатській області станом на 2013 рік займають приблизно 182,2 га землі. Стан усіх без винятку місць видалення відходів області не відповідає світовим стандартам захоронення ТПВ: на жодному сміттєзвалищі чи полігоні не ведеться очистка викидів, які там утворюються. Сміттєзвалища часто не огорожені, до них є вільний доступ людей і тварин. Контроль за отруйним фільтратом та газами також не ведеться. На жодному місці видалення відходів області не ведеться якісний облік сміття (тобто, морфологічного складу), що ускладнює запровадження новітніх технологій його утилізації. Більшість існуючих у Закарпатті місць видалення відходів незабаром вичерпають свій ресурс.

На сьогодні ведуться проєкти та частково будівельні роботи з облаштування першого в області полігону ТПВ на території с. Яноші Берегівського району за світовими стандартами. Полігон обслуговуватиме весь Берегівський район та м. Берегове.

Практика роздільного збирання відходів в області практично відсутня. Наразі роздільний збір сміття від населення частково налагоджено в Ужгороді, Мукачеві на Виноградіві, у населених пунктах Рахівського району, деяких у селах Воловецького, Тячівського та Хустського районів.

У 2012 році Закарпатською обласною радою було прийнято Стратегію поводження з відходами у Закарпатській області на 15-річний період. Це основний стратегічний документ, який є основою для діяльності у сфері поводження з відходами в області. Впровадження цієї стратегії дозволить повністю вирішити проблему управління відходами в області.

Специфічні та локальні екологічні проблеми техногенного характеру. Затоплення гірничих виробок IV та V горизонтів шахти № 8 у листопаді 1998 та затоплення шахти № 9 у 2009 році на ДП «Солотвинський солерудник» призвело до закриття цих шахт, а згодом до екологічної катастрофи для смт Солотвино. Карстові утворення та затоплені шахти загрожують цьому населеному пункті проваллям.

ТОВ «Закарпатполіметали» засновано в 1996 році для розробки Мужієвського золото-поліметалічне родовища, що займає найбільш високу частину Берегівського рудного поля (Мужієвське родовище та Берегівський рудопрояв). Основними джерелами забруднення на підприємстві є два відвали рудних та рудовміщуючих порід, які містять сульфідів і окисли важких металів. Рудні відвали розташовано на проммайdanчиках ТОВ «Закарпатполіметали» біля с. Мужієво та біля м. Берегове. Під впливом атмосферних опадів проходять процеси вивітрювання рудовміщуючих порід і окислення сульфідів – FeS, ZnS, PbS, CdS. У подошві відвалів формуються води з підвищеною мінералізацією, низьким рН, збагачені сульфідами та важкими металами. Всі ці води з боку відвалу біля с. Мужієво стікають до меліоративних каналів, які впадають в канал Верке. Концентрація важких металів перевищує ГДК, як у поверхневих водах, так і в підземних.

Наразі існують плани реанімувати Мужієвське родовище для видобутку поліметалів, а також задіяти ще два сусідніх золо-поліметалічних родовища – Берегівське та Квасівське. Однак, без розробки заходів з ліквідації забруднення та рекультивації території в результаті проведеного екологічного аудиту, ні про які подальші плани у цьому напрямку не може йтися.

Великобичківський лісохімкомбінат – нині вже не діючий – один з трьох лісохімічних комбінатів, які є в області і становить найбільшу загрозу для довкілля. На даний час на території колишнього лісохімкомбінату зберігаються 1050 тонн продуктів лісохімічного виробництва та відходів мазуту, а саме: жижки лісохімічної і смоли букової в 17 залізничних цистернах, 300 тонн відходів мазуту, смола букова та сильноконцентровані кубові залишки в бетонному котловані. Внаслідок багаторічної виробничої діяльності лісохімкомбінату територія була забруднена продуктами лісохімічного виробництва. Забруднені земельні ресурси, поверхневі води та верхній підземний водоносний горизонт. Так хімічне споживання кисню у пробах підземних вод перевищує ГДК до 28 разів, вміст фенолів у воді – до 6420 разів. Забруднення підземного водоносного горизонту органічними сполуками фіксується на відстані 350 м від території хімкомбінату. У міру проходження по забрудненій території концентрації органічних забруднень зростають з 3,5 мг/л до 680 мг/л (при нормі

30 мг/л), а фенолів з 0 мг/л до 5 мг/л (при нормі 0,001 мг/л). Цей забруднений органічними речовинами потік впадає в р. Шопурку і здійснює негативний вплив на якісний склад води в ріці Тиса. На сьогодні існує розроблений план поетапної ліквідації існуючої проблеми.

Водний режим річок є дуже змінним, тому Закарпаття вважається найбільш паводконебезпечним регіоном в Україні. Значні нахили в гірській частині області визначають швидкий розвиток паводків, підйоми рівнів води досягають 1,5-2,5 м за 3-4 години. Оскільки річки в рівнинній частині течії мають малі нахили, паводкові води розвиваються, затоплюючи значні площі. Повені завдають значних збитків господарству області. Найбільших збитків завдали повені 1947, 1962, 1974, 1979, 1992, 1998 та 2001 років. Повені мають як природні причини, так і антропогенні. Природні причини завжди будуть актуальними, а з огляду на глобальні зміни клімату, їхня амплітуда буде лише підсилюватись.

Область також характеризується високим рівнем сукупного прояву небезпечних екзогенних процесів – зсуви, селі, бічна річкова і площинна ерозії, карст, підвищена сейсмічність, а повені тільки загострюють ці прояви.

Різноманіття видів рослин у Закарпатській області складає 50 відс. усього різноманіття рослин України, а різноманіття видів тварин – 68 відс. усіх видів тварин України. Не дивлячись на поступ, який демонструють лісогосподарські підприємства області та Басейнове управління водними ресурсами річки Тиса, існують суттєві загрози втрати біологічного та ландшафтного різноманіття, а також середовища існування видів через необдуману, а часом, і злочинну діяльність людини. Так, наприклад, є досить поширеним явищем: несанкціонований забір гравію з русел річок; трелювання деревини під час лісозаготівель лісовими водотоками; незаконний вилов риби забороненими методами; вилов риби під час нересту тощо. До такої необдуманної діяльності на гірських річках є необґрунтовано масове та хаотичне будівництво міні ГЕС без здійснення попередніх наукових екологічних досліджень.

Адаптація Закарпатської області до зміни клімату. Для Закарпаття питання глобальних змін клімату є так само важливим, як і для інших регіонів України. Згідно з прогнозами Гідрометеослужби України, Карпатський регіон України зазнає серйозних змін у метеорологічних умовах. Тут не буде середньорічної нестачі води. Однак прогнозується загострення піків посиленних опадів та засухи. Це значить, що область потерпатиме від усе частіших та масштабніших повеней, які чергуватимуться з періодами маловодності. З огляду на це заходів з адаптації потребуватимуть: сільське господарство та виробництво харчових продуктів (система зрошення); водні ресурси (підсилення метеоумов); лісове господарство (зміна породного складу); енергетика (позитив для сонячної енергетики і негатив для гідроенергетики); гірничодобувна промисловість; біорізноманіття; здоров'я людини.

Основні проблеми та можливості розвитку у SWOT- аналізі сфери довкілля наведені у Додатку Б.

2.6. Економічний потенціал

2.6.1. Промисловий комплекс

За період із 2006 по 2013 роки рейтинг Закарпатської області за показниками обсягів реалізованої промислової продукції практично не змінювався. Так, місце регіону серед інших областей України колиалося від 22 (найкраще значення за аналізований період) до 24 (найгірше значення).

Вплив економічної та фінансової кризи, недосконала структура виробництва, яка зорієнтована, в основному, на виробництво продукції з давальницької сировини та залежність від іноземних замовлень, стали причинами погіршення показників промисловості. За підсумками 2009 року індекс промислової продукції в області, порівняно з 2008 роком склав 50,7 відс. За 2010 рік відбулося зростання обсягів промислового виробництва на Закарпатті, порівняно з 2009 роком на 42,9 відс., за 2012 рік – на 1,4 відс. Індекс промислової

продукції у 2013 році, порівняно з 2012 роком, склав 96,9 відс. (при 95,7 відс. – по країні). Для порівняння: у чотирьох країнах ЄС (Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина) у 2013 році порівняно з 2012 роком спостерігалось зростання індексу промислового виробництва (найменший рівень в Угорщині – 1,8 відс., найвищий в Румунії – 9,2 відс.).

З 2006 по 2013 роки частка промисловості регіону у показнику обсягів реалізованої промислової продукції України суттєво не змінювалася (зменшилася всього на 0,1 в. п.). У розрізі підвидів промислової діяльності – суттєвих змін за аналізований період теж не відбулося, за винятком такого підвиду промисловості діяльності як постачання електроенергії, газу, пари, кондиційованого повітря (частка цього виду діяльності за 8 аналізованих років зросла з 0,5 відс. до 1,3, тобто у 2,6 рази). Щодо структури підвидів промислової діяльності на обласному рівні, то найбільшу питому вагу займає переробна промисловість, однак її питома вага зменшилася з 86,7 відс. у 2006 році до 80,9 відс. у 2013 році. Такі структурні зміни відбулися за рахунок збільшення частки постачання електроенергії, газу, пари, кондиційованого повітря: з 12,0 відс. у 2006 році до 16,4 відс. у 2013 році.

Позитивною тенденцією на рівні регіону є те, що обсяг реалізованої промислової продукції в цілому по Закарпатській області у 2013 році зріс по відношенню до 2006 року на 5460,5 млн. грн. або на 19,3 відс. За даними рис. 7 видно, що щорічні темпи росту аналізованого показника, у таких видах промислової діяльності як виробництво та розподілення електроенергії, газу та води, коливалися в межах від найменшого 105,8 відс. (2013 рік) до найбільшого 124,7 відс. (2007 рік).

*дані за 2014-2016 роки - прогнозні

Рис. 7. Обсяг реалізованої промислової продукції за 2006-2016 рр. у Закарпатській області, млн. грн. (за видами промислової діяльності)

Із загального обсягу реалізації продукції промисловості регіону у 2013 році 42,1 відс. припадає на машинобудівні підприємства, серед яких найвагоміші такі як: ПрАТ «Єврокар», ТОВ «Ядзакі Україна», ТОВ «Джейбіл Сьоркіт Юкрейн Лімітед», ТОВ «ВЕТ Аутоматив», ТОВ «Ньюко Берегкабель», ТОВ «Флкстронікс», ПАТ «Мукачівський завод «Точприлад».

У 2013 році у промисловості області кількість найманих працівників склала 40,3 тис. осіб, що на 8,0 відс. менше, ніж у попередньому році. Частка працюючих в галузі становила 22,0 відс. найманих працівників підприємств, установ, організацій в економіці області. Середньомісячна заробітна плата працівників у промисловості регіону була меншою за аналогічний показник в Україні протягом 2006-2013 років на 20-23 відс.

Негативними тенденціями у всіх видах промислової діяльності є збільшення частки збиткових підприємств. У промисловості регіону аналізований показник зріс з 22,0 відс. у 2006 році до 37,4 відс. у 2013 році, або на 70 відс.; у добувній промисловості і розробленні

кар'єрів відповідно на 165 відс., а у переробній промисловості – на 56 відс.

Наявність великої кількості збиткових промислових підприємств у регіоні сформували негативний фінансовий результат до оподаткування у видах промислової діяльності практично протягом всього аналізованого періоду. Позитивних фінансових результатів до оподаткування підприємства змогли досягти лише у таких окремих роках: у промисловості – протягом 2006-2007 та 2011-2013 років, у добувній промисловості і розробленні кар'єрів – протягом 2010 року, у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води – 2006 році.

Обсяги експорту промислової продукції з 2006 року зросли з 625035 тис. дол. США до 1233445 тис. дол. США, або в 1,97 рази.

Протягом 2006-2011 років частка прямих іноземних інвестицій у промисловість області коливалася у межах 81-83 відс., а у 2013 році зважаючи на погіршення інвестиційного середовища в країні, показник зменшився до 74 відс. Більше 97 відс. ПП промисловості припадало на підприємства переробної промисловості.

На фоні кризових процесів значно послабилася інноваційна активність промислових підприємств регіону, хоча за 2013 рік наявна певна позитивна динаміка у кількості освоєного виробництва інноваційних видів продукції, найменувань. Однак, в цілому частка інноваційно-активних підприємств регіону зменшилася з 10,1 відс. у 2006 році до 6,9 відс. у 2013 році, тобто на 32 відс. За даними статистичних обстежень промислових підприємств щомісячного обліку у 2013 році інноваційні роботи в промисловості області виконували 15 підприємств або 6,9 відс. загальної кількості обстежуваних, а в Україні – 13,6 відс. У країнах-сусідах Закарпатської області частка підприємств, що займались інноваційною діяльністю (від загальної кількості підприємств), склала у 2013 році від 28,45 відс. у Польщі до 36,62 відс. у Словаччині.

Результати SWOT- аналізу промисловості наведені у Додатку Б.

2.6.2 Аграрний сектор

Сільськогосподарське виробництво є однією із пріоритетних сфер економіки Закарпатської області, де зайнято більше 23 відс. економічно активного населення регіону (по Україні цей показник дорівнює близько 24 відс.) та створюється близько 14 відс. валової доданої вартості порівняно з 7,8 відс. по Україні, більше 5 відс. – в прилеглих до області територіях Угорщини та Румунії, близько 2,5 відс. – Польщі та 0,5 відс. – Словаччини.

Оскільки однією з ознак Закарпаття є чітко виражена просторова вертикальна зональність, що включає низинну, передгірну та гірську природно-економічну зону, ведення сільського господарства в межах зазначених зон має свою специфіку. Зокрема, гірські райони області (Міжгірський, Рахівський, Воловецький) спеціалізуються в основному на виробництві продукції тваринництва, поряд з яким культивується рослинництво (переважно картоплярство), однак його частка у валовому зборі є незначною. В районах передгірної зони Закарпатської області частка господарств, які функціонують у галузі тваринництва (Свалявський, Тячівський, Хустський райони), практично рівна з часткою селянських господарств в галузі рослинництва (Іршавський район). В низинних районах Закарпаття зосереджена найбільша кількість господарств, які внаслідок сприятливих природно-кліматичних, економічних та соціальних умов виробляють основні обсяги продукції рослинництва. Найбільш успішними у галузі рослинництва серед низинних районів є Виноградівський, Берегівський та Мукачівський райони, що спеціалізуються на виробництві овочів та зернових.

Характерною особливістю земель Закарпатської області є лісистість та невисокий відсоток площ, придатних для сільськогосподарського виробництва – 451,6 тис.га або 35 відс. від загальної земельної площі області. На прилеглих до Закарпатської області територіях країн ЄС частка земель, придатних для ведення аграрного виробництва, від загальної земельної площі становить близько 60 відс. – в Угорщині та Румунії, близько 40 відс. – у Словаччині та Польщі.

Для Закарпатської області характерна найменша по країні площа орних земель, що становить близько 199,7 тис.га (44 відс. від загальної площі сільгоспугідь області порівняно

з 56 відс. по Україні). Площа сіножатей і пасовищ становить 224,8 тис. га, в тому числі сіножаті – 21 відс., пасовища – 29 відс. У структурі сільськогосподарських угідь області 6 відс. припадає на багаторічні насадження, площа яких становить близько 24 тис. га. Протягом 2000-2013 років відбулися суттєві зміни в структурі посівних площ регіону. Насамперед слід врахувати те, що вся посівна площа у господарствах усіх категорій зменшилася за період з 2000 року по 2013 рік на 2,76 відс. Частка кормових культур у структурі загальних посівних площ скоротилася на 22,74 відс., зокрема за рахунок кукурудзи (на 90 відс.) та однорічних трав (на 65 відс.). Частка зернових культур в загальній посівній площі зросла на 20,6 відс. За аналізований період на 19 відс. зросла частка технічних культур у загальній посівній площі, зокрема за рахунок соняшника (на 86,6 відс.). Частка картоплі та овоче-баштанних культур за аналізований період зросла на 19,35 відс.

Структурні зрушення, які відбулися в розвитку сільської економіки внаслідок реформування земельних відносин призвели до появи ряду негативних тенденцій у аграрній сфері. Зокрема, у 2013 році кількість зайнятих у аграрному секторі економіки регіону дорівнювала 137,5 тис. осіб (у т.ч. 6,6 тис. найманих працівників підприємств, установ та організацій), що за останні десять років скоротилася на 16 відс., що в певній мірі корелює з низьким рівнем доходів працівників галузі, де середній рівень заробітної плати становить близько 2500 грн. Частка доходів населення від продажу сільськогосподарської продукції протягом аналізованого періоду характеризувалася стабільною динамікою і у 2013 році склала 3,7 відс. від загального обсягу доходів домогосподарств області.

Протягом 2000-2013 років рівень продуктивності праці сільськогосподарських виробників Закарпатської області характеризувався тенденцією до скорочення і у 2013 році склав 94,7 відс. проти 105,0 відс. на початок аналізованого періоду. Одним із показників, що відображає рівень продуктивності праці в галузі є виробництво доданої вартості в розрахунку на одного зайнятого. Зокрема, даний показник у аграрній сфері Закарпатської області складає близько 1000 EUR (у гривнях за поточним курсом НБУ), тоді як в прилеглих до області територіях країн ЄС ВДВ в розрахунку на одиницю робочої сили становить: в Угорщині – від 5000 до 20000 EUR, у Румунії, Польщі та Словаччині – до 5000 EUR.

Негативною динамікою також характеризувався індекс продукції сільського господарства, що у 2013 році склав 100,8 відс. проти 105,4 відс. у 2011 році та 108,3 відс. у 2000 році. Однак, порівняно з загальноукраїнським показником, що протягом аналізованого періоду скоротився на 15 відс., динаміка індексу виробництва сільськогосподарської продукції в Закарпатській області характеризувалася відносною стабільністю (рис.8).

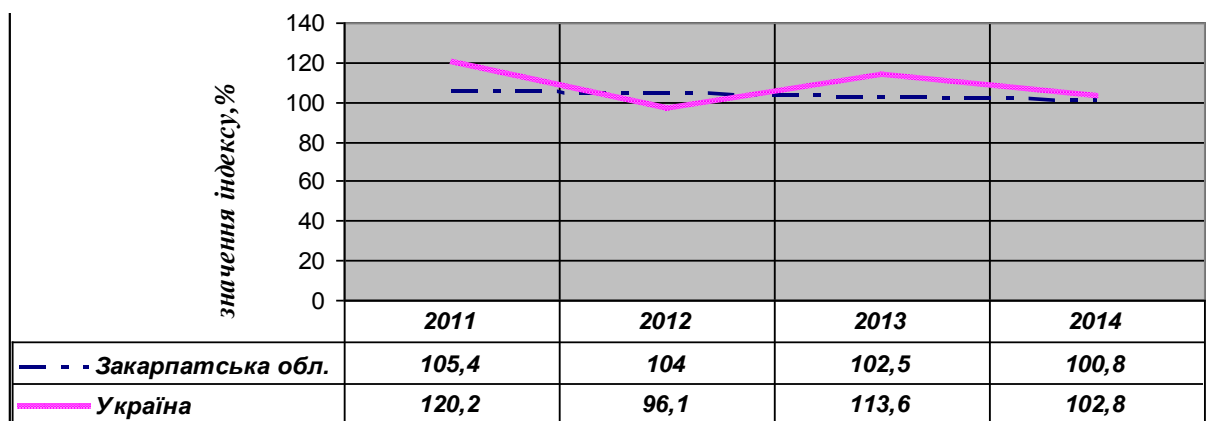

Рис.8. Динаміка індексу обсягів сільськогосподарського виробництва в Закарпатській області та Україні у 2011-2014рр.

Слід зазначити, що функціонування аграрного сектору економіки регіону характеризується різноукладністю й базується на відповідних формах власності, способах їх використання та правових формах організації виробництва, що забезпечує певне нівелювання економічного спаду у сільському господарстві. Зокрема, станом на 2013 рік в аграрному секторі економіки

Закарпатської області зареєстровано 1639 сільськогосподарських підприємств, кількість яких протягом 2001-2013 роки скоротилася на 3,5 відс. Кількість фермерських господарств в складі зазначених підприємств протягом аналізованого періоду зросла на 2,6 відс. і у 2013 році становила 1497 одиниці. Однак, не дивлячись на збільшення кількості фермерських господарств, найбільш чисельними суб'єктами господарювання в аграрному секторі економіки регіону залишаються господарства населення, частка яких у 2013 році склала 81,62 відс. від загальної кількості виробників сільськогосподарської продукції краю, не зважаючи на їх скорочення протягом аналізованого періоду на 14,7 відс. Зазначене підтверджується й динамікою темпів виробництва продукції сільського господарства, що протягом 2001-2013 років в усіх категоріях господарств області мали тенденцію до зростання. Проте, якщо у сільськогосподарських підприємствах зростання темпів виробництва за аналізований період відбулося тільки на 17,7 відс., то у господарствах населення воно становило 29 відс. Існуюча ситуація має тенденцію до посилення. Зокрема, у 2013 році ріст обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, виробленої господарствами населення, у 12 разів перевищував ріст обсягів продукції, виробленої сільськогосподарськими підприємствами.

Аналізуючи діяльність виробників сільськогосподарської продукції в регіоні слід зазначити, що у 2013 році в усіх категоріях господарств було вироблено продукції рослинництва на 2128,6 млн. грн. та продукції тваринництва на 2184,3 млн. грн. (обсяг виробництва сільгосппродукції в Україні дорівнює 34930 млн.грн.). Загалом, протягом 2000-2013 років в структурі виробництва сільськогосподарської продукції Закарпатської області зберігався відносно рівномірний розподіл співвідношення продукції рослинництва та тваринництва, а також спостерігалася позитивна динаміка щодо зростання обсягів виробництва, в тому числі збільшення продукції рослинництва на 47,9 відс. та продукції тваринництва на 19,1 відс. Зростання зазначених показників відбулося, насамперед, за рахунок виробництва сільськогосподарської продукції господарствами населення (близько 95 відс., тоді як на фермерські господарства та сільгосппідприємства припадає відповідно 1,9 відс. та 2,8 відс. валового виробництва) (рис.9), що засвідчує високу ефективність діяльності зазначених суб'єктів в аграрному секторі економіки області й викликає необхідність щодо внесення суттєвих коректив в державну політику підтримки аграрного сектору економіки, яка повинна включати систему правових, фінансово-економічних та організаційних заходів, спрямованих на підвищення ефективності господарювання в господарствах населення з метою їх подальшої трансформації у більш ефективні господарські структури, зокрема фермерські господарства, що є основою розвитку цивілізованого аграрного ринку та базовим суб'єктом функціонування аграрного сектору економік країн ЄС. Зокрема, якщо в Закарпатській області на одного сільгоспвиробника в середньому припадає 1,5 га землі, а на фермера — близько 7,2 га землі, то в прилеглих до області країнах ЄС у користуванні фермерських господарств знаходиться в середньому: у Румунії та Польщі – менше 5 га сільськогосподарських угідь в розрахунку на одного фермера, в Угорщині – від 5 до 20 га сільськогосподарських угідь, у Словаччині – 40-100 га сільськогосподарських угідь).

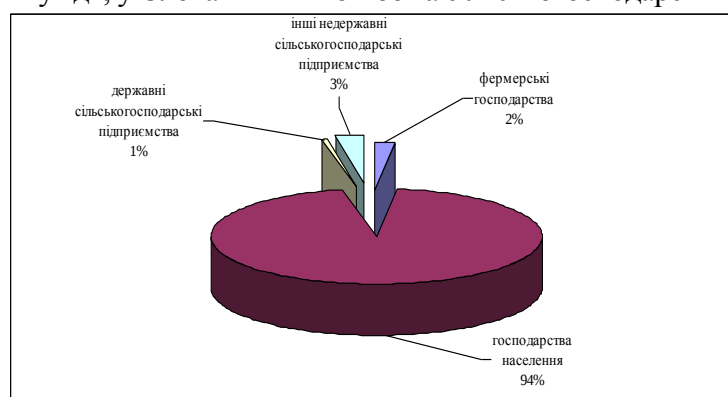

Рис.9. Структура валової продукції сільського господарства за категоріями виробників Закарпатської області у 2013 році, відс.

Результати SWOT- аналізу аграрного сектору наведені у Додатку Б.

2.6.3. Сфера торгівлі

Торгівля є найбільш поширеним видом економічної діяльності Закарпатської області за обсягами реалізації продукції: у 2013 році її частка складала 52,5 відс., що вище ніж у 2003 році на 6,58 відс. Водночас за вкладом у розвиток економіки сфера торгівлі, хоч і покращує свої позиції, проте не є визначальною. Так у структурі валового випуску частка торгівлі зросла з 10,9 відс. (у 2003 році) до 13,6 відс. (у 2012 році), а у структурі валової доданої вартості з 16,0 відс. (у 2003 році) до 17,4 відс. (у 2012 році) (рис.10).

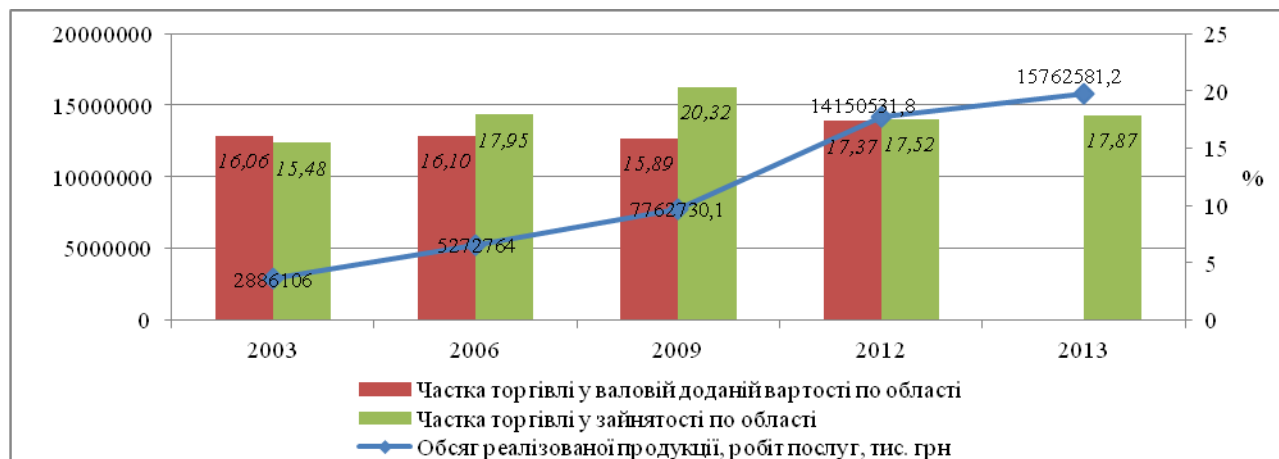

Рис.10. Місце торгівлі в структурі економіки області

У сфері торгівлі у 2013 році було зайнято 96,7 тис осіб (17,04 відс. зайнятого населення області), з яких близько 84,82 відс. складали самозайняті особи, що не належать до найманих працівників. Продуктивність праці з 2003 року у сфері торгівлі зросла у 10,83 рази: з 126,58 тис. грн. до 1370,66 тис. грн. у 2013 році. Як результат, зважаючи на не виробничий характер, продуктивність праці у цьому секторі залишається вищою середнього по області у 8,38 разів. При цьому, оплата праці у торговельній галузі у 2013 році складала 2182 грн. і була дещо нижчою середньої по Закарпатській області (2553 грн.) і значно нижчою, ніж в середньому по торгівлі в Україні (3010 грн.).

Суттєвим є вклад торгівлі в формуванні дохідної частини бюджетів всіх рівнів (більше 25 відс. у загальній сумі податкових платежів).

Незважаючи на не суттєву роль у структурі економіки торгівлі як виду економічної діяльності, торговельні відносини загалом відіграють визначальну роль у задоволенні потреб економічних суб'єктів, що нерозривно пов'язано із розгалуженістю торговельної інфраструктури. Так, на кінець 2013 року в області функціонувало 539 підприємств, основним видом економічної діяльності яких є оптова торгівля, що на 26,27 відс. менше 2012 року. Оптова торгівля перейшла із сфери великих підприємств у русло дрібнооптової торгівлі, значна частка якої є не легалізованою. Керівники роздрібних торговельних мереж створюють власні оптові і розподільчі центри. Паралельно із цим багато виробників також створюють власні мережі дистрибуції, або прямо виходять на торговельні мережі. Оптова торгівля сконцентрована у містах Ужгород (57,9 відс.) і Мукачево (35,8 відс.).

Загалом обсяги оптового товарообороту області зросли на 509,11 відс.: з 1830,8 млн. грн. у 2003 році до 11151,6 млн. грн. у 2013 році. Така динаміка навіть з врахуванням інфляції є суттєвою, адже по Україні в цілому приріст за аналогічний період склав 172,72 відс. Однак, на відміну від України загалом, найбільш суттєвий вклад у зростання оптового товарообороту області здійснює продаж непродовольчої групи товарів, а саме дизельного палива і бензину (їх частка в оптовому продажі складала у 2013 році 71,65 відс.). Значна частка оптового товарообороту припадає на подальший перепродаж товарів іншим підприємствам оптової торгівлі (більше 80 відс.).

Розширення роздрібною торговельною мережею області здійснюється за рахунок збільшення кількості об'єктів, що належить підприємцям – фізичним особам (Додаток Г,

рис. Г.1.). Вони володіють понад 87 відс. магазинів та майже 90 відс. закладів ресторанного господарства. Об'єкти роздрібної торгівлі та ресторанного господарства, що знаходяться в приватній власності здебільшого здаються в оренду іншим підприємцям – фізичним особам, які здійснюють реалізацію продукції. На 11828 об'єктах роздрібної торгівлі підприємств – фізичних осіб створено 32984 пункти продажу.

Незважаючи на те, що тільки 36,8 відс. населення проживає у міських поселеннях, у 2013 році 70,6 відс. обсягу роздрібного товарообороту припадає на міські поселення. По забезпеченості міського населення торговими площами мережі підприємств – юридичних осіб область займає 4 місце в державі, а сільського – 18.

Впродовж останніх 10 років зменшилася кількість об'єктів роздрібної торгівлі на 45,95 відс. (загалом по Україні на 28,64 відс.), кількість ринків з продажу споживчих товарів на 12,15 відс. (загалом по Україні на 9,75 відс.). У 2013 році тільки в одному районі Закарпатської області спостерігалось зростання роздрібної торгової мережі (Додаток Г, рис. Г.2).

Оборот роздрібної торгівлі, який включає роздрібний товарооборот підприємств (юридичних осіб), які здійснюють діяльність з роздрібної торгівлі, розрахункові дані щодо обсягів продажу товарів на ринках та фізичними особами – підприємцями у 2013 році склав 17,39 млрд. грн. Динаміка обороту роздрібної торгівлі Закарпатської області не мала однозначної тенденції. Чергове уповільнення темпів зростання обороту роздрібної торгівлі у порівнянних цінах спостерігається з 2012 року (Рис. 11). Однак, зважаючи на зменшення обсягу споживчого попиту, через уповільнення зростання реальних доходів населення та підвищення вартості імпортої продукції внаслідок істотної девальвації національної валюти, за результатами 2014 року у сфері роздрібної торгівлі спостерігатиметься чергове скорочення обсягів.

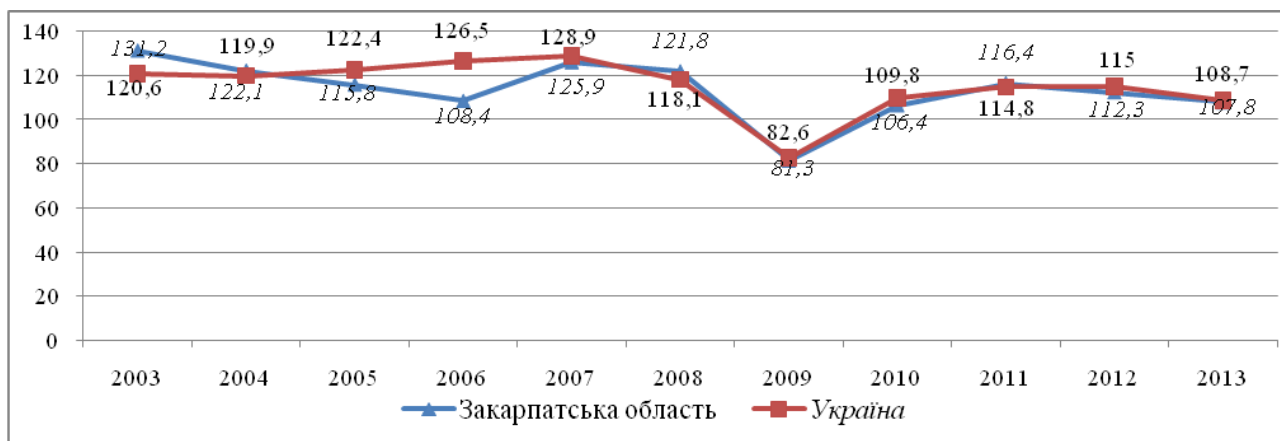

Рис. 11. Темпи зміни (зростання/скорочення) обсягів обороту роздрібної торгівлі в Закарпатській області та по Україні, відс. до попереднього року

На противагу цьому загальний обсяг роздрібного товарообороту в Закарпатській області зріс на 453,99 відс.: з 1458,1 млн. грн. у 2003 році до 8077,6 млн. грн. у 2013 році. В Україні приріст роздрібного товарообороту за аналогічний період складав 766,27 відс. (Додаток Г, рис. Г.3).

Суттєвого скорочення зазнав показник частки продажу товарів вітчизняного виробництва у торговій мережі з 90,2 відс. у 2003 році до 54,3 відс. у 2013 році, яке в першу чергу пов'язано зі зростанням частки непродовольчих товарів. В Україні аналогічний показник знизився з 74,0 відс. до 57,2 відс.

Роздрібний товарооборот на душу населення зріс з 1164 грн у 2003 році до 6433 грн. у 2013 році, тобто на 452,66 відс. По Україні загалом цей показник зріс на 810,13 відс. (з 1046 грн. до 9520 грн.). Тобто роздрібний товарооборот на 1 особу в області є нижчим середньоукраїнського на 32,43 відс., а максимального по Україні на 76,95 відс. (м.Київ).

Аналіз витрат населення на придбання товарів і послуг та обсяги обороту роздрібної торгівлі і реалізованих послуг дає підстави стверджувати про високий рівень тіньового

товарообороту (близько 23 відс.). Зазначене зумовлено приховуванням частини виручки від реалізації продукції фізичними особами – суб'єктами господарювання, яким належить понад 87 відс. об'єктів торгівлі однак, їх питома вага у структурі товарообороту складає близько 30 відс. Основною причиною цієї проблеми є те, що процедура обліку як поступлення, так і збуту продукції фізичними особами – суб'єктами господарювання є значно простішою, що дозволяє приховувати частину доходу (виручки), зокрема ту, яка перевищує встановлені для платників єдиного податку обмеження; наявністю та збільшенням не облікованої торгівлі через Інтернет, а у прикордонних районах так званої «човникової» торгівлі, відсутність на законодавчому рівні обов'язковості застосування реєстраторів розрахункових операцій для всіх учасників роздрібної торгівлі.

Результати SWOT- аналізу сфери торгівлі наведені у Додатку Б.

2.7. Науково-технічний потенціал та інноваційна діяльність

Стратегія розвитку «Україна-2020» передбачає у переліку 62 реформ також і «Реформу державної політики у сфері науки та досліджень» та «Програму розвитку інновацій». Так само і чинна Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року в рамках Цілі 1: «Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів» в якості одного із завдань досягнення вказаної цілі передбачає: «Підвищення рівня інноваційної та інвестиційної спроможності регіонів» через такі операційні заходи: «удосконалення регіональної інвестиційно-інноваційної інфраструктури, зокрема створення регіональної мережі наукових, технологічних та індустріальних парків, а також – системи правової, кадрової та інформаційної підтримки інноваційної діяльності».

Відзначимо також, що регіональна Стратегія – 2015, затверджена у 2006 році, передбачала окрему операційну ціль «Підвищення інноваційного рівня економіки» в рамках стратегічної цілі «Формування конкурентоспроможної та життєздатної економіки»

Динаміка інституційного і кадрового науково-технічного потенціалу інноваційної діяльності

Якщо в країнах ЄС протягом останніх років частка висококваліфікованих спеціалістів і науковців невинно зростала, то в Україні, навпаки, відбувалось різке зменшення фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) галузевого і міжгалузевого характеру, що разом з ліквідацією централізованих фондів розвитку науки і техніки спричинили різке скорочення вітчизняного кадрового науково-технічного потенціалу. Це особливо відбилось у «периферійних» регіонах, яким є і Закарпаття, де наукових організацій і так мало. При цьому, фінансування НДДКР, як відомо, здійснюється в основному за рахунок держбюджету, а кошти місцевих бюджетів фактично не мають впливу на стимулювання інноваційної діяльності в регіоні. І це при тому, що підготовка кадрів висококваліфікованих науковців, конструкторів, технологів і проєктантів відбувається більш тривалий період і обходиться значно дорожче, аніж спеціалістів і працівників інших галузей. До того ж, Закарпаття має відносно менші у порівнянні з іншими регіонами ресурси оновлення кадрового науково-технічного потенціалу, оскільки область тривалий період має найнижчий в Україні показник студентів ВНЗІВ I – IV ступеню акредитації на 10 тис. населення – в середньому близько 210 – 220 осіб, тоді як навіть сусідні області мають значно вищі показники (станом на 2011 рік): Івано-Франківська – 400 осіб, Львівська – 610 осіб, Чернівецька – 410 осіб (середнє значення по Україні – 544 осіб).

Динаміка кількості наукових організацій в області в період 2005–2013 років однозначно засвідчує про тенденцію їх зниження (див. Рис. 12) з 21 од. до 13 од. Кількість кандидатів і докторів наук постійно зростала: від 643 до 968 осіб та від 128 до 166 осіб, відповідно. Водночас близько 20–25 відс. серед кандидатів наук і близько 50–55 відс. серед докторів наук перебувають у віці старше за 60 років, а половина з цього контингенту – старше за 70 років. Отже має місце повільна, але стала тенденція старіння науковців вищої кваліфікації, яка недостатньо компенсується підготовкою фахівців через аспірантуру.

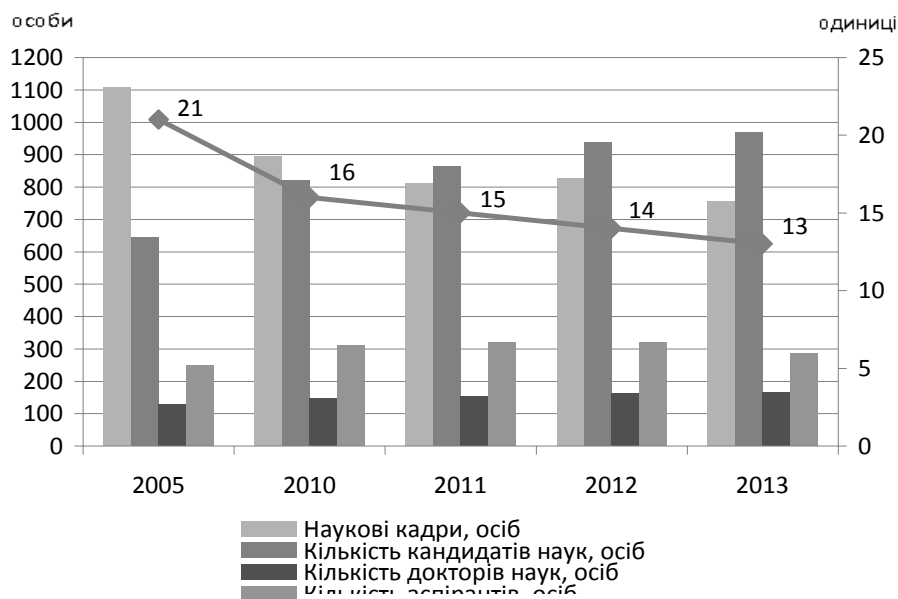

Рис. 12. Динаміка кількості наукових організацій і наукових кадрів в Закарпатській області (2005 – 2013 рр.)

Впродовж 2007 – 2012 років динаміка кількості аспірантів була зростаючою від 263 до 321 особи, але у 2013 році число аспірантів впало до 285 осіб. Характерним є такий середній розподіл аспірантів за науковими напрямками: фізико-математичні та інженерні науки: 25–27 відс., медичні: 15–18 відс., економічні: 10–12 відс., юридичні: 9–10 відс., біологічні: 7–9 відс., інші: 20–30 відс. Перевага природничих, інженерних і економічних наук в підготовці аспірантів є доцільною, бо впливає на формування інтелектуального потенціалу, спроможного як до генерування ендогенних, так і впровадження екзогенних інновацій через механізм трансферу технологій.

Описана динаміка кадрового науково-технічного потенціалу загалом корелює з динамікою розподілу науково-технічних робіт, виконаних в області власними силами організацій (підприємств) у тому ж періоді 2005 – 2013 років (див. рис.13), яка вказує сповільнення зростання їх обсягів в усіх складових компонентах.

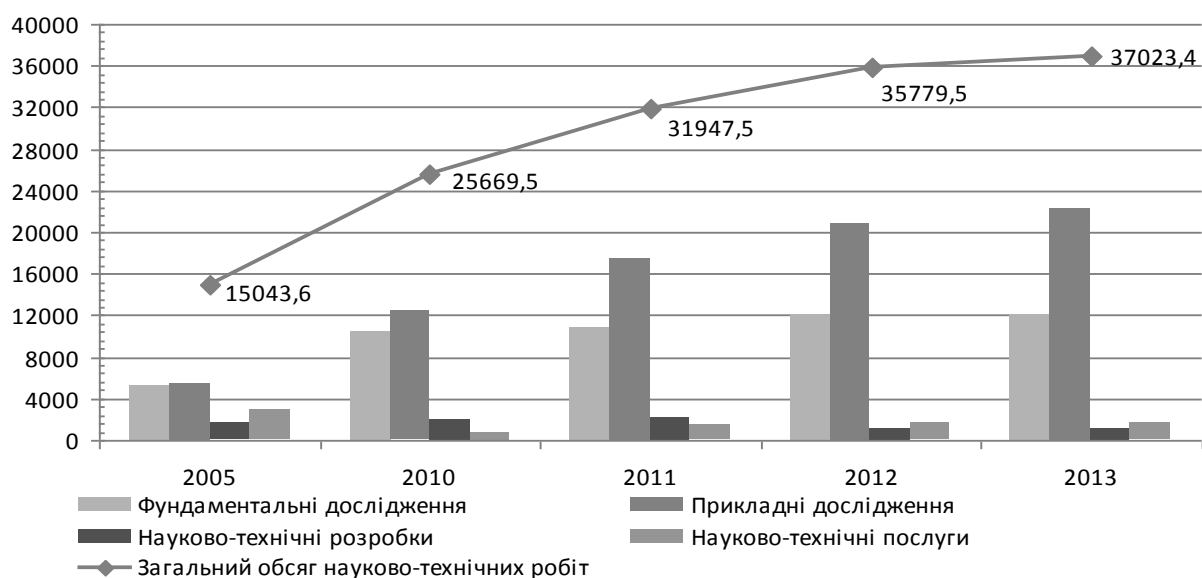

Рис. 13. Розподіл науково-технічних робіт, виконаних власними силами організацій (підприємств), у т. ч. за видами робіт, тис. грн.

Вимір основних суперечностей науково-технічної та інноваційної діяльності

Для Закарпаття характерні всі загальноукраїнські суперечності інноваційної діяльності. Маючи все ще немалий науково-технічний потенціал і навіть сильні наукові школи та розвинену систему підготовки кадрів фахівців (бакалаврів і магістрів) та науковців вищої кваліфікації (кандидати і доктори наук), Україна суттєво відстає у сфері інноваційної діяльності. І це є однією з основних перешкод підняти її економіку на якісно новий рівень розвитку. Зокрема у розвинених країнах частка інноваційно-активних підприємств досягає 70-80 відс., тоді як в Україні цей показник у 2012 році склав у середньому всього 17,4 відс., що близько і до показника Закарпаття (між 10 відс. і 20 відс. у 2010 – 2011 роках)

На діаграмі (рис.14) дана динаміка кількості інноваційно-активних підприємств, обсягів реалізованої інноваційної продукції та питомої ваги інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції в області за період 2005–2013 років.

Рис .14. Динаміка показників інноваційного розвитку промислових підприємств Закарпаття

В Закарпатській області, як і в країні в цілому, інноваційна активність промислових підприємств є низькою і значно відрізняється від середніх по ЄС. У 2013 році в Україні інноваційною діяльністю в промисловості займалося у порівнянні з 2005 роком на 4,9 відс. підприємств більше, а саме 16,8 відс. загальної їх кількості. В Закарпатській області за аналогічний період ситуація погіршується, частка підприємств, що займалися інноваціями зменшилася на 3,6 відс., та у 2013 році склала всього 6,9 відс. (найменше серед регіонів України). Такий показник є в 7,7 рази меншим, ніж в середньому в країнах ЄС (52,9 відс.). Таким чином, можемо стверджувати, що показники інноваційної активності промислових підприємств області не відповідають сучасним викликам економічного розвитку.

Загальна сума витрат на інновації по Закарпатті у 2013 році в порівнянні з 2005 роком збільшилася в 4 рази та склала 25,0 млн. грн., а по Україні на 66,3 відс. та 9562,6 млн. грн. відповідно. У порівнянні з 2012 роком спостерігаємо спад витрат на інновації по Закарпатській області – на 23,8 відс., по Україні – на 16,7 відс.

Протягом 2005 – 2013 років в Закарпатській області власні кошти в загальній сумі фінансування інноваційної діяльності мали ще більшу вагу, ніж в середньому у країні (82,9 відс. та 69,0 відс. відповідно), і тільки у 2007 році були суттєві залучення зі сторони. За період досить вагомим компонентом фінансування інноваційної діяльності області виступало кредитування (9,8 відс.), та кошти іноземних інвесторів (6,7 відс.). Характерним для області є відсутність фінансування інноваційної діяльності з боку вітчизняних інвесторів. Тобто, основним джерелом фінансування інноваційної діяльності підприємств залишаються власні кошти. Тому надзвичайно важливим є збільшення диверсифікації джерел фінансування інноваційної діяльності.

У Закарпатській області найбільша частка витрат інноваційної діяльності припадає на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, а значно менше уваги приділяється фінансуванню витрат на придбання нових знань та на дослідження і розробки, що повторює загальнодержавні тенденції. Витрати на дослідження і розробки та на

придбання зовнішніх знань на Закарпатті протягом 2005 – 2013 років значно коливаються та в середньому складають всього 3,7 відс. загальної суми витрат інноваційної діяльності, що є менше, ніж по Україні в 3,6 рази. Подальший інноваційний розвиток потребує перегляду структуру витрат на інновації з метою збільшення частки її «активної» частини.

Ще один важливий показник – питома вага інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої продукції для України становить у середньому 3,3 відс. і має тенденцію до скорочення. Регіональними особливостями інноваційного розвитку Закарпатської області виступає високий рівень, у порівнянні із загальнодержавним, частки реалізованої інноваційної продукції, а також великі обсяги її реалізації за межі України. У 2013 році в порівнянні з 2005 роком, частка обсягу реалізованої інноваційної продукції в Україні зменшилася майже в 2 рази, та становила 3,3 відс. А от аналогічний показник по Закарпатській області суттєво зріс, та склав 15,5 відс., що значно перевищує середній рівень по країні та є найбільшим серед регіонів (рис. 15). За абсолютним значенням обсягу реалізованої інноваційної продукції (1363,9 млн. грн.) в 2013 році Закарпаття знаходиться на 8 місці.

При негативній тенденції зниження з 2009 року числа інноваційно-активних підприємств, наявна позитивна тенденція збільшення обсягів реалізованої інноваційної продукції та збільшення її питомої ваги з рівнів 2,3 відс.–3,5 відс. у періоді 2005–2008 років до рівнів 9,5 відс.–15,5 відс. у періоді 2009–2013 років. Це однозначно засвідчує про нарощування інноваційної продукції лише окремою групою інноваційно-активних підприємств. Все ж позитивом є уже те, що досягнутий рівень все ж у 4 рази вищий за середній загальноукраїнський показник (але у стільки ж разів нижчий за середній показник розвинених європейських країн).

Слід акцентувати увагу і на триваючу уже десятиліттями на Закарпатті ще з радянських часів суперечність між вкладами ендогенної складової інноваційного розвитку (власні наукові й інтелектуальні продукти) та екзогенною складовою (придбання і трансфер технологій). За якісними оцінками співвідношення цих вкладів складає приблизно 5:95 – принаймні, в оцінках їх розподілу в інноваційній частці продукції промисловості: Якщо в часи СРСР планова економіка цілком допускала подібні перекося, то для регіональної економіки та ще й в умовах конкуренції і глобалізаційних викликів – це недопустимо. Рекомендації щодо подолання цієї суперечності наведені за результатами SWOT-аналізу підрозділу.

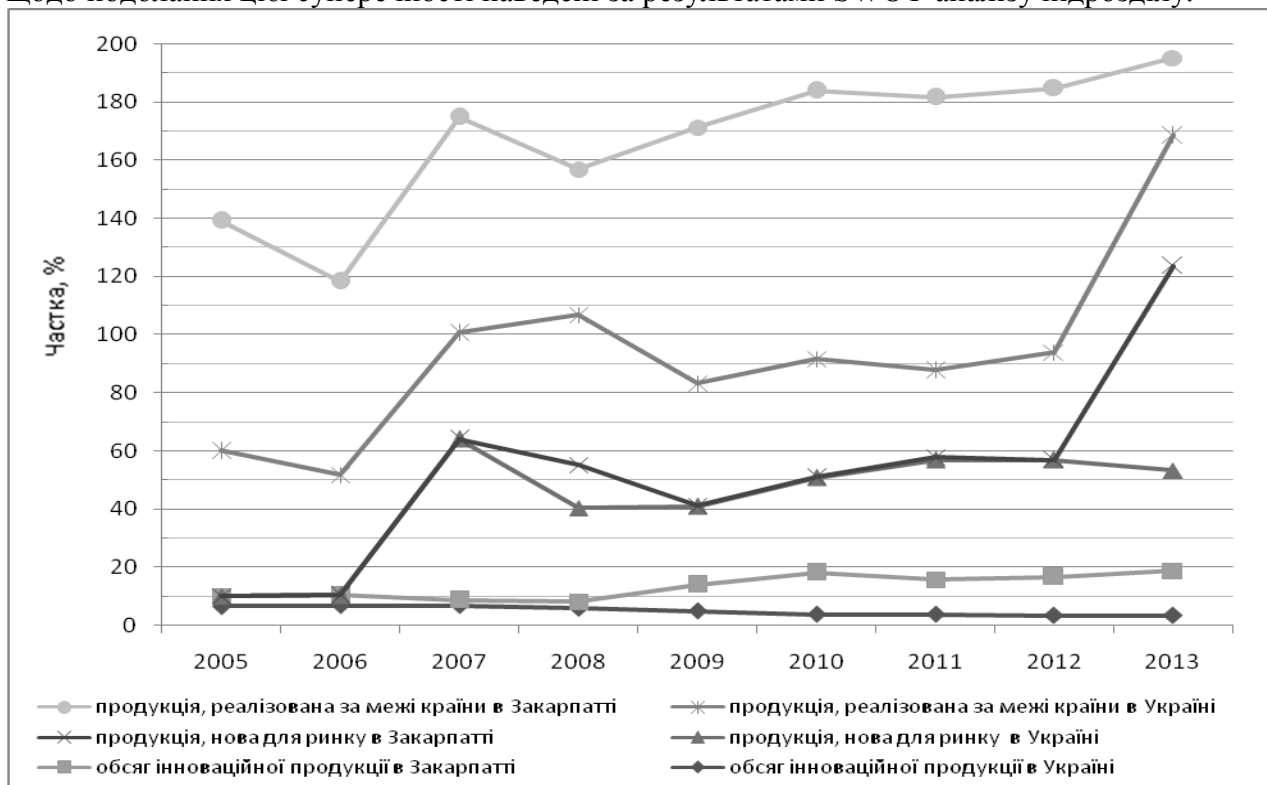

Рис.15. Особливі характеристики реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової в Україні та Закарпатській області, 2005-2013 рр.

Однак, слід зазначити, що в Закарпатті в основному мала місце реалізація інноваційної продукції, яка була новою тільки для підприємства, а не для ринку (рис.15).

Такий факт можна пояснити тим, що в середньому за період із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції в Закарпатті за межі України було реалізовано 73,8 відс., що є в 1,8 рази більше середнього показника по країні. (рис. 15).

Як бачимо, тільки у 2013 році в області відбулися кардинальні зміни: зменшення частки продукції, реалізованої за межі країни і, відповідно, одночасне збільшення частки продукції, нової для ринку.

Ініціативи і позитивні зміни як точки зростання інноваційно-інвестиційної діяльності

Кілька інституційно-організаційних та проектно-наукових ініціатив і управлінських рішень, що відбулись впродовж останніх років на Закарпатті, стали прикладами того, що головну суперечність інноваційної діяльності в регіоні (незначну долю ендогенної складової) можна поступово розв'язувати.

Так у відповідність із законом України «Про наукові парки» в області завершується інституційно-організаційний процес створення Наукового парку «Ужгородський національний університет». Він підтриманий рішенням XIII сесії VI скликання Закарпатської облради від 21.03.2013р. №683 «Про програму створення Наукового парку «Ужгородський національний університет», який регіональною владою визначений базовою організацією інноваційної інфраструктури регіону. До основних функцій Наукового парку увійшли:

- створення нових видів інноваційних продуктів;
- сприяння розвитку та підтримка малого інноваційного підприємництва;
- підтримка наукоємного виробництва;
- розвиток міжнародного і вітчизняного співробітництва у сферах науково-технічної та інноваційної діяльності, залучення іноземних інвестицій.

Науковцями УжНУ розроблена довгострокова програма діяльності Наукового парку, до якої увійшли 40 інноваційних проектів, підготовлених для процесу впровадження у промисловий комплекс та соціальну інфраструктуру області. На реалізацію цієї програми передбачено у 2013–2015 роках виділити з обласного бюджету 300,00 тис. грн.

Прикладом інституційно-організаційної підтримки інноваційної діяльності в регіоні на рівні держави стало створення у 2007 році державної установи – Карпатський регіональний центр інноваційного розвитку (з 2010 року – Закарпатський регіональний центр з інвестицій та розвитку – ЗРЦІР). ЗРЦІР організовував впровадження в Закарпатській області 7-и інвестиційно-інноваційних проектів у регіоні, пов'язаних з важливими і крупними проектами розвитку інфраструктури, комплексного використання природних ресурсів та вдосконалення енергетичного сектора, у т.ч. з участю зарубіжних партнерів та інвесторів, а також – створення на кордонах України з країнами – сусідами ЄС спільних транскордонних індустріальних парків з елементами логістики і мультимодальних перевезень. ЗРЦІР був одним із виконавців Проекту ЄС «Створення транскордонних центрів інвестицій, інновацій та трансферу технологій» та інших проектів.

Нині ЗРЦІР перебуває в стадії реорганізації, пов'язаної зі змінами підпорядкуванням Державного агентства України з інвестицій та інновацій.

Найпоказовішим прикладом запровадження європейських підходів до поєднання науково-технічної та інноваційної діяльності з її впровадженням у бізнес і виробництво, у т.ч. з позицій практично повністю ендогенної складової інновацій та кооперацій з європейською науковою спільнотою в рамках Європейських рамкових наукових і науково-впроваджувальних програм – є багаторічна діяльність Науково-дослідницького та навчального центру молекулярної мікробіології та імунології слизових оболонок, створеної в УжНУ. Перспективність для Закарпаття цього науково-інноваційного напрямку обумовлена не тільки кооперацією і мережевим співробітництвом з науковими центрами і бізнесом ЄС, але й тим, що напрямок пов'язаний з проблемою здорової і безпечної для життя їжі і харчових продуктів, що видається більш ніж важливим для розвитку сучасного агропромислового комплексу регіону.

Втім, попри наведені вище й інші позитивні зміни, поки-що в рамках комплексного визначення рейтингу та індексу інвестиційної привабливості регіонів України за 2013 рік за одним із «жорстких факторів» – інноваційним потенціалом – Закарпаття займає всього 21-е місце (див. діаграму). За самим індексом інвестиційної привабливості регіонів Закарпаття все ж зайняло у 2013 році 10-е місце серед регіонів України (Додаток Д, рис. Д.1).

SWOT-аналіз науково-технічного потенціалу та інноваційної діяльності регіону наведені у Додатку Б.

2.8. Ділова активність та інституційні перетворення в регіоні

2.8.1. Підприємництво

Вагомим чинником формування в області середнього класу є розвиток підприємництва, яке виступає гарантом стабільності економіки та підвищення рівня життя громадян.

Мале та середнє підприємництво забезпечує конкуренцію на належному рівні, прискорення інноваційних процесів, формування ринкової економіки, сприяє росту зайнятості. За чисельністю працюючих, обсягом вироблених і реалізованих товарів, виконуваних робіт і рівнем послуг провідну роль відіграють суб'єкти малого та середнього бізнесу.

За станом на 1 січня 2014 року (без банків, бюджетних установ) та з урахуванням фізичних осіб-підприємців в області налічувалося 39092 од. суб'єктів господарювання, з яких 6024 од. (або 15,4 відс., їх загальної кількості) підприємств, 33068 одиниць (84,6 відс.) – фізичних осіб – підприємців. Порівняно з 2012 р. їх кількість зросла на 1227 од. в основному за рахунок збільшення кількості фізичних осіб-підприємців.

Усього у суб'єктах господарювання області зайнято 148,2 тис. осіб (включаючи штатних, позаштатних працівників, власників, засновників та членів їх сімей) при 152,7 тис. осіб за 2012 р., з яких на підприємствах – 58,6 відс., у фізичних осіб-підприємців – 41,4 відс. до загальної кількості зайнятих працівників.

В цілому суб'єктами господарювання області за 2013 р. забезпечено обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) на 37,0 млрд. грн., з якого 81,2 відс. становив обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств, 18,8 відс. – фізичних осіб-підприємців, 52,5 відс. загальнообласного обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) забезпечили суб'єкти середнього підприємництва.

У загальній кількості суб'єктів господарювання області за 2013 р. частка суб'єктів малого підприємництва склала 99,2 відс., у загальній кількості зайнятих на них працівників – 60,7 відс., у загальному обсязі реалізованої ними продукції (товарів, послуг) – 32,0 відс., решту склали відсоткові частки суб'єктів середнього та великого підприємництва.

Значною була частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) фізичних осіб-підприємців у сферах діяльності: з тимчасового розміщення й організації харчування, інформації та телекомунікації, мистецтві, спорті, розвагах та відпочинку, наданні інших видів послуг, незначною – у промисловому виробництві.

Кількість економічно активних малих підприємств області за 2013 р. склала 5471 од., що становило 95,3 відс. загальної кількості підприємств - суб'єктів підприємницької діяльності. Із загальної кількості малих підприємств 86,6 відс. становили мікропідприємства, у яких середня кількість працівників не перевищувала 10 осіб, а річний дохід від будь-якої діяльності не перевищував суму, еквівалентну 2 млн. євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

На малих підприємствах у 2013 р. працювали 27084 найманих працівників, що склало, як і за 2012 р., третину загальної кількості найманих працівників усіх підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності області. У розрахунку на одне мале підприємство припадало 5 осіб найманих працівників.

У 2013 р. фінансовий результат (сальдо) від діяльності малих підприємств області був збитковим і становив 21,2 млн. грн. збитків. Прибутково працювали 73,5 відс. підприємств,

їх прибутки становили 411,6 млн. грн., а 26,5 відс. підприємств отримали збитки у сумі 433,0 млн. грн. Середні підприємства спрацювали прибутково і їх фінансовий результат становить 37,8 млн. грн. прибутків.

Найбільш збитково працювали малі підприємства, що здійснювали оптову та роздрібну торгівлю; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; промислові малі підприємства, фінансовий результат (сальдо) від їх діяльності становить відповідно 31,6 млн. грн. та 8,9 млн. грн. збитків.

SWOT-аналіз розвитку підприємництва області наведені у Додатку Б.

2.8.2. Адміністративні послуги

Одним із основних напрямків нової політики державного управління, визначених Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, є децентралізація влади з максимальною передачею функцій на місцевий рівень.

З адміністративно-територіальними перетвореннями, децентралізацією повноважень владних структур невідривно пов'язано реформування системи адміністративних послуг шляхом утворення та вдосконалення роботи центрів надання адміністративних послуг, так званих «Прозорих офісів».

Практично всі громадяни країни є споживачами адміністративних послуг і від якості та комфортності надання таких послуг залежать стандарти життя людей та їх ставлення до влади.

Минуло два роки як набрав чинності Закон України «Про адміністративні послуги», яким визначено правові засади реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері надання адміністративних послуг. Закон несе нову ідеологію – ідеологію служіння громадянам з боку держави, а його найбільшим досягненням є норми, якими регламентовано організацію роботи центрів надання адміністративних послуг.

На виконання Закону України «Про адміністративні послуги» у всіх райдержадміністраціях та міськвиконкомах утворено центри надання адміністративних послуг, що дозволило підвищити зручність і доступність одержання громадськістю адміністративних послуг. Всього в області діє 18 центрів надання адміністративних послуг: 5 міських, 13 районних.

Відповідно до підпункту 3 пункту 4 статті 20 Прикінцеві та перехідні положення Закону України від 6 вересня 2012 року № 5203-VI «Про адміністративні послуги» дозвільні центри є складовою частиною центрів надання адміністративних послуг, в яких забезпечується організація видачі документів дозвільного характеру у порядку та у відповідності із вимогами Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності».

Режим роботи центрів зорієнтований виключно на потреби суб'єкта звернення: шість днів на тиждень, у тому числі у суботу, без обідньої перерви. Два дні на тиждень прийом громадян здійснюється до 20.00 години.

В приміщенні центру надання адміністративних послуг бажаючі можуть отримати необхідну інформацію, скориставшись інформаційними стендами або безпосередньо від адміністраторів центрів.

У подальшому серед основних завдань реформування сфери адміністративних послуг є підвищення якості надання таких послуг, скорочення строків та видатків на їх надання та підвищення рівня поінформованості населення щодо надання адміністративних послуг. Разом з тим, належне функціонування центрів у частині забезпечення їх зручними приміщеннями та матеріально-технічною базою потребує відповідних фінансових витрат.

За 2013 рік облдержадміністрацією було проведено роботу з фінансування проектів і заходів за рахунок коштів державного бюджету у сумі 1229,25 тис. гривень для придбання обладнання та предметів довгострокового користування. Але цих коштів недостатньо для реалізації закладених у Законі України «Про адміністративні послуги» підходів щодо створення зручних і доступних умов для надання адміністративних послуг.

З метою належного виконання норм Закону України «Про адміністративні послуги»,

розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 травня 2014 року № 523-р «Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг», враховуючи суттєве збільшення кількості адмінпослуг, є нагальна потреба у коштах для прокладання локальної комп'ютерної мережі, придбання і встановлення програмного забезпечення, електронної черги, електронного інформаційного табло тощо.

Для ефективної роботи центрів надання адміністративних послуг облдержадміністрацією розроблено Програму підтримки діяльності центрів надання адміністративних послуг на 2015 рік, якою передбачено фінансування окремих заходів для створення належних умов роботи та підвищення якості надання адміністративних послуг. Проект рішення «Про Програму підтримки діяльності центрів надання адміністративних послуг на 2015 рік» подано на розгляд сесії обласної ради.

Проте для запровадження сучасних форм надання адміністративних послуг громадянам і суб'єктам господарювання та всебічного сприяння у забезпеченні роботи центрів надання адміністративних послуг, які повинні забезпечити швидке вирішення будь-яких проблем, скорочення та спрощення процедур отримання усіх необхідних документів, унеможливлення корупційних дій з боку посадових осіб адміністративних органів, необхідно вирішити питання фінансування центрів надання адміністративних послуг та передбачати відповідні кошти у Державному бюджеті України на 2015 рік.

Крім того, потребує законодавчого врегулювання забезпечення безоплатного автоматизованого віддаленого доступу адміністраторів до інформації суб'єктів надання адміністративних послуг, в яких міститься інформація, необхідна для надання адміністративних послуг.

2.9. Просторово-економічний потенціал, інфраструктурний розвиток

2.9.1. Транспортна інфраструктура

Закарпатська область відзначається своїм високим транзитним потенціалом, зокрема через Закарпатську область проходять важливі міжнародні транспортні коридори. Однак тенденції останніх років свідчать про погіршення ситуації у транспортній галузі краю. На сьогодні послуги перевезення здійснюються автомобільним і залізничним транспортом, якими забезпечується сполучення з переважною більшістю населених пунктів, а також авіаційним.

Протяжність мережі автомобільних доріг загального користування області становить 3347,8 км (державного значення – 1100,4 км та місцевого (районні та обласні) – 2247,4 км), 99,7 відс. яких з твердим покриттям. На мережі доріг загального користування області розташовано 1298 мостів загальною довжиною 23137 пм, з них 29 великих (більше 100 м) та 157 середніх (25-100 м) мостів, а також 6112 шт. водопропускних труб, 113,6 км підпірних стінок та багато іншого обов'язкового дорожнього облаштування. Ситуація із технічним станом мостів на сьогодні складна, оскільки близько 65 відс. з цих мостів побудовано у період до 1970 року і їх параметри не відповідають вимогам сучасних нормативів і фактичному навантаженню.

Всього на дорогах загального користування області у 2014 році виконано дорожніх робіт за рахунок усіх джерел фінансування на суму 59749,3 тис. грн., в т.ч. за рахунок коштів державного бюджету – 51432,2 тис.грн. (із них поточний середній ремонт доріг загального користування – 3634,7 тис.грн., зокрема окремі ділянки міжнародної автомобільної дороги загального користування державного значення М – 06 Київ – Чоп протяжністю 3,3 кілометра) та поточний дрібний ремонт та експлуатаційне утримання доріг – 47797,5 тис.грн. За рахунок цільових коштів спеціального фонду обласного бюджету для фінансування витрат, пов'язаних з будівництвом, реконструкцією, ремонтом і утриманням автомобільних доріг загального користування у 2014 році на дорогах загального користування місцевого значення виконано робіт у сумі 8317,1 тис. гривень.

Мережа доріг комунального значення області становить 5945,9 км. Виконання ремонтних робіт на дорожніх об'єктах комунальної власності за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на будівництво, реконструкцію, ремонт та

утримання вулиць і доріг комунальної власності населених пунктів у 2014 році, згідно інформацій поданих замовниками робіт, райдержадміністраціями спільно з органами місцевого самоврядування та міськвиконкомами склало 37045,6 тис. грн.

Основними проблемними питаннями в дорожньому господарстві є неналежний технічний стан вулично-дорожньої мережі, особливо у сільській місцевості, що зумовлено недостатнім фінансуванням дорожньої галузі області впродовж останніх років, що не дозволяло проводити ремонтні роботи на мережі доріг області в необхідних обсягах з доведенням термінів експлуатації дорожнього покриття до міжремонтних строків; не завершено будівництво розпочатих об'єктів на дорогах загального користування області, розбудову міжнародних пунктів пропуску та під'їзних доріг до них. Також на території області є вузькоколійна залізниця, однак її інфраструктура знаходиться в занедбаному стані через недофінансування впродовж понад 20 років в потребує капітального оновлення. Відбувається будівництво мережі велодоріжок, які облаштовуються за всіма європейськими нормами - із знаками, розміткою, переходами тощо.

За період 2005-2014 рр. в області автомобільним транспортом перевезено 127,7 млн. т вантажів та залізничним – 20,9 млн. т., при цьому обсяги вантажних автомобільним перевезень скоротилися в 5,5 разу (з 20,8 млн. т до 3,8 млн. т) за період 2007-2014 рр., а залізничного – в 4 рази (з 4,7 млн. т до 1,2 млн. т) за період 2005-2014 р. (Рис.16). При цьому, за період 2007–2014 рр. динаміка вантажообороту автомобільним транспортом області є позитивною (відбулося зростання в 2,2 рази з 1893,1 млн. ткм до 4220,1 млн. ткм) в той час, як за вказаний період динаміка вантажообороту залізничним транспортом є негативною (відбулося зниження в 1,3 рази з 3777,0 млн. ткм до 2901,9 млн. ткм). Зазначені тенденції спостерігаються і загалом по Україні.

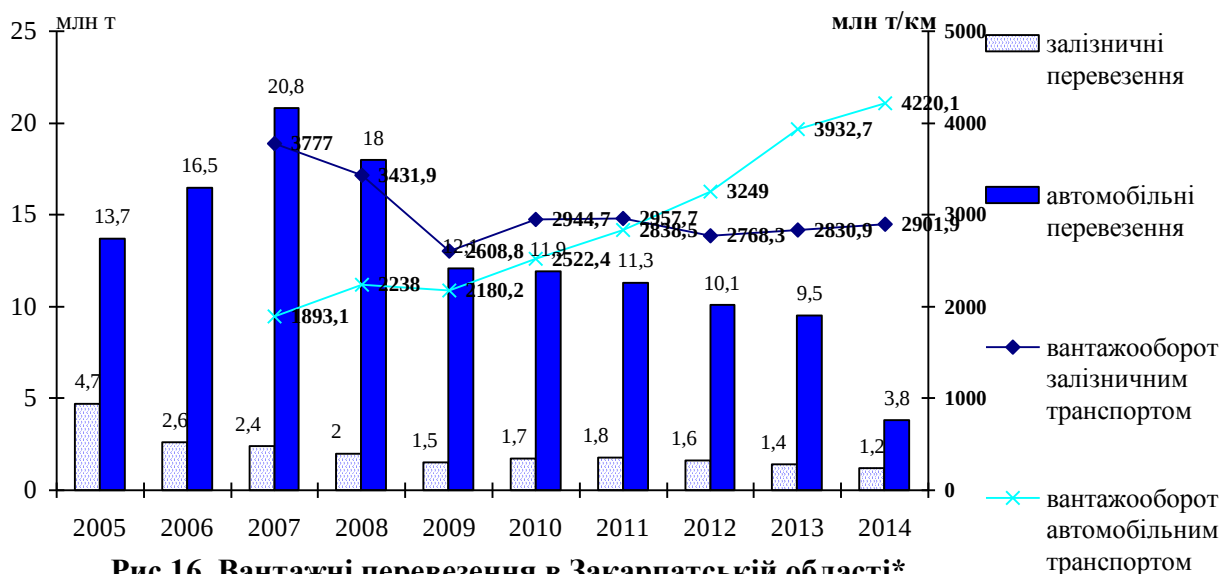

Рис.16. Вантажні перевезення в Закарпатській області*

Частка Закарпаття у в річних обсягах вантажних перевезень в Україні за період 2007–2014 років є незначною (0,3-0,5 відс. залізничним транспортом та 2,1-12,2 відс. автомобільним транспортом). При цьому, динаміка зазначених показників є негативною для залізничних перевезень та позитивною для автомобільних перевезень. Частка області в загальноукраїнських річних обсягах вантажообороту коливається в діапазоні 1,2-1,4 відс. у випадку залізничного транспорту та 6-11,2 відс. у випадку автомобільного транспорту. При цьому, тільки динаміка частки вантажообороту області в загальноукраїнських значеннях є позитивною (зростання на з 6,4 відс. до 11,2 відс.).

Особливо відчутними є негативні тенденції щодо залізничних вантажних перевезень для низки населених пунктів області, де основним роботодавцем є залізниця, зокрема для м. Чоп. Негативна динаміка спричинена низкою причин, зокрема відсутністю послідовної конкурентоздатної транзитної та інвестиційної політики на рівні держави. Враховуючи зміни

в Податковому кодексі України щодо податку на нерухомість та плати за землю, в другому кварталі поточного року прогнозується банкрутство всіх термінальних комплексів області.

Послугами пасажирського транспорту за період 2005-2014 рр. скористалися 613 млн. пасажирів, з них 88,4 млн залізничним транспортом і 524,6 млн – автомобільним (рис. 17). При цьому, динаміка кількості перевезених пасажирів є негативною. Кількість перевезених пасажирів автомобільним транспортом скоротилася з 2008 р. по 2014 рр. на 40 відс. (з 66,1 млн. до 41 млн. пасажирів) і залізничним – з 2005 р. по 2014 р. на 14 відс. (з 9,9 млн. до 8,5 млн). Динаміка пасажирообороту також є негативною. Пасажирооборот автомобільним транспортом з 2008 р. по 2014 р. зменшився на 29 відс. (з 940,9 млн пас. км до 799,2 млн пас. км), пасажирооборот залізничним транспортом з 2007 р. по 2014 р. знизився на 11 відс. (з 582,7 млн пас. км до 516 млн пас. км).

Частка Закарпаття у пасажирських перевезеннях в Україні є незначною. Так, за період 2007-2014 рр. частка області в річних обсягах перевезених пасажирів залізничним транспортом України коливається в діапазоні 1,9-2,2 відс. та перевезених пасажирів автомобільним транспортом України – 1,3-1,6 відс., а частка області в пасажирообороті України залізничним транспортом – 1-1,4 відс. та автомобільним – 1,7-1,9 відс. При цьому, динаміка зазначених показників є нестабільною.

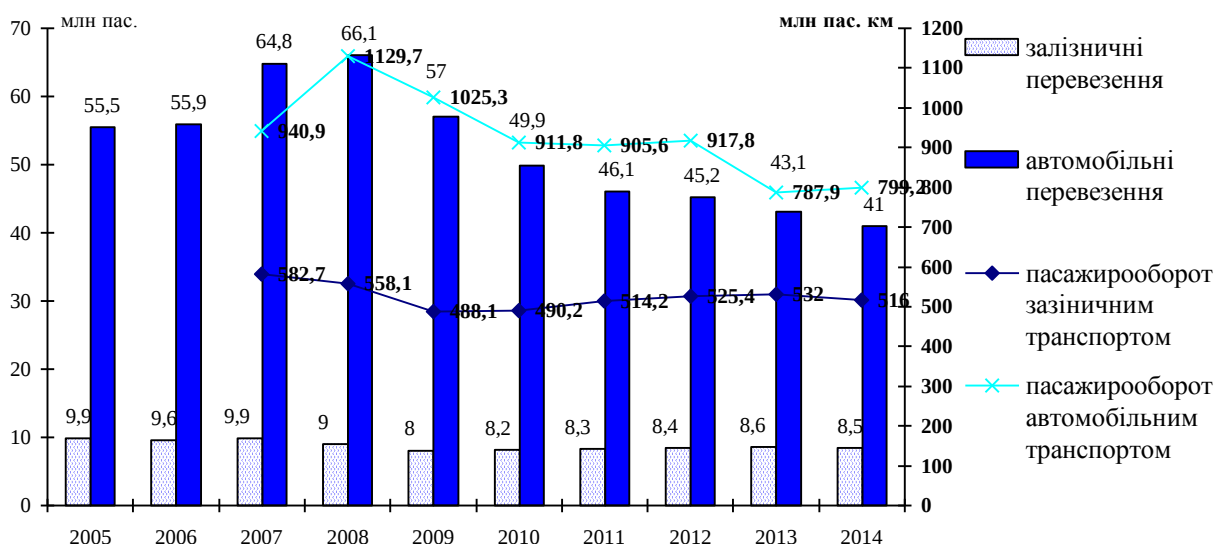

Рис. 17. Відправлення (перевезення) пасажирів за видами транспорту в Закарпатській області*

Міжнародний аеропорт «Ужгород» обслуговує рейси Ужгород-Київ, транзитні чартери і приватні літаки. Інфраструктура Міжнародного аеропорту Ужгород потребує значних капітальних оновлень для забезпечення стандартів, зокрема щодо якості покриття злітно-посадкової смуги.

Очікується, що на збільшення обсягів перевезень позитивно вплине розвиток транспортної інфраструктури, в т.ч. транскордонної в рамках 5-го Пан'європейського транспортного коридору, зокрема, поліпшення стану існуючих доріг загального користування та комунальної власності і дорожнього облаштування, введення в дію нового залізничного тунелю, який з'єднає Закарпатську та Львівську області України з Західною і Центральною Європою (він з часом замінить одноколіїний Бескидський тунель, збудований ще у 1886 році), утримання в належному стані та розширення мережі вузькоколіїної залізниці її включення до європейської мережі вузькоколіїної залізниці, запровадження регулярного сполучення між Закарпаттям та Угорщиною потягами Інтерсіті, розбудова нових контрольно-пропускних пунктів по лінії кордону між Україною та суміжними з областю країнами ЄС, приведення до стандартів та утримання в належному стані Міжнародного аеропорту Ужгород і розширення напрямів сполучення.

Результати SWOT –аналізу транспортної галузі наведено у додатку Б.

2.9.2. Галузь зв'язку

З 01.01.2008 р. по 01.10.2014 р. динаміка кількості таких засобів зв'язку як телефонні апарати є негативною, їх кількість скоротилася на 23 відс. (з 110561 од. до 84665 од.) (рис. 18). Загальний рівень забезпеченості основними домашніми телефонними апаратами в Закарпатській області скоротився з 47 до 39 одиниць на 100 сімей за період з 01.01.2010 р. по 01.01.2014 р. У розрізі міської та сільської мережі, відповідний показник у міській місцевості знизився на 31 відс. (з 64 станом на 01.01.2008 р. до 44 станом на 01.10.2014 р.), а в сільській місцевості – залишається на одному рівні (з незначними коливаннями в розрізі окремих років). Загальний рівень забезпеченості основними домашніми телефонами на 100 сімей в області нижчий від загальноукраїнського показника, який в період 2009-2013 рр. коливається в діапазоні 56-61 одиниць і його динаміка теж є негативною. За рівнем забезпеченості домашніми телефонами в період 2009-2013 років область займає низькі позиції (24-23) серед інших регіонів України.

Представлена негативна динаміка спричинена зниженням затребуваності послуг фіксованого зв'язку через здешевлення послуг мобільних операторів зв'язку та розширення їх покриття і області. Наразі практично вся територія області покривається мережею основних мобільних операторів, які працюють на ринку України. Загалом, тенденція поступового заміщення фіксованого зв'язку мобільним є загальноукраїнською та загальносвітовою. За період 2009-2013 рр. кількість абонентів мобільного зв'язку в області збільшилася на 19 відс. (з 1338,2 тис. до 1647,7 тис. абонентів). За кількістю абонентів мобільного зв'язку область займає 16-17 місце серед інших регіонів України. Спостерегається також ріст і абонентів мережі Інтернет – з 25 тис. в 2009 р. до 54,4 тис. в 2013 р., тобто на 54 відс.

За період 2005-2013 рр. зменшено доставку телеграм на 94 відс., періодичних друкованих видань – на 73 відс., листів – на 33 відс., поштових переказів і пенсійних виплат – на 23 відс., зменшено надання міжміських телефонних переговорів (включаючи міжнародні) на 57 відс. Зросла тільки кількість відправлених посилок на 30 відс. у вказаний період.

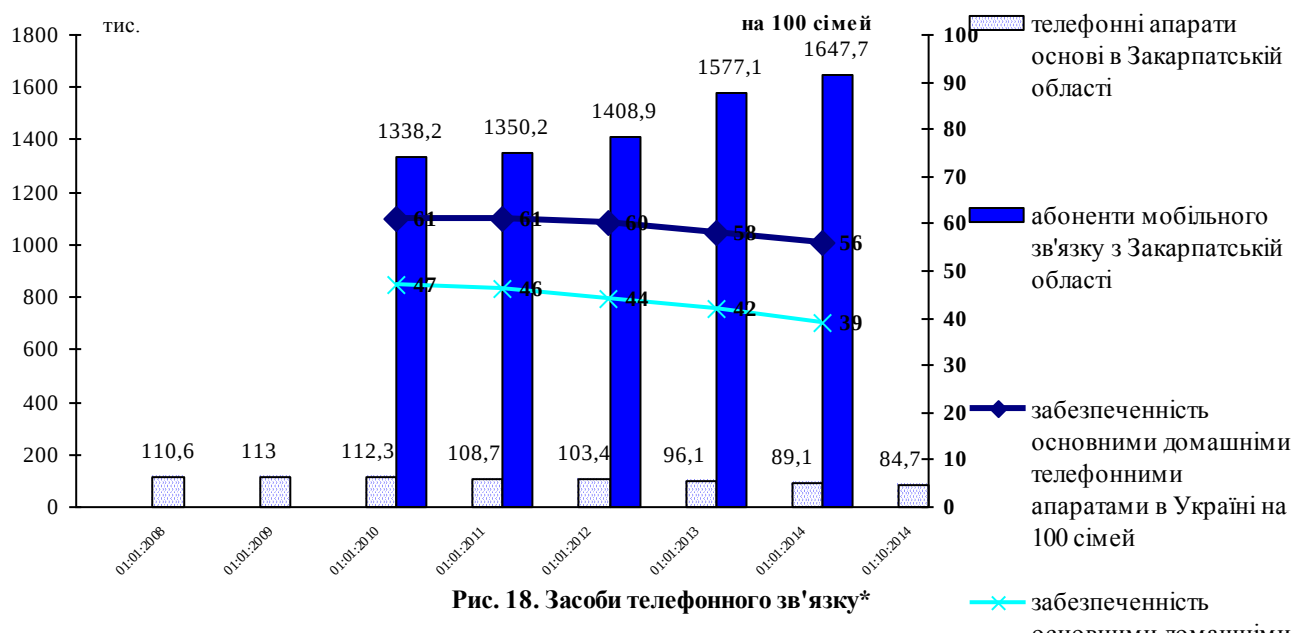

Рис. 18. Засоби телефонного зв'язку*

Доходи підприємств галузі зв'язку області, отримані від надання послуг пошти та зв'язку, за період 2007-2013 зросли загалом на 35 відс. (з 502181,5 тис. грн. до 697257,2 тис. грн. відповідно). За обсягами доходів підприємств галузі зв'язку область за період 2009-2013 рр. піднялася з 19 на 18 позицію серед інших регіонів України. Частка області за обсягами доходів у відповідному загальноукраїнському показнику залишається незначною (1,3 відс. за результатами 2013 р.).

Результати SWOT –аналізу галузі зв'язку наведено у додатку Б.

2.9.3. Житлово-комунальне господарство, житлове будівництво

Житловий фонд області за період 2005-2013 років збільшився з 26,4 млн. м² до 29,6 млн. м² загальної площі (рис. 19). Частка області за показником житлового фонду загальної житлової площі в загально українському показнику за вказаний період зросла з 1,4 відс. до 2,7 відс. Забезпеченість житлом в середньому на одну особу в області зросло з 21,2 м² до 23,4 м², що відповідає загально українській тенденції. Тим не менше, рівень забезпечення житлом в середньому на одну особу в області дещо нижчий відповідного загальноукраїнського показника, зокрема на 04-07 м² в період 2010-2012 років.

Станом на 01.01.2014 р. житловий фонд області становив 320,8 тис. будинки та 396,3 тис. квартири. Загальна кількість квартир в області збільшилася на 6 відс. (з 373,5 тис. до 396,3 тис.) за період 2005-2013 років. Станом на 01.01.2014 р. за кількістю кімнат квартири області розподілились наступним чином: 17,5 відс. – однокімнатні, 37,0 відс. – двокімнатні, 31,5 відс. – трикімнатні, 14 відс. квартир мали чотири і більше кімнат.

Протягом 2010-2014 рр. в рамках виконання програм будівництва (придбання) доступного житла та забезпечення молоді житлом було збудовано 4 493,89 кв.м. житла загальною вартістю 27,235 млн. грн. та в рамках виконання програми здешевлення вартості іпотечних кредитів для забезпечення доступним житлом громадян, які потребують поліпшення житлових умов, збудовано 7 276,04 кв.м. житла загальною вартістю 38 млн. грн.

Подальше виконання зазначених програм, а також реконструкція і капітальний ремонт житлових будинків із застосуванням енергозберігаючих технологій і обладнання, капітальний ремонт, модернізація та заміна ліфтів, залишається одним із пріоритетних напрямів державної політики на період до 2020 р.

Також за період 2005-2013 років зріс благоустрій житла. Зокрема, питома вага загальної житлової площі, обладнаної водопроводом зросла з 57,3 до 66,1 відс., каналізацією – з 56,3 до 66,1 відс., опаленням – з 43,3 до 56,8 відс., гарячим водопостачанням – з 21,9 до 31,5 відс. Кількість ліфтів на балансі за 2010-2012 рр. зросла з 449 до 465.

Рівень зносу основних фондів у водопровідно-каналізаційному господарстві становить 38 відс., здійснюється експлуатація 18 відс. аварійних каналізаційних мереж. Відслідковується дефіцит потужностей пропускної спроможності каналізаційних очисних споруд у містах та селищах області.

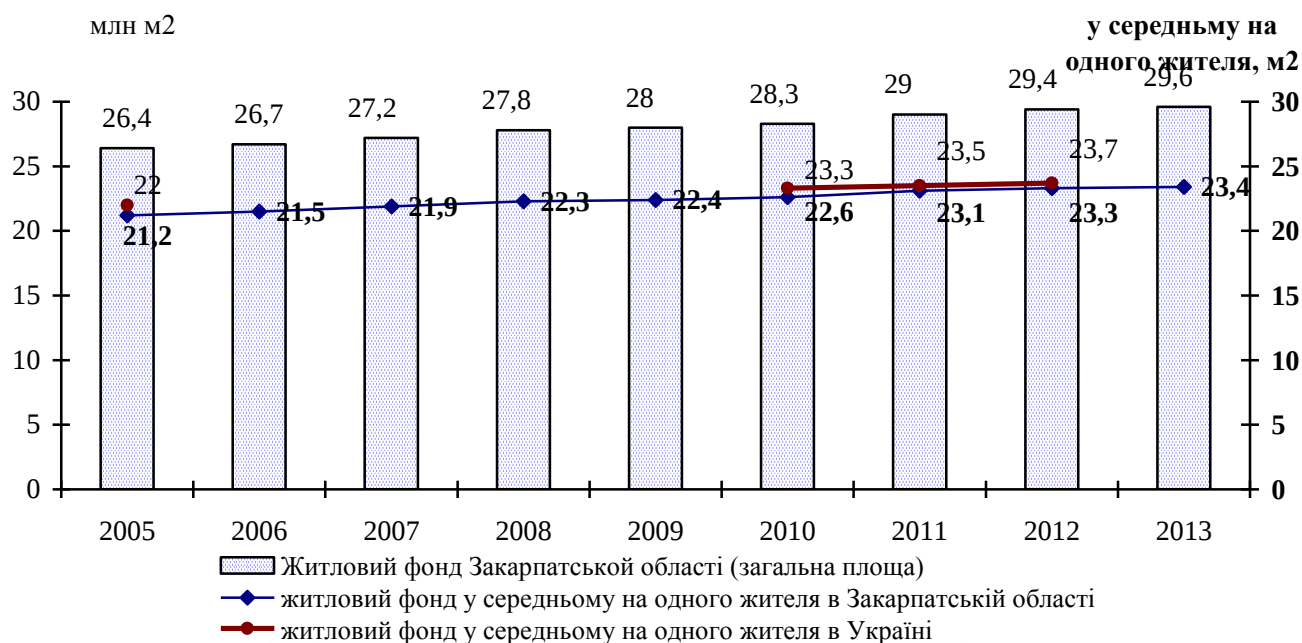

Рис. 19. Забезпеченість житловим фондом в Україні та Закарпатській обл.

Для дотримання світових стандартів управління муніципальною інфраструктурою області необхідне якісне технічне переоснащення житлово-комунального господарства шляхом впровадження новітніх технологій, зокрема, щодо водопостачання населених пунктів області та очистки каналізаційних стоків, які потрапляють у водоймища області, споживання природного газу та його заміщення на альтернативні види палива у тепловому господарстві. Реформування у житловому господарстві здійснюється шляхом створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), та створення конкурентного середовища на ринку утримання житлового фонду. З 2010 р. по 01.10.2014 р. кількість об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) збільшилася з 128 до 263 одиниць.

Загальна протяжність електромереж зовнішнього освітлення в населених пунктах станом на 01.01.2014 р. становить 92 тис км і за 2013 р. збільшилося на 6 відс. порівняно з 2012 р. Загальна площа зелених насаджень усіх видів в межах територій міст та інших населених пунктів України становить більше ніж 652 га.

З 2010 р. по 01.10.2014 р. кількість об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) збільшилася з 128 до 263 од., що в 6 раз нижче планового показника.

З січень-вересень 2014 р. підприємства житлово-комунального господарства області отримано збитків у сумі 6,1 млн. грн. (по Україні – 4078,4 млн.грн.).

Станом на 01.09.2014 р. сума кредиторської заборгованості підприємств ЖКГ області складає 93,3 млн.грн. (по Україні 21553,3 млн.грн.), 40 відс. з якої складає за енергоносії. Загальна сума дебіторської заборгованості підприємств галузі складає 109,1 млн.грн. (по Україні – 11944,4 млн.грн.). Заборгованість із виплати заробітної плати – 52,6 тис.грн. (по Україні 18 834,0 тис.грн.).

Результати SWOT –аналізу житлово-комунального господарства наведено у додатку Б.

2.9.4. Паливно-енергетичний комплекс

Паливно-енергетичний потенціал Закарпаття в частині власних традиційних джерел (нафти, газу, вугілля тощо) незначний. Розвідано родовища бурого вугілля, загальні запаси яких складають – 80 млн. тонн. Його видобуток здійснюється тільки на Ільницькому родовищі. Останніми роками він знижений до 1 тис. тонн на рік. Це вугілля має невисоку теплотворну здатність і високу зольність. Тому доцільніше його було б переробляти в майбутньому на місці з метою виробництва електроенергії. Для її транспортування до споживачів тут уже наявна лінія електропередач ЛЕП – 220 кВ. що створює передумови для здешевлення реалізації такого проекту.

Нафтогазові прояви розвідані тільки частково. Із розвіданих газових родовищ експлуатуються Русько-Комарівське, яке введено в експлуатацію весною 2003 р. з проектною потужністю 1,5 млн. м³ на місяць, та менш потужні Королівське та Станівське родовища. Русько-Комарівське родовище з запасом понад 2 млрд. м³ є найбільшим із нині відомих у області. Однак невисока якість газу та високий вміст азоту в ньому (45 відс.) вказують на більш раціональний спосіб його використання через виробництво електроенергії. До того ж є можливість у цьому місці поєднати таке виробництво з використанням і геотермальних ресурсів. Тут можлива реалізація геотермально-паливної електростанції потужністю 10 МВт. Загалом в області добувається на теперішній час близько 9 млн. м³ газу, що в балансі його споживання становить близько 1,5 відс.

Геотермальна енергетика для Закарпаття є дуже актуальною і вона може стати другим енергоресурсом за значимістю. Цей вид ресурсу не є залежним від кліматичних умов, як більшість відновних ресурсів, що сприяє стабільності у часі роботи електростанцій. На сьогодні уже розвідані перспективні для використання родовища з відомими характеристиками по дебіту ресурсу, температурі й якості води на виході свердловин (зокрема Берегівське, Косинське, Залузьке. Теремблянське, Велятинське, Паладське, Велико-Бактянське, Ужгородське родовища).

Гідроенергетика. Гідропотенціал малих річок Закарпаття складає близько 1357 млн. кВт-год./рік. Однак, мала гідроенергетика в гірських умовах таїть у собі багато «підводних каменів», чим не можна нехтувати, ставлячи за завдання побудувати в області 360 міні ГЕС.

Сьогодні у Закарпатті працюють 6 МГЕС загальною потужністю 34,03 МВт, які виробляють 159,1 млн. кВт год. за рік, зокрема:

- Теребле-Ріцька МГЕС (уведено в експлуатацію у 1958 році) – потужністю 27,0 МВт (140 млн. кВт год./рік);
 - Оноківська МГЕС (1937 р.) – 2,65 МВт
 - Ужгородська МГЕС (1937 р.) – 1,9 МВт
- } 5.0 млн. кВт год./рік;
- Білинська МГЕС (2006 р.) – 0,63 МВт (4,0 млн. кВт год./рік);
 - Краснянська МГЕС (2011 р.) – 0,8 МВт (4,5 млн. кВт год./рік.);
 - Тур'я-Полянська МГЕС (2012 р.) – 1,05 МВт (5,6 млн. кВт год./рік).

Протягом 2014 року будується Нижньобистрівська МГЕС на р. Ріка в Хустському районі, потужністю 2 МВт.

Геліоенергетика також має перспективу розвитку у Закарпатті. Умови для використання енергії сонячного випромінювання особливо сприятливі в низинній зоні. Кількість сонячного сьйва в Закарпатській низовині в середньому на рік – 2025 год. тобто майже половина максимально можливої (4450 год.). Це на 30 відс. більше, ніж у гірській зоні. Правда, середня тривалість дня взимку 8,5 год., тоді як влітку – 15,5 години.

Станом на сьогодні у Закарпатській області діють три СЕС, побудовані протягом 2012-2013 років на території Ужгородського району:

- Ратівська СЕС – 5,5 МВт (4,8 млн. кВт год./рік);
- Кам'яницька СЕС – 3 МВт (2,7 млн. кВт год./рік);
- Ірлявська СЕС – 10,09 МВт (11 млн. кВт год./рік).

Планується будівництво ще 3-6 СЕС в інших рівнинних та передгірських районах області.

Вітроенергетика в Закарпатті має перспективу для розвитку, хоча на сьогодні практичний досвід її використання відсутній. Місцевості, які придатні для розміщення потужних вітрових енергоагрегатів наявні, зокрема, на горах Гимба, Яворник, Менчул та інших, де середньорічна швидкість вітру – 5-7,5 м/с, а також в низинних районах (Ужгород, Берегове та інші), де впродовж року найбільша сила вітру з швидкістю понад 4 м/с.

Біоенергетика в Закарпатті поки-що не отримала належного розвитку. Наразі традиційним є використання дров'яної деревини для опалення у негазифікованих районах області, а також використання відходів деревообробних цехів та меблевого виробництва самими ж підприємствами, які продукують ці відходи.

Станом на 2010 рік в області протягом року від усіх видів лісопереробки утворювалось близько 200 тисяч тонн або 480 тисяч м³ відходів: тирси, щепи, стружки. Сьогодні усі великі деревообробні підприємства оснащені сучасним обладнанням і є безвідходними. Вони повністю опалюються відходами деревообробки. Для опалення власних приміщень та котлів, які підтримують потрібну температуру сушильних камер, використовується від 50 відс. до 80 відс. загального об'єму відходів, які накопичуються на підприємстві. Решту відходів реалізують населенню, бюджетним установам, а також експортують закордон у вигляді паливних брикетів та пелетів. Завдяки використанню біопалива, основою котрого слугують відходи деревообробки, у Закарпатті щорічно вдається заощадити понад 20,5 млн. м³ природного газу.

Невивченим залишається потенціал сміттєзвалищ, де може накопичуватись велика кількість біогазу.

Практичні можливості використання теоретично-розрахованого потенціалу ВДЕ в області не для кожного джерела енергії є однозначними. Так, не дивлячись на високий потенціал розвитку малої гідроенергетики, цей вид діяльності є дуже залежним від гідрологічно-кліматичних умов, які стають усе екстремальнішими, а також пов'язаний зі

суттєвим негативним впливом на довкілля. Розвиток малої гідроенергетики містить, як екологічні, так й економічні ризики (табл.6).

Таблиця 6

Енергетичний потенціал відновлювальних джерел енергії (ВДЕ), млн. тонн умовного палива): загальнодержавний та національний вимір

Енергетичний потенціал відновлювальних джерел енергії (млн. тонн умовного палива)	Закарпаття	Україна
Сонячна енергія	0,14	6,0
Вітрова енергія	0,3	28,34
Мала гідроенергетика	1,11	3,05
Геотермальна	0,85	12,0
Біомаса	0,71	31,0
Енергія довкілля (теплові насоси)	0,16	18,0

Для умов Закарпаття найперспективнішими для розвитку є сонячна енергетика, геотермальна енергетика, біоенергетика, включаючи виробництво біогазу з нині діючих та закритих сміттєзвалищ, та енергетика довкілля. При цьому безперечною перспективою у цій сфері є розвиток індивідуальних відновлювальних джерел енергії для окремих домогосподарств чи інших житлових та соціальних об'єктів – високочутливих вітрових установок, сонячних колекторів та сонячних батарей, теплових насосів – які дозволяють таким об'єктам буди енергетично незалежними, ефективними та автономними. Такі установки можна застосовувати як у сільській місцевості, що важливо для гірських районів області, так і в міській.

Результати SWOT –аналізу паливно-енергетичного комплексу наведено у додатку Б.

2.9.5. Енергоефективність та енергозбереження

За рік у Закарпатській області споживається 0,772 млн. тонн умовного палива (далі – т. у. п.) енергоресурсів, або 1,2 відс. від загального споживання енергоресурсів в Україні. У структурі використання паливно-енергетичних ресурсів області найбільшу частку становить природний газ – 60,1 відс. від загальних обсягів споживання, на електричну енергію і нафтопродукти припадає відповідно 19,3 відс. та 14,2 відс. (табл.7).

Для забезпечення електроенергією усього Закарпаття потрібно біля 2,0 млрд. кВт год. на рік (близько 1 відс. від загальної виробленої кількості електроенергії в Україні). Сьогодні Закарпатська область може сама себе забезпечити електроенергією лише на 9 відс., й уся ця електроенергія виробляється винятково відновлювальними джерелами енергії (ВДЕ) – гідроелектростанціями, зокрема малими (МГЕС) та сонячними електростанціями (СЕС).

Таблиця 7

Частка ВДЕ у загальному виробництві енергії (зокрема електричної): регіональний, загальнонаціональний та транскордонний вимір

Види домінуючих ВДЕ	Закарпаття	Україна	Польща	Словаччина	Угорщина	Румунія
Біомаса			+		+	
Гідроенергетика (зокрема і мала гідроенергетика)	+	+		+		+
Загалом усіх ВДЕ	9 відс.	10,8 відс.	7,3 відс.	9 відс.	13 відс.	11,1 відс.

Найбільша частка споживання енергоносіїв припадає на долю населення – більше 800,0 тис. т.у.п., що складає 61,5 відс. Виробничий сектор у 2010 році спожив 298,1 тис. т.у.п. (22,9 відс.). Бюджетні установи споживають менше 6,0 відс. енергоносіїв.

У рейтингу енергоефективності областей України, який враховує структуру економіки регіону (методологія MEA), Закарпатська область є лідером в ефективності енергоспоживання (64 відс. від аналогічного середнього показника по країнах ЄС), однак потенціал енергозбереження на сьогодні в області складає ще 111,5 млн. євро (табл.8).

Таблиця 8

Енергоємність ВВП (т у. п./1000 USD): регіональний, загальнонаціональний та транскордонний виміри (експертна оцінка)

Закарпаття	Україна	Польща	Словаччина	Угорщина	Румунія
0,30	0,39	0,13	0,13	0,13	0,15

Суттєве покращення енергоефективності економіки області протягом 2006-2014 років відбувається завдяки оптимізації системи теплопостачання населених пунктів, споживачів; у бюджетних закладах та установах проводиться заміна вікон і дверей, утеплення дахів тощо. Проводяться роботи з модернізації котелень, а також переведення на електроопалення з використанням зонних тарифів електроенергії та тверде паливо, що дозволяє заощадити витрати природного газу на 10 відс. Більше 98 відс. бюджетних установ області оснащено автономними котельнями, які використовують сучасні котли з високим ККД. Також проводиться поступова заміна освітлювальних приладів – ламп розжарення на менш енергоємні лампи, що дає можливість зекономити електроенергію для потреб освітлення на 80 відс. А загальна сума економії коштів від впровадження заходів з оптимізації теплопостачання населених пунктів області складає понад 400 млн. гривень.

Однак вже залишаються проблеми неефективного використання енергоресурсів у трьох складових паливно-енергетичного комплексу: виробництво, транспортування та споживання енергії. Системи централізованого водопостачання та водовідведення характеризуються високою енергозатратністю, значними втратами води, моральною та фізичною зношеністю. Зношеність основних фондів у галузі сягає близько 40,0 відс. Потребують відновлення та вдосконалення 19,0 відс. артезіанських свердловин. Ряд водопровідних очисних споруд та насосних станцій (12 відс.) потребують реконструкції. Заміни потребує близько 30 відс. насосних агрегатів. Енергетична складова у собівартості питної води та очищення стічних вод у середньому складає майже 50 відс. Сьогодні питомі витрати матеріальних та енергетичних ресурсів у водопровідно-каналізаційному господарстві в 2-3 рази перевищують аналогічні показники розвинутих країн світу.

Ще однією важливою сферою, де знаходиться потенціал енергозбереження області, є житлово-комунальне господарство. Проведення санації багатоквартирних житлових будинків та індивідуальних домогосподарств, встановлення сучасних систем опалення на твердому паливі, лічильників та терморегуляторів дозволить заощаджувати до 50 відс. природного газу та паливних дров для опалення житлових приміщень.

Вивчення можливостей залучення потенціалу «зелених відходів» у населених пунктах, зокрема міських, дозволило б розширити сферу використання біомаси для опалення в області.

Для області терміновими є заходи з енергоефективності та енергозбереження: моніторинг енерговитрат житлових будинків та бюджетних установ і їх подальша санація, оптимізація використання енергії через встановлення теплорегуляторів, лічильників, сенсорних датчиків, поступової та повсюдної заміни вольфрамових лампочок на світлодіодні, реконструкція виробничих потужностей особливо у сфері централізованого водопостачання та водовідведення, державна чи регіональна підтримка розвитку індивідуальних автономних відновлювальних джерел енергії.

SWOT-аналіз енергоефективності та енергозбереження наведено у Додатку Б.

2.10. Інвестиційна діяльність у регіоні

За період 2005-2013 років в економіку області вкладено 23,6 млрд. грн. капітальних інвестицій, однак динаміка їх залучення є нестабільною (рис. 20.). Щорічні обсяги залучених капітальних інвестицій у цей період коливаються в діапазоні між 1381,3 млн. грн. та 3777,2 млн. грн., їх частка у відповідному щорічному загальноукраїнському показнику є незначною (зокрема 0,9-1,9 відс.), що виводить область на низькі позиції (18-24 місця) серед інших 27 регіонів України. Крім того, спостерігаються значні відставання області від середньоукраїнського показника залучення капітальних інвестицій.

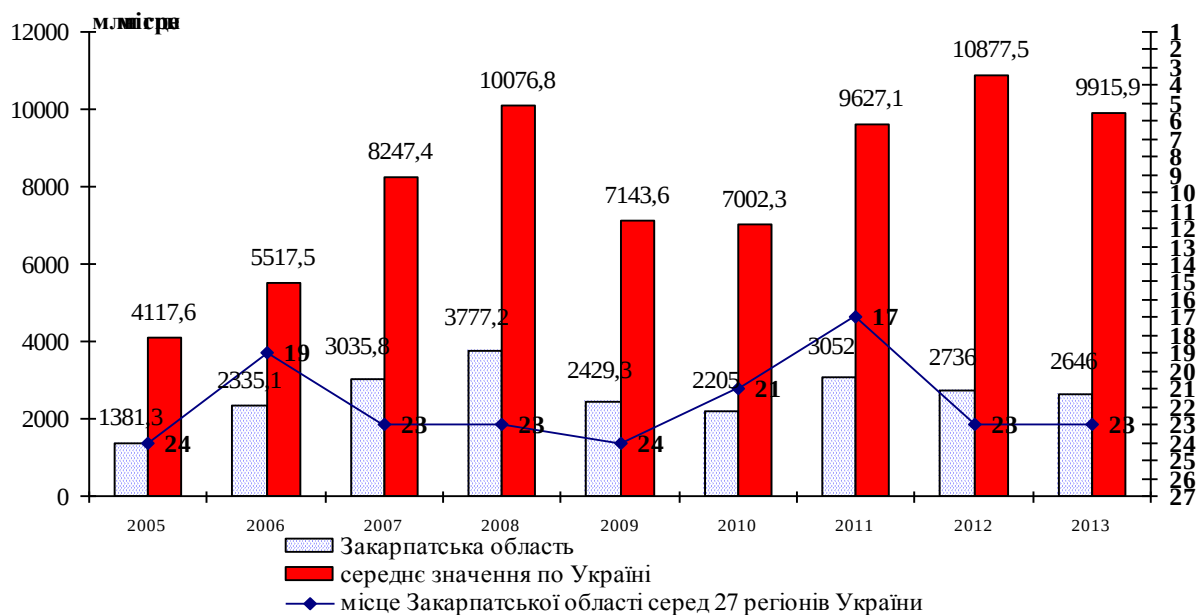

Рис.20. Капітальні інвестиції*

Питома вага капітальних інвестицій у ВРП області за період 2005-2012 років коливається в діапазоні 12,8 – 28,9 відс. При цьому з 2008 року спостерігається загальна негативна динаміка цього показника, а показники 2005 р. та 2009-2012 рр. є нижчими порогового значення (25 відс.). Значення індексу капітальних інвестицій по області (у відсотках до попереднього року) з 2010 р. також стрімко знижується з 133,7 відс. у 2011 р. до 87,8 відс. у 2013 р. Станом на 01.01.2014 р. відповідний показник склав 95 відс. (Додаток Е, рис. Е.1).

У розрізі міст та районів області найбільші обсяги капітальних інвестицій у 2013 р. надійшли в м. Ужгород (578,3 млн. грн.), Ужгородський район (399,4 млн. грн.), м. Мукачево (254,1 млн. грн.) та Тячівський район (242,3 млн. грн.).

Щорічні обсяги капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу варіюються в період 2010-2013 рр. в діапазоні 1773,9 – 2449 грн. (Додаток Е, рис. Е.2). Із 2011 р. динаміка цього показника є негативною. Річні обсяги капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу в області більш як удвічі нижчі відповідного середньоукраїнського показника, тому область займає низькі позиції (19-26 в 2009-2013 рр.) серед інших областей України. У розрізі районів та міст області в 2013 р. найбільші обсяги капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу надійшли в Ужгородський район (5780,9 грн.), м. Ужгород (5032,8 грн.), м. Мукачево (3018,2 грн.), м. Чоп (2929,2 грн.) та м. Берегово (2441,4 грн.).

Структура капітальних інвестицій, залучених в економіку області за період 2005-2013 р. за джерелами, є такою: 35 відс. – власні кошти підприємств, 24,4 відс. – кошти населення на індивідуальне житлове будівництво, 14,1 відс. – кредити банків та інші позики, 7 відс. – кошти державного бюджету, 6 відс. – кошти місцевих бюджетів, 2,9 відс. – кошти іноземних інвесторів, 1,2 відс. – кошти населення на будівництво власних квартир, 8,8 відс.

– інші джерела фінансування (Додаток Е, рис. Е.3). При цьому, за період 2005-2013 рр. в обсягах залучених капітальних інвестицій у розвиток економіки області відбулося зниження втричі частки державного бюджету (з 156 млн. грн. до 52 млн. грн.), зростання більш як у чотири рази (з 176 млн. грн. до 732 млн. грн.) частки коштів населення на індивідуальне житлове будівництво та майже вдвічі (з 596 млн. грн. до 1053 млн. грн.) власних коштів підприємств та організацій.

За останні роки найбільші обсяги капітальних інвестицій припадають на такі види економічної діяльності, як будівництво та промисловість, в які залучено за період 2010–2013 рр. 4443,1 млн. грн. (41 відс.) та 2287 млн. грн. (22 відс.) відповідно (Додаток Е, рис. Е. 4).

За структурою залучених інвестицій значна частка спрямовується у матеріальні активи. Зокрема, в 2013 р. 99,0 відс. із загального обсягу залучених капітальних інвестицій було спрямовано у матеріальні активи (зокрема, у будівлі та споруди – 72,1 відс., у машини, обладнання та інвентар і транспортні засоби – 23,6 відс.).

Станом на 01.01.2015 р. загальний обсяг залучених із початку інвестування прямих іноземних інвестицій в економіку області склав 376,6 млн. дол. США (рис. 21). У 2011 р. та 2014 р. відбулися значні відтоки інвестицій (15,9 млн. дол. США та 70,4 млн. дол. США відповідно).

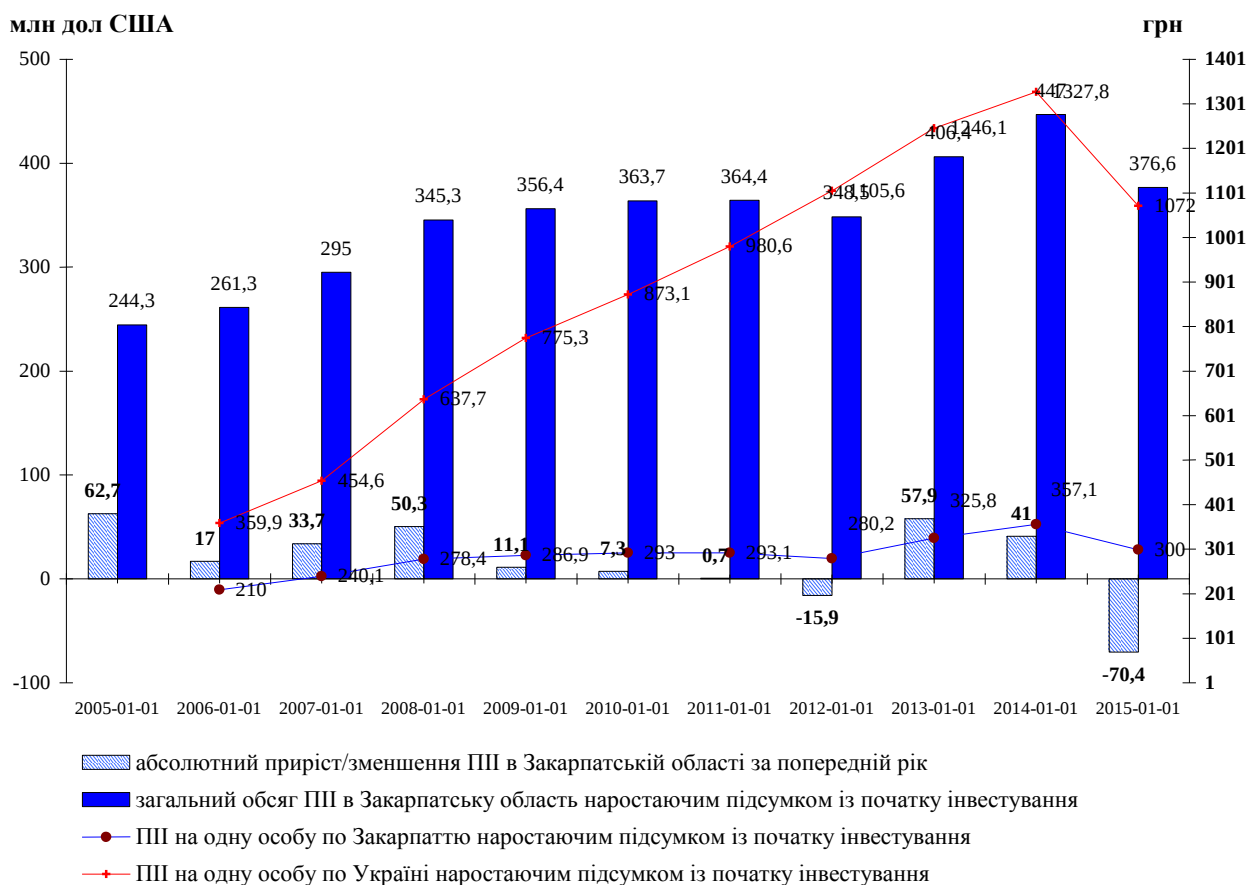

Рис. 21. Прямі іноземні інвестиції*

* дані за 2014 р. наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

За період 2005-2014 рр. питома вага регіону у загальному обсязі залучених прямих іноземних інвестицій в Україну є незначною (0,7-1,5 відс.), а їх динаміка – негативною (з 1,5 відс. в 2005 р. до 0,8 відс. станом на 2014 р.). За загальним значенням обсягу прямих іноземних інвестицій, залучених з початку інвестування, область посідає середні позиції серед інших 27 регіонів України (12-16 місця з 01.01.2006 р. по 01.01.2015 р.) (Додаток Е, рис. Е.5).

За період 2007-2013 рр. в економіку України було вкладено 50,9 млрд. дол. США прямих іноземних інвестицій (щорічні обсяги залучених прямих іноземних інвестицій в Україну становили 9891 млн. дол. США, 10913 млн. дол. США, 4816 млн. дол. США, 6495 млн. дол. США, 7207 млн. дол. США, 7833 млн. дол. США, 3771 млн. дол. США відповідно). Загалом за загальним обсягом прямих іноземних інвестицій за вказаний період Україна поступається тільки Польщі, в економіку якої було вкладено 84,1 млрд. дол. США (Додаток Е, рис. Е.6). За щорічними обсягами залучених прямих іноземних інвестицій в економіку країни Україна випереджала такі суміжні держави ЄС, як Словаччина та Угорщина, хоча в окремі роки поступалася Польщі (в 2007–2011 рр.) і Румунії (в 2007–2009 рр.).

Прямі іноземні інвестиції в економіку області надійшли з 47 країн світу, при цьому на 8 із них (Японія, Німеччина, Польща, Австрія, Нідерланди, США, Кіпр та Угорщина) припадає 60,6 відс. від загального обсягу. Станом на 01.01.2015 р. найбільше прямих іноземних інвестицій залучено в такі міста та райони області: Ужгородський район (34,6 відс. загального обсягу залучених інвестицій по області), м. Мукачево (11,4 відс.), м. Ужгород (13,5 відс.), Виноградівський район (9,5 відс.), Мукачівський район (6,2 відс.), м. Берегово (4,6 відс.). Загалом в області з іноземними інвестиціями функціонувало майже 900 підприємств.

За період 2005-2014 рр. в області спостерігалось загальне зростання обсягу залучених прямих іноземних інвестицій в розрахунку на одну особу (з 210 дол. США до 300 дол. США) (Рис. 21). Однак у 2011 р. та 2014 р. відбулося зниження досягнутого в попередній рік зазначеного показника на 4 відс. (з 291,3 до рівня 280,2 дол. США на одну особу та з 325,8 до 300 дол. США на одну особу відповідно). Досягнуті результати значно нижчі від відповідних загальноукраїнських значень (на 42-72 відс. в різні роки), при цьому розрив між ними постійно зростає з 1,7 разу станом на 01.01.2006 р. до 3,6 разів станом на 01.01.2015 р. Позиції Закарпатської області серед інших регіонів за обсягами прямих іноземних інвестицій в розрахунку на одну особу знизилися з 9 місця в 2005 р. до 13 станом в 2014 р. (Додаток Е., рис. Е.5). У розрізі районів та міст найбільші обсяги залучених прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу станом на 01.01.2015 р. зафіксовано в Ужгородському районі (1858,1 дол. США), м. Чоп (1519,8 дол. США), Великоберезнянському районі (784,2 дол. США), м. Берегово (641,5 дол. США), м. Мукачево (503,6 дол. США), м. Ужгород (446,0 дол. США).

За період 2005-2013 рр. найбільш привабливим видом економічної діяльності для прямого іноземного інвестування була промисловість області (Додаток Е, рис. Е.7). Станом на 01.01.2015 р. із початку інвестування в промисловість області вкладено 80,1 відс. від загального обсягу прямих іноземних інвестицій. За період 2005-2013 рр. відтік прямих іноземних інвестицій спостерігався за всіма видами економічної діяльності. Найбільший за обсягом (27,2 млн дол. США) відтік інвестицій відбувся в 2010 р. з промисловості області.

Важливу роль в інвестиційній активності області відіграли створена на період із 09.01.1999 р. до 09.01.2029 р. Спеціальна економічна зона «Закарпаття», а також запроваджений на період з 29.01.1999 р. до 28.01.2015 р. Спеціальний режим інвестиційної діяльності в Закарпатській області (Територія пріоритетного розвитку) (Додаток Е, рис. Е.8). За період із 01.01.2000 р. по 01.10.2014 р. суб'єктами Спеціальної економічної зони «Закарпаття» та Територією пріоритетного розвитку в Закарпатській області було залучено інвестицій на суму 2317,6 млн. грн. та 914,87 млн. грн. відповідно. Серед інших функціонуючих у цей період спеціальних економічних зон України (загалом 10) та територій пріоритетного розвитку України (62) у вказаний період вони займали лідируючі позиції.

Із загального обсягу залучених інвестицій в Спеціальну економічну зону «Закарпаття» та територію пріоритетного розвитку в Закарпатській області іноземні інвестиції становлять 52,2 млн. дол. США та 106,1 млн. дол. США відповідно (Додаток Е, рис. Е.9). Частки залучених іноземних інвестицій в Спеціальну економічну зону «Закарпаття» та Територію

пріоритетного розвитку за період із початку інвестування у загальному обсязі залучених ПП в економіку області станом на 01.07.2010 р. складало 10,5 відс. та 30,7 відс. відповідно.

Прийнятий у 2012 р. Закон України «Про індустріальні парки» створює нові реалії і дає новий імпульс для покращення інвестиційного клімату як в Україні загалом, так і в Закарпатській області зокрема. Закон дає можливості створити інвестиційні площадки, створити конкурентні переваги, які можуть використовувати в своїй інвестиційній політиці всі адміністративно-територіальні одиниці області. Позитивним моментом є те, що створений в регіоні приватний індустріальний парк «Соломоново» одним із перших внесений в Реєстр індустріальних парків.

Необхідні заходи для формування позитивного інвестиційного іміджу області та її виходу до групи регіонів-лідерів за інвестиційними показниками

Для формування позитивного інвестиційного іміджу регіону, відновлення довіри інвесторів, досягнення позитивних тенденцій в інвестиційній діяльності, виведення області на лідируючі позиції за основними інвестиційними показниками серед інших регіонів України та суміжних країн ЄС необхідно здійснити зміни в законодавчому полі щодо стимулювання припливу інвестицій та інвестиційної діяльності, гарантування стабільності умов діяльності та захисту прав інвесторів, а також докорінні зміни в управлінні процесами залучення інвестицій та маркетинзі.

Першочерговими кроками для вдосконалення інвестиційного законодавства України мають стати такі:

- реанімувати та модернізувати закони України «Про спеціальну економічну зону «Закарпаття», «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності в Закарпатській області» та лобіювати запровадження системи фіскального стимулювання для індустріальних парків;
- розробити і прийняти Регіональну стратегію залучення інвестицій в економіку області, яка забезпечить поєднання індивідуального підходу до іноземних інвесторів із стратегічними цілями та специфікою економіки області, а також розробити оперативні плани їх реалізації.

Першочерговими кроками в управлінні інвестиційними процесами мають стати такі:

- створення центру по роботі з інвесторами та забезпечення координації з усіма інвестиційними агентствами для забезпечення виконання цілей Стратегії регіонального розвитку області Стратегії залучення інвестицій в область,
- запровадження системи інвестиційного, інформаційного та організаційного супроводу працюючих та потенційних інвесторів,
- нарощення ділових контактів області (адресне розповсюдження інформаційних листів щодо конкурентних переваг та інвестиційної привабливості області, організація зустрічей, днів «відкритих дверей», встановлення побратимських контактів, підписання договорів про співпрацю, спільна реалізація проектів і т.д.),
- запровадження персональної відповідальності органів влади за інвестиційну активність в області,
- покращення інституційної спроможності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у питаннях інвестиційного супроводу.

Першочерговими кроками в інвестиційному маркетингу області мають стати:

- промоція інвестиційних можливостей регіону та активна іміджева робота по створенню позитивного інвестиційного іміджу області (презентації, відеофільми і т.п.),
- створення інформаційної бази регіональних інвестиційно-інноваційних проектів,
- забезпечення публічності інвестиційної політики, яка проводиться,
- маркетингова робота з уже діючими на Закарпатті іноземними інвесторами та компаніями.

Пріоритетними галузями для інвестування в області мають стати автопромисловість, деревообробка, туризм, логістика, агропромисловість та харчова промисловість, інформаційні технології, електроніка, ринок послуг.

Результати SWOT-аналізу інвестиційної діяльності у регіоні наведені у Додатку Б.

2.11 Зовнішньоекономічна діяльність

В зовнішньоекономічному товарообігу Закарпатської області імпорту товарів переважає обсяг експорту, що спричиняє значне негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу. Середній показник покриття імпорту експортом складає за останні 8 років 0,7.

Протягом 2006 – 2013 рр. спостерігається зростання імпорту товарів на 46 відс., та більш значне зростання експорту на 52 відс.

За 2013 р. обсяги експорту та імпорту товарів становили відповідно 1300,0 млн.дол. США та 2062,5 млн.дол. США. Порівняно з 2012 р. експорт склав 93,9 відс., імпорту – 102,7 відс. Від’ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 762,5 млн.США. (за 2012 р. також від’ємне – 624,0 млн.дол.США) (рис.22).

На формування від’ємного сальдо вплинули окремі товарні групи: палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки (–655,7 млн.дол. США), засоби наземного транспорту, крім залізничного (–163,8 млн.дол. США), пластмаси, полімерні матеріали (–95,3 млн.дол. США).

Коефіцієнт покриття експортом імпорту товарами коливався з 0,72 у 2006 році до 0,63 у 2013 році. У 2013 році питома вага області у загальних показниках експорту товарів України становила – 2,5 відс. , імпорту – 2 відс. Закарпатська область серед регіонів України зайняла 9 місце за експортом товарів, а імпортом 7 місце.

Зовнішньоторговельні операції товарами суб’єкти господарювання області здійснювали з партнерами зі 107 країн світу.

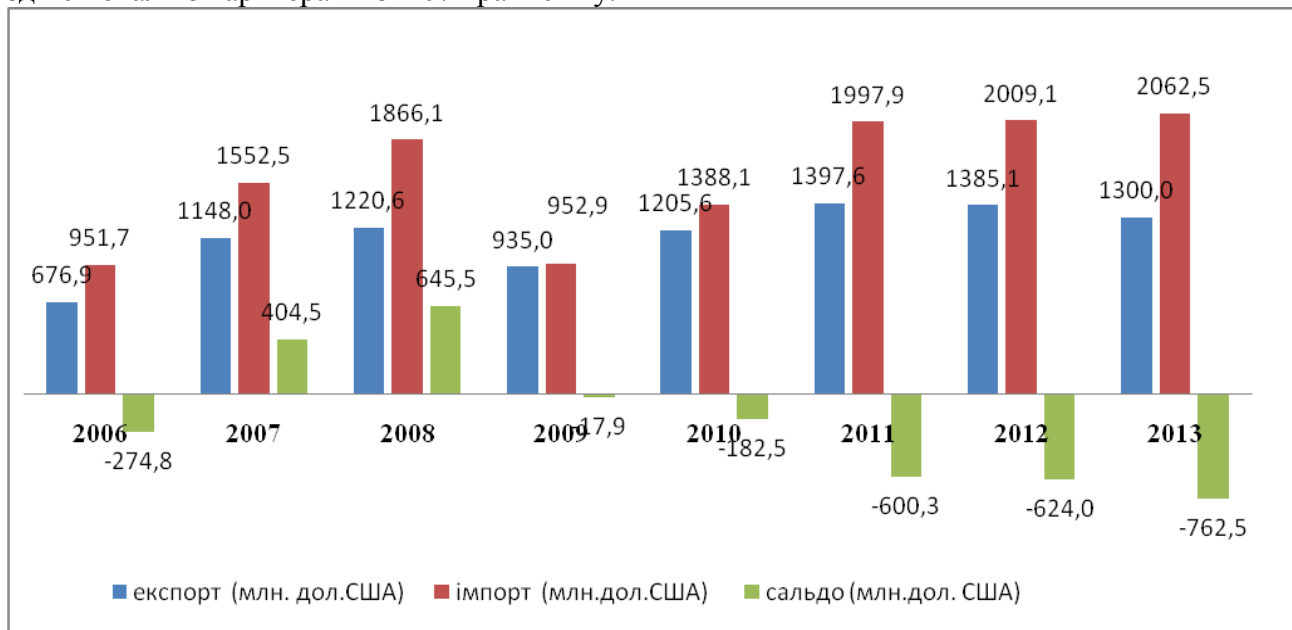

Рис.22. Динаміка експортно-імпортних операцій товарами в Закарпатській області за 2006 – 2013 роки

Питома вага експорту в обсязі зовнішньої торгівлі товарами зменшилась на 2,1 в.п. до 2012р. і склала 38,7 відс.

Основну частину експорту Закарпатської області складає експорт товарів в країни Європи – 79,1 відс. усіх товарів, Азії – 1,4 відс., Америки – 0,3 відс. Додатне сальдо в зовнішньоторговельних операціях з товарами склалося з країнами Європи (149,9 млн.дол. США), від’ємне – з країнами Азії (–415,5 млн.дол. США), Америки (–29,9 млн.дол. США). До країн ЄС було експортовано 79,1 відс. усіх товарів, до країн СНД – 18,7 відс. З країнами ЄС склалося додатне сальдо – 164,3 млн.дол. США, країнами СНД від’ємне – 416,6 млн.дол. США станом на 2013 р.

Основними країнами-партнерами за період 2006-2013 років з експорту товарів є Угорщина, до якої експортовано 41,4 відс. товарів від загального обсягу, Російська

Федерація – 18,0 відс., Австрія – 7,1 відс., Словаччина – 7,0 відс., Німеччина – 6,4 відс. та Польща – 5,2 відс.

Відбулося суттєве зменшення експорту порівняно з 2012 р. до Об'єднаних Арабських Еміратів (на 92,8 відс.), Туркменістану (на 71,2 відс.) та Вірменії (на 68,4 відс.).

У 2013р. порівняно з 2012 р. збільшились обсяги експорту до Польщі, Російської Федерації, Німеччини, Словаччини, Італії та Австрії.

За видами економічної діяльності найбільші експортні поставки здійснювали підприємства, основним видом діяльності яких є виробництво апаратури для радіо, телебачення та зв'язку – 20,1 відс. від загального обсягу експорту та виробництво електричних машин та устаткування – 14,8 відс.

Із країн ЄС імпортовано 41,9 відс. усіх товарів, із країн СНД – 32,0 відс., Азії – 21,0 відс.

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі імпорту складає Білорусь – 20,4 відс., Російська Федерація – 11,5 відс., Німеччина – 10,0 відс., Чехія – 8,7 відс., Китай – 8,7 відс., Угорщина – 7,2 відс., Корея, Республіка – 4,2 відс., Італія – 3,8 відс. Порівняно з 2012р. зменшились імпортні поставки з головних країн-партнерів, крім Білорусії, Російської Федерації, Польщі та Німеччини.

Основу товарної структури експорту за 2013 р. склали механічне та електричне обладнання, текстильні матеріали та текстильні вироби, різні промислові товари, деревина і вироби з деревини (рис.23).

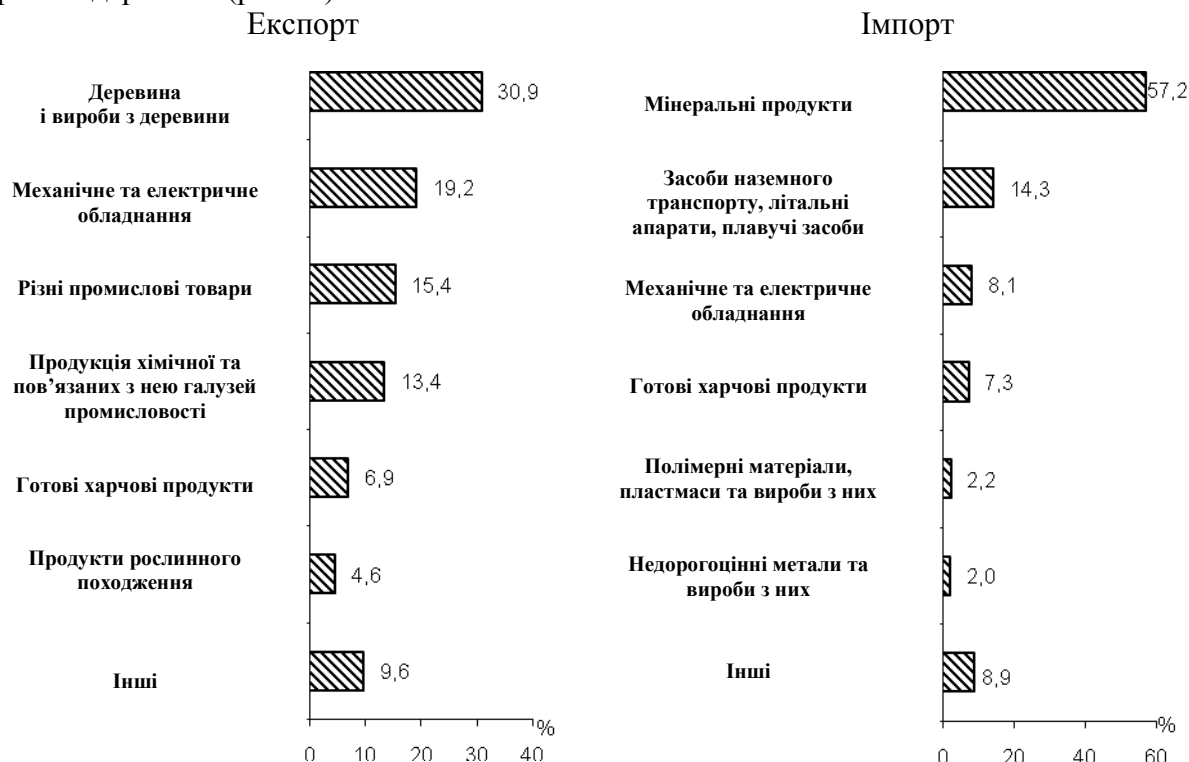

Рис. 23. Структура зовнішньої торгівлі товарами (без обліку давальницької сировини і продукції, виготовленої з неї) за 2013 рік

У товарній структурі імпорту переважали поставки механічного та електричного обладнання, мінеральних продуктів, засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів, текстильних матеріалів та текстильних виробів, полімерних матеріалів, пластмаси та виробів з них. Питома вага зазначених груп товарів складає 85,8 відс. від загального обсягу імпорту.

Найбільші імпортні поставки здійснювали підприємства, основним видом діяльності яких є оптова торгівля і посередництво в оптовій торгівлі – 20,7 відс. від загального обсягу

імпорту, додаткові транспортні послуги та допоміжні операції – 14,7 відс., виробництво апаратури для радіо, телебачення та зв'язку – 12,1 відс.

У загальних обсягах як експорту, так і імпорту товарів, питома вага давальницької сировини та продукції, що виготовлена з неї, має значні обсяги. Так, у 2013р. обсяг експорту готової продукції, виготовленої з іноземної давальницької сировини, склав 1046,9 млн.дол. США, або 80,5 відс. від загального обсягу експорту. Основними споживачами готової продукції, виготовленої з даної сировини, були Угорщина, Російська Федерація, Словаччина, Австрія та Німеччина.

У 2013р. суб'єктами господарювання області одержано іноземної давальницької сировини на 906,5 млн.дол.США, що становить 44,0 відс. загального обсягу імпорту. Основні надходження зазначеної сировини здійснювались із Німеччини, Китаю, Угорщини, Кореї, Республіки, Італії, Тайвані, Провінції Китаю.

Серед міст та районів Закарпатської області найактивніше здійснювали експортно-імпортні операції товарами суб'єкти господарювання:

- Ужгородського (25,4 відс.), Виноградівського району (15,4 відс.) у 2013 році;
- міст Мукачево (27,8 відс.), Ужгород (8,5 відс.), м. Берегово (7,8 відс.) у 2013 році;

Протягом 2013р. експортовано послуг на 280,9 млн.дол. США, імпортовано – на 37,2 млн.дол. США. Порівняно з минулим роком експорт послуг збільшився більш ніж в 4 рази, імпорт зменшився на 5,6 відс. Додатне сальдо зовнішньої торгівлі послугами становило 243,7 млн.дол. США (за 2012р. -26,1 млн.дол. США).

На формування додатного сальдо найбільше вплинули окремі види послуг: послуги з переробки матеріальних ресурсів (додатне сальдо 218,9 млн.дол. США) та транспортні послуги (36,8 млн.дол. США).

Коефіцієнт покриття експортом імпорту послугами за 2013 р. склав 6,04 (за 2006 р. – 1,66).

Експорт послуг Закарпатської області здійснювала до 83 країн, імпорт – з 44 країн.

Країнам ЄС було надано 92,4 відс. від загального експорту послуг, країнам СНД – 4,2 відс. (за 2012р. – відповідно 75,1 відс. та 17,4 відс.). Від країн ЄС було одержано 77,5 відс. від загального імпорту послуг, від країн СНД – 10,0 відс. (за 2012р. – 75,9 відс. та 12,5 відс.).

Основними партнерами в експорті послуг були Угорщина, на яку припала майже половина від загального обсягу експорту, Австрія – 16,1 відс., Німеччина – 7,4 відс., Італія – 6,3 відс., Велика Британія – 4,7 відс., Російська Федерація – 3,6 відс. та Чехія – 3,3 відс.

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі імпорту мали: Словаччина (16,2 відс.), Австрія (15,9 відс.), Німеччина (12,6 відс.), Угорщина (10,9 відс.), США (8,2 відс.) та Російська Федерація (8,0 відс.).

Протягом 2013 року в структурі зовнішньої торгівлі послугами переважали послуги з переробки давальницької сировини.

В структурі експорту послуг Закарпатської області переважають послуги переробки матеріальних ресурсів – 78 відс. а у структурі імпорту послуг області – транспортні послуги 46 відс. (див. додаток Ж, рис. Ж.1 і Ж.2).

В структурі торгівлі послугами Закарпатської області переважає експорт. Спостерігається стале збільшення обсягів торгівлі послугами за досліджуваний період з 2006 – 2013 р. ріст експорту послуг зріс у 10 разів, а імпорту послуг у 2 рази. Основною частиною обсягу експорту послуг області є послуги переробки матеріальних ресурсів та транспортні послуги. Серед загального обсягу імпорту послуг можна виділити послуги, пов'язанні з транспортною діяльністю (46 відс.), ділові послуги (20 відс.) та послуги пов'язанні з організацією подорожі (13,0 відс.).

Протягом 2013р. найактивніше здійснювали експортно-імпортні операції з послугами підприємства Ужгородського району – 41 відс., Виноградівського району – 8 відс. та м. Ужгород – 23 відс., м. Мукачево – 17 відс., м. Берегове – 4 відс.

Протягом останніх 8 років в зовнішньоторговельному обороті Закарпатської області спостерігається більш значне зростання імпорту товарів ніж темпи зростання експорту, що спричиняє значне негативне сальдо (в середньому за аналізований період з 2006 по 2013 роки – 0,7).

Основна частина експорту області складає експорт в країни ЄС – 79,1 відс. Обсяги експорту в країни СНД та Азії складає відповідно 18,7 відс. та 1,4 відс. В Америку за 2013 рік експортовано 0,3 відс. від загального обсягу товарів.

Закарпаття має потужний ресурс незадіяного експортного потенціалу підприємств галузі промислового виробництва.

Серед районів області основними експортерами є Ужгородський, Виноградівський райони.

Серед міст обласного значення головними експортерами є Мукачево, Ужгород, Берегово.

Основну частку експорту області складає деревина і вироби з деревини – 30,9 відс.

2.12. Транскордонне співробітництво

Стратегічний характер транскордонного співробітництва (ТКС) для Закарпаття в умовах євроінтеграції

Співставлення стратегічних і операційних цілей і завдань Стратегії «Україна – 2020», Державної стратегії регіонального розвитку – 2020 і Регіональної стратегії розвитку Закарпаття – 2015 та аналіз набутого досвіду і здобутків ТКС засвідчують: унікальне геополітичне і географічне положення Закарпатської області на збігу кордонів України з 4-ма країнами – сусідами та членами ЄС Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією ще з часу здобуття Україною незалежності у 1991 році завжди ставило питання щодо ТКС у регіоні в якості *стратегічної і постійно зміцнюваної та вдосконалюваної платформи для економічного і культурного та духовного розвитку Закарпаття і його громад*. Нинішня євроінтеграційна стратегія розвитку України стала додатковим потужним фактором, який спроможний перетворити платформу ТКС Закарпаття із сусідніми та іншими європейськими країнами в одну із міцних опор мосту євроінтеграційних процесів для всіх регіонів України.

Саме з позицій такого стратегічного бачення і розглядається роль ТКС у Стратегії розвитку Закарпаття до 2020 року. Більше того, якщо у Регіональній стратегії – 2015 ТКС було виділено в окрему стратегічну ціль «Поглиблення транскордонної та євро регіональної співпраці», то в Стратегії Закарпаття – 2020 доцільно ТКС в якості одного із важливих інструментів регіонального розвитку *поширити на реалізацію усіх без винятку стратегічних і операційних цілей та завдань*.

Таким чином, нова регіональна стратегічна роль ТКС буде обумовлена ще й сучасними європейськими підходами до взаємодії прикордонних територій з визначенням пріоритетів фінансової підтримки ТКС щодо 4-х аспектів взаємодії: *економіка; суспільство і соціальна сфера; екологія та сталий розвиток; організаційні та адміністративні механізми співпраці*. І це саме ті аспекти, на вирішення проблем яких нині в регіонах України і спрямовані Стратегії їх регіонального розвитку.

Важливим є і те, що регіональна політики ЄС, спрямована на ліквідацію диспропорцій розвитку і підвищення рівня життя населення, здебільшого стосується периферійних, східних регіонів країн-сусідів України. І саме ці східні для них регіони є сусідніми до периферійних ще з часів СРСР західних регіонів України, до яких відноситься і Закарпаття. Отже, цілі ЄС і України щодо просторово-регіонального розвитку повністю співпадають, їх досягнення значною мірою може забезпечуватись через механізми й інструменти ТКС.

Інституційний вимір

У Закарпатській області впродовж уже тривалого часу інституційний вимір ТКС постійно розширюється і зміцнюється. Впродовж періоду 2006 – 2014 рр. можна виділити такі інституційні рівні ТКС з прикордонними та більш віддаленими регіонами країн ЄС – Угорщиною, Словаччиною, Чехією, Польщею, Румунією, Австрією, Німеччиною, Хорватією та іншими країнами:

- міжрегіональний рівень (ОДА і облрада, РДА і райради та їх підрозділи і структури);

- міжмуніципальний рівень (міські, селищні і сільські ради та їх асоціації, бюджетні організації та установи);
- державні установи і організації (у т.ч. університети та інші освітні заклади, наукові і природоохоронні організації, установи та ін.);
- недержавні організації (громадські організації різного спрямування благодійні фонди та ін.);
- господарюючі суб'єкти (підприємства і підприємці та їх об'єднання).

Станом на початок 2015 року на всіх інституційних рівнях у різних формах і методах триває тенденція збільшення кількості суб'єктів ТКС (оцінка не передбачена офіційною статистикою). Якісна оцінка збільшення кількості суб'єктів ТКС в Закарпатській області (тих, що здійснювали чи проводять ТКС із зарубіжними партнерами відносно тривалий період у різних формах) дає такі цифри: 2006 рік – близько 230 – 250 од.; 2014 рік – близько 350-400 од. (збільшення на 30-40 відс. впродовж 8 років). Зауважимо, що в цій Стратегії до суб'єктів ТКС, на відміну від законодавчо-нормативного тлумачення цього терміну, віднесено ширше коло організацій і установ, у т.ч. громадських об'єднань.

Характерною особливістю ТКС в регіоні стало і те, що фактично на всіх інституційних рівнях з'явилися організації, які *на постійній основі здійснюють проектну чи ініціативну діяльність*, пов'язані з проблематикою ТКС, а частина з них серед засновників мають ще й зарубіжних партнерів (*позначені **):

- КП «Агенство регіонального розвитку і прикордонного співробітництва «Закарпаття», засноване облрадою, та ще 7 агенцій розвитку, заснованих районними владами.
- Інститут транскордонного співробітництва (НУО*).
- Агенство сприяння сталому регіональному розвитку Закарпаття «FORZA» (НУО*).
- Ужгородська філія Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД).
- Міжнародна асоціація інституцій регіонального розвитку – МАІРР (НУО*).
- НДІ Центральної Європи (підрозділ УжНУ*).
- Міжнародний інститут людини і глобалістики «Ноосфера» (НУО*).
- Агенство місцевого розвитку та інформаційних ресурсів «Європоліс» (НУО*).
- Закарпатський Угорський Інститут (у м. Берегово).
- ДВНЗ «Ужгородський Національний Університет», в якому переважна більшість НДІ, факультетів та інститутів в різних напрямках і формах ТКС активно співпрацюють із зарубіжними партнерами.
- Регіональне молодіжне екологічне об'єднання «Екосфера» (НУО*) та десятки інших організацій і установ.

Ще однією відмітною-інституційною особливістю ТКС Закарпаття стало утворення транскордонних мережових об'єднань і асоціацій різного рівня:

- Міжрегіональна Асоціація «Карпатський Єврорегіон» (утворена у 1993 році і об'єднує прикордонні регіони 5 країн).
- Українська частина Форуму громадянського суспільства Дунайської Стратегії (утворена у 2014 році).
- Асоціація прикордонних муніципалітетів уздовж українсько-угорського кордону.
- Транскордонна мережа НУО і асоціацій органів місцевого самоврядування «Коло Карпатських громад».
- Асоціація університетів Карпатського регіону.
- Міжнародна асоціація Ротарі Клубів Північно-Східних Карпат *та інші мережові об'єднання ТКС*.

Місце Закарпаття у загальноєвропейському просторі прикордонних регіонів
Закарпатська область входить до 4-х європейських транскордонних регіонів:

- українсько-словацького (з Кошицьким та Прешовським самоврядними краями Словаччини, без участі з іншими областями України);

- українсько-угорського (з областями Саболч – Сатмар – Берег і Бордош – Абауй – Земплен Угорщини, без участі з іншими областями України);
- українсько-румунського (з повітами Сату-Маре і Марамуреш Румунії, разом з Івано-Франківською, Чернівецькою та Одеською областями України, які межують з повітами Сучава, Ботошань і Тулча в Румунії);
- українсько-польського (з Підкарпатським воєводством Польщі, разом із Львівською та Волинською областями, які межують з Підкарпатським і Люблінським воєводствами Польщі).

З позицій Європейської хартії регіонального та просторового розвитку через територію Закарпаття проходить *коридор №5*: Трієст – Любляна – Будапешт (Братислава) – Львів в рамках програми розбудови пан-європейської мережі транспортних коридорів, що є частиною Європейського економічного і політичного простору.

Зі схематичної мапи (рис. 24) добре видно, що серед прикордонних регіонів 5 країн, що входять до Міжрегіональної Асоціації «Карпатський Єврорегіон», як просторово-територіально, так і з підходів проходження пан-європейської мережі транспортних коридорів у цьому Карпатському мегарегіоні – Закарпаття займає *ключові і центральні позиції географічного і геополітичного розташування*.

У Європі взагалі важко віднайти регіон, який мав би таке унікальне географічне розташування на збігу кордонів 5-ти країн. До географічних і геополітичних факторів і чинників слід додати і етнокультурно-цивілізаційний вимір багатовікового мирного співжиття на Закарпатті багатьох етносів і субетносів, що є важливою складовою архітектури безпеки в цьому європейському мегарегіоні і Європі загалом.

Рис.24. Центральне місце Закарпаття в Міжрегіональній Асоціації «Карпатський Єврорегіон»

Вимір ресурсного забезпечення ТКС

Розвиток ТКС обумовлює необхідність його ресурсного забезпечення, що включає як кадрове (людський ресурс), так і матеріально-фінансове забезпечення.

Впродовж 2007 – 2014 рр. кадрове забезпечення ТКС в регіоні постійно покращувалось, однак, воно *не набуло системного характеру*. Основний вклад в підвищення

рівня кваліфікації з питань ТКС внесли: зміни в навчальні програми низки спеціальностей в університетах, Центрі підготовки та підвищення кваліфікації держслужбовців ОДА, тренінги і семінари при виконанні проектів ТКС та під час промоційних кампаній заявочних етапів подання проектних пропозицій до Програм Європейського Інструменту Сусідства і Партнерства (ЄІСП). Впродовж 2010 – 2012 рр. за сприяння Інституту політичної освіти (м. Київ) та міжнародних донорських фондів саме на Закарпатті відбулись три всеукраїнські Школи з транскордонного співробітництва.

Ресурсне забезпечення ТКС Закарпатської області за рахунок коштів обласного (місцевих) бюджетів та власних коштів НУО, підприємств і організацій різних форм власності впродовж усього періоду незалежності України є *неспіввимірним* з тими фінансовими ресурсами, які для ТКС надають різні міжнародні донорські фонди, національні фонди країн-сусідів (Polska Pomoc, Slovak Aid та ін.), Вишеградський Фонд та ін., і головним чином – різні програми ЄС.

Орієнтуючись на чинну Програму розвитку ТКС Закарпатської області на 2011 – 2015 роки і на попередні аналогічні програми розвитку ТКС, слід визнати, що їх обсягів ледь вистачає на підтримку 10 відс. дольового вкладу в кількох проектах ТКС з невисоким загальним обсягом робіт (табл.9). Тоді як проектів та різних форм партнерства і співробітництва із прикордонними регіонами набагато більше. Якісне оцінювання вкладу регіональної чи місцевих влад лише у проекти ТКС, які підтримуються в області різними донорськими фондами, по відношенню до загальних обсягів фінансування таких проектів в області у величині їх питомої ваги є на рівні 0,5 відс.-1,0 відс. Тоді як в країнах – сусідах навіть з 10 відс. вкладу підприємств і організацій у співфінансування проектів розвитку через форми ТКС половину (5 відс.) сплачує держбюджет, а в місцевих бюджетах на ТКС також передбачені немалі кошти. Отже Україна загалом і Закарпаття зокрема у порівнянні із зарубіжними партнерами проектів ТКС знаходиться у невідгідному положенні.

Таблиця 9

Показники обсягів і кількості проектів ТКС, які фінансувались основними Програмами ЄІСП ЄС на Закарпатті

Назва Програми ЄІСП ЄС на 2007 – 2013рр.	Загальний обсяг Програми, тис. євро	Кількість виграних проектів від Закарпаття, од.	Загальна сума бюджетів проектів в ТКС регіону, тис. євро	Залучено у регіон коштів, тис. євро
Програма ЄІСП ЄС «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна»	68 638,283	45	16000,0	6000,0
Програма ЄІСП ЄС «Польща – Україна – Білорусь»	202959,490	8	6315,227	

До 2007 основною донорською програмою фінансування проектів ТКС була Програма TACIS. У період з 2007 по 2013 рр. Закарпатська область брала участь у 2-х відносно великих Програмах ЄІСП ЄС на цей період: «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна» та «Польща – Україна – Білорусь» (показники обсягів кількості виграних проектів ТКС від Закарпаття дані в таблиці; значна частина з проектів ТКС ще продовжать виконуватись і у 2015 році).

В рамках зазначених Програм ЄІСП ЄС проекти ТКС виконувались за 4-ма пріоритетними напрямками:

- сприяння економічному і соціальному розвитку;
- покращення якості і безпеки довкілля;
- підвищення ефективності кордону;

- підтримка ТКС «люди – людям».

Відмітною особливістю зазначених Програм ЄІСП ЄС у 2007-2013рр. стало те, що як під час розробки, так і виконання проектів ТКС вперше партнери з обидвох (або кількох) боків кордонів створювали спільні партнерські команди, спільні бюджети і спільно домагались реалізації проектних завдань. А самі проекти ТКС передбачали як «м'який» варіант проектних цілей і завдань, так і виконання завдань створення інфраструктури («твердий» варіант проектів).

На Закарпатті у періоді 2007-2014рр. є приклади фінансування проектів ТКС в доволі значних обсягах і з інших джерел та міжрегіональних угод чи навіть угод, укладених на рівні міністерств інших країн (до прикладу, фінансування соціальних проектів на Закарпатті за Угодою з краєм Вісочіна у Чехії або підтримка проектів освітнього і соціального значення на основі Угоди між Закарпатською облрадою та МЗС Угорщини від 8 червня 2012 року №481, у т.ч. через Фонд «За Закарпатський угорський інститут», загалом в обсязі близько 1 мільйона дол. США).

Загалом можна констатувати, що проекти ТКС з фінансуванням донорськими програмами стають інвестиційною складовою розвитку регіону.

Реалізація пріоритетної цілі розвитку ТКС на регіональному рівні: організаційно-договірний та стратегічний виміри

Реалізація Стратегічної цілі «Поглиблення транскордонної та єврорегіональної співпраці «Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року» впродовж 2007 – 2014 рр. проводилась як через проектну діяльність підприємств, організацій і установ, так і через організаційно-договірні відносини з сусідніми прикордонними регіонами, а також – через розробку і реалізацію білатеральних та міжрегіональних стратегій ТКС в прикордонних регіонах.

За підтримки програм ЄС та участі експертів з ТКС від Закарпаття розроблялись (і розробляються) такі стратегії ТКС:

- *2008 рік:* Польсько-українська стратегія ТКС на 2007-2015 роки.
- *2013-2014 роки:* Стратегія розвитку словацько-українського ТКС до 2020 року.
- *2014-2015 роки:* Стратегія розвитку Міжрегіональної Асоціації «Карпатський Єврорегіон» до 2020 року.

Перелік чинних угод про білатеральне ТКС з прикордонними регіонами сусідніх країн, укладених Закарпатською ОДА і Закарпатською облрадою станом на початок 2015 року, включає такі сусідні регіони: Прешівський і Кошицький самоврядні краї (Словаччини), повіти Сату-Маре і Марамуреш (Румунія), області Саболч-Сатмар-Берег та Гевеш (Угорщина), Підкарпатське воєводство (Польща).

Зазначені спільні і скоординовані управлінські документи регіональних влад відіграють важливу роль середньострокових програм ТКС стратегічного характеру.

Інноваційні і креативні проекти ТКС для розвитку регіону і України в цілому

Впродовж 2007 – 2014рр. суб'єктами ТКС в регіоні за підтримки програм ЄС та інших донорських фондів було виконано багато проектів, які несуть інноваційний характер і справляють довготривалий вплив як на розвиток ТКС в прикордонні Закарпаття, так ще й мають мультиплікативний ефект на інші українські регіони або служать основою для вдосконалення державної регіональної і міжнародної політики України. Зокрема йдеться про такі досягнуті через проекти ТКС результати:

- Оптимізація всієї системи ТКС через розробку і вдосконалення методологій та систем індексації, моніторингу ТКС і транскордонної статистики (*Інститут транскордонного співробітництва*).
- Дослідження візових проблем і бар'єрів Шенгенського кордону з рекомендаціями органам центральної влади (*Ужгородська філія НІСД*).
- Розробка і впровадження комплексних підходів до активізації транскордонного ділового співробітництва і підприємництва, інституційний розвиток сільських територій (*Асоціація «Ужгород – XXI вік», Агентство розвитку «Європоліс»*).

- Запровадження європейських підходів хоспісної та паліативної медицини (*АРР Виноградівщини*).
- Формування сучасної інформаційно-комунікаційної мережі ТКС в Карпатському регіоні (*МАІРР*).
- Створення нової парадигми лісового господарства і лісокористування на основі європейського досвіду (Агентство сприяння сталому регіональному розвитку Закарпаття «FORZA»).
- Формування системного підходу до природо- і надрокористування, інтеграції екологічної складової у сталий розвиток та екологічної просвіти і адвокаційної діяльності (*РМЕО «Екосфера» та коаліція «Форум екологічного порятунку Закарпаття», ЗОО Всеукраїнської екологічної ліги*).
- Рекомендації й оцінки використання біомаси в енергетичному секторі і розбудова туристичної інфраструктури (*КП «Агенство регіонального розвитку і прикордонного співробітництва «Закарпаття»*).

Візовий режим як інструмент активізації транскордонного співробітництва

Одним із основних зовнішніх факторів розвитку транскордонного співробітництва Закарпатської області та її суміжних країн ЄС – Польщі, Угорщини та Словаччини, Румунії є асиметричність візових режимів. А саме, з одного боку, шенгенський візовий режим в'їзду громадян України в країни Польщу, Словаччину, Угорщину і національний візовий режим в'їзду в Румунію, а з іншого боку - безвізовий режим в'їзду громадян країн ЄС в Україну. Асиметричність візових режимів створює й асиметричність у можливостях учасників по різні боки кордону налагоджувати та здійснювати ефективне транскордонне співробітництво.

Консульствами Словаччини та Угорщини, які працюють в Закарпатській області за період 2010-2014 рр. видано 117418 та 340885 Шенгенських віз відповідно (рис.25).

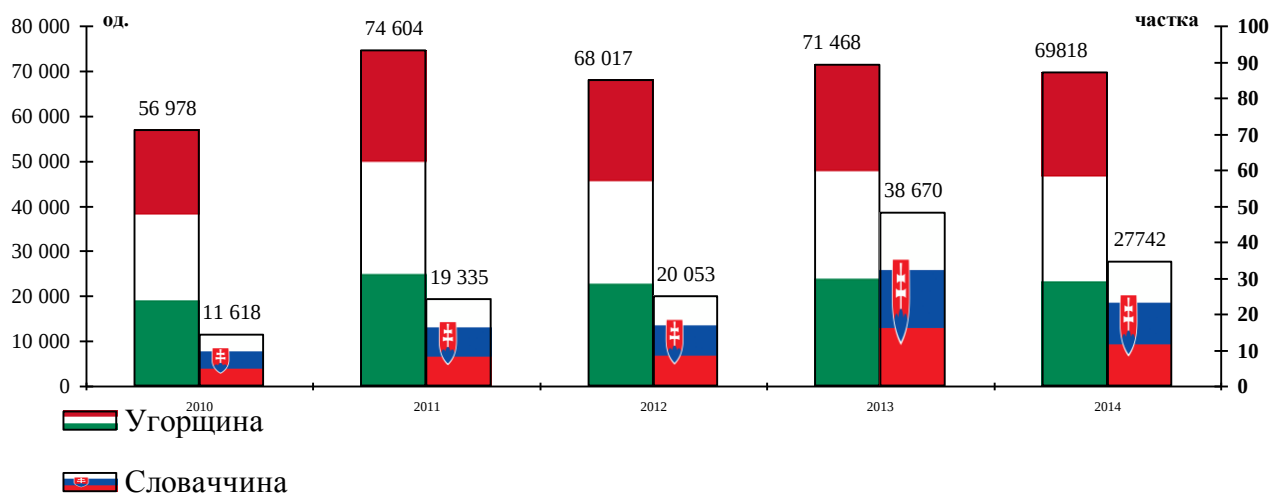

Рис. 25 Видані Шенгенські візи консульствами Угорщини та Словаччини в Закарпатській області

Для низки пільгових категорій громадян України з 2008 р. встановлений спрощений візовий режим, який передбачає звільнення від сплати візових зборів за оформлення шенгенських віз та/або надано можливість оформлення багаторазових та довгострокових віз, а також режиму безвізових поїздок для власників службових паспортів (Додаток 3, табл.3.1).

Загалом, запроваджений розглянутий спрощений Шенгенський візовий режим для громадян України є затребуваними і необхідними. Спостерігається збільшення виданих довготермінових та багаторазових віз консульськими установами Угорщини та Словаччини в Закарпатській області, зокрема Генеральне консульство Словаччини в м. Ужгороді збільшило видачу багаторазових та довготермінових віз в 6 разу - з 5 тис до 30 тис. (рис.26).

Рис 26. Видані довготермінових та багаторазових Шенгенських віз консульствами Угорщини та Словаччини в Закарпатській області

Щодо спрощення візового режиму для жителів Закарпаття, то прикордонні країни ЄС/Шенгенської зони ініціювали запровадження місцевого прикордонного руху (МПР) для жителів своїх та українських прикордонних територій. МПР - це спеціальний режим систематичного перетину кордону і перебування жителів прикордонних регіонів у визначеній прикордонній зоні сусідніх країн на підставі спеціального документу з метою родинного, соціально-культурного, туристично-оздоровчого, економічного, наукового спілкування. Двосторонні угоди щодо запровадження місцевого прикордонного руху були підписані між Україною і Угорщиною в вересні 2007 р., Україною і Польщею в березні 2008 р. та Україною та Словаччиною в травні 2008 р. та почали діяти з 11.01.2008 р., 1.07.2009 р. та 27.09.2008 р. Відповідно (Додаток 3, табл.3.2).

За період 2009-2014 рр. у видачі дозволів на місцевий прикордонний рух для українців консульськими установами Угорщини, Польщі та Словаччини бачимо кардинальну різницю у результативності (рис.27). Цей інструмент візової лібералізації затребуваний, головним чином, жителями прикордоння з Угорщиною та Польщею, яка видає щорічно близько 20 тис. дозволів на місцевий прикордонний рух і попит на цей інструмент й далі присутній. Щодо Словаччини, то кількість виданих дозволів є незначною, хоча після модифікації Угоди спостерігається певне покращення.

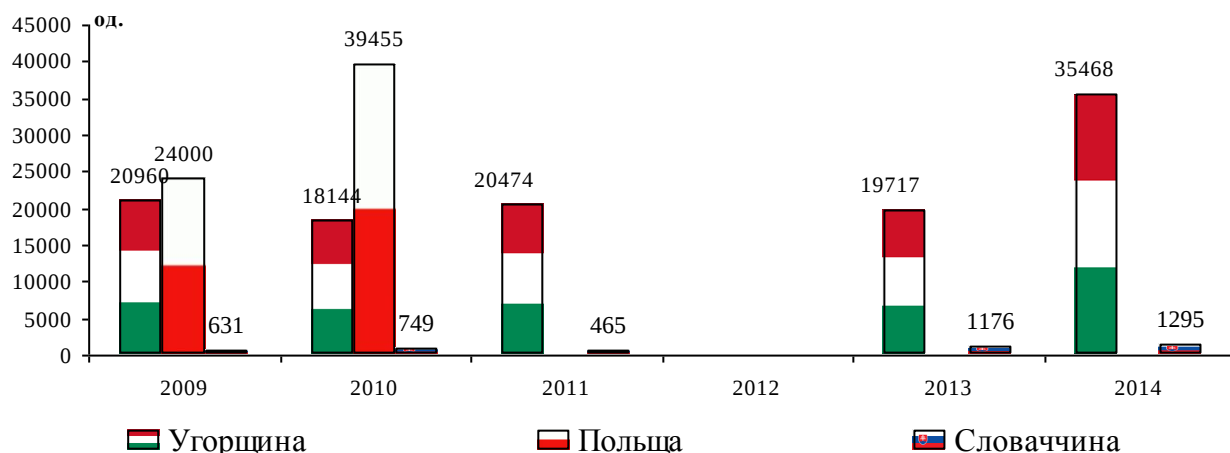

Рис. 27. Видані дозволи на місцевий прикордонний рух консульствами Угорщини та Словаччини в Закарпатській області

Загальний візовий режим між Україною та суміжними із Закарпатською областю країнами (Польща, Словаччина, Угорщина та Румунія) є асиметричним (візовий режим в'їзду громадян України до вказаних країн і навпаки, безвізовий режим в'їзду громадян зазначених країн до України). При цьому, для жителів прикордонних населених пунктів Закарпаття та Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії застосовується також такий інструмент лібералізації візового режиму як місцевий прикордонний рух.

SWOT-аналіз транскордонного співробітництва області наведено у додатку Б.

2.13. Диспропорції розвитку субрегіонів і громад

Специфічною ознакою Закарпаття є чітко виражена *просторова зональність*, яка полягає в тому, що окремі території об'єктивно можна вважати такими природно-економічними зонами: низинна, передгірна та гірська. Ці формування відрізняються між собою не тільки рельєфом та іншими географічними характеристиками, але й виробничо-ресурсним потенціалом. Природно-географічні і кліматичні чинники різних зон становлять інтерес не самі по собі, але з огляду їх впливу на економічну діяльність, зокрема, на умови ведення господарської і підприємницької діяльності та продуктивність праці, а отже – і на якість та рівень життя людей.

На Закарпатті особливо складною є соціально-економічна ситуація в *сільських населених пунктах*, які за законодавством України мають статус гірських. Їх питома вага серед загальної кількості сільських поселень становить 35,3 відс., і в них проживає близько 38 відс. сільських жителів області. Більшість гірських сіл і селищ є економічно проблемними. Тобто, в цих поселеннях припинили діяти умови і стимули саморозвитку громад внаслідок одночасної і уповільненої дії комплексу економічних, соціальних, екологічних, бюджетних та інших чинників. Отже, вирішити економічні проблеми багатьох гірських поселень не можливо тільки за рахунок власного природного і виробничо-ресурсного потенціалу. Це означає, перш за все, необхідність реалізації ефективних державних програм розвитку гірських територій. Важливість гірських сіл і селищ для соціально-економічного розвитку Закарпатської області зумовлена ще й такими *головними чинниками*:

- на сьогодні саме села забезпечують природний приріст населення області, вони ж є донорами для зростання та розвитку міст Закарпаття, які за останні 5 років демонструють тенденцію до зниження населення (за винятком м. Мукачева);

- без села неможливо реалізувати регіональні економічні пріоритети Закарпаття в таких сферах, як лісове господарство, аграрне виробництво (у т. ч. відродження виноградарства, садівництва, овочівництва), а також туризм та рекреація;

- нині на Закарпатті склалася така структура аграрного виробництва, за якої більше 90 відс. виробництва валової продукції забезпечується особистими селянськими господарствами (не кооперативами, не аграрними фірмами, не фермерськими господарствами та ін.). Про ефективність такої структури та її конкурентоспроможність (хоча б у порівнянні з сусідніми регіонами Словаччини, Угорщини, Румунії) не може бути й мови. Про це свідчить також факт багаторічного невикористання величезних площ сільськогосподарських земель на Закарпатті;

- як Концепція сталого розвитку Закарпаття, так і чинна Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області до 2015 року передбачають еколого-економічну модель розвитку регіону. А в гірських селах або ж на оточуючих їх територіях саме й розміщений туристично-рекреаційний та санаторно-оздоровчий потенціал Закарпаття.

Особливістю *демографічної ситуації* в Закарпатській області є те, що вона має найбільшу частку сільського населення (62,8 відс.) у загальній чисельності населення серед усіх інших регіонів України. При цьому в усіх гірських районах області сільське населення майже удвічі перевищує міське. У такому районі, як Тячівський, що є найбільшим за кількістю населення в Україні (172,0 тис. чол.), у його єдиному місті –райцентрі Тячеві

проживає всього 12,0 тис. чол. Для населених пунктів Закарпаття загалом характерна така суттєва відмінність у територіальному розподілі міст, селищ і сіл від інших регіонів України: в розподілі поселень за кількістю жителів переважають середні і великі села, тоді як міста є невеликими (від 7,0 до 35,0 тис. чол.). Усього два міста – Ужгород і Мукачево – розміщуються в інтервалі від 80,0 до 120,0 тис. чол. Чисельність наявного населення Закарпатської області за останні 5 років змінювалась незначно в діапазоні від 1242,6 тис. чол. до 1256,9 тис. чол. Звісно, це стосується і щільності населення, близько 97 осіб на км². Для Закарпаття за останні роки характерна позитивна тенденція щодо народжуваності і природного приросту населення у порівнянні з іншими регіонами України. Моніторинг основних тенденцій демографічного розвитку сільського населення Закарпатської області показує, що основний контингент безробітних формує молодь у віці до 35 років у гірських районах. Через відсутність роботи молоді люди змушені мігрувати на інші території або за межі країни. Процеси трудової міграції створюють багато соціальних проблем, незважаючи на збільшення доходів мігрантів. При цьому, трудова міграція має яскраво виражену диспропорцію між гірськими, передгірними та низинними територіями, на яких розташовані і основні міста регіону.

Інші загальні характеристики соціально-економічного стану Закарпатської області які формують диспропорції розвитку субрегіонів, є такими:

- загалом порівняно низький рівень індустріального і економічного розвитку області серед інших регіонів підтверджується тим, що вага валового внутрішнього продукту Закарпаття складає в Україні всього 1,5 відс. (2012 р.);
- у регіоні неоптимальним є територіальний розподіл праці, нераціонально й неефективно використовуються наявні природні і трудові ресурси у розрізі районів;
- централізовані державні капіталовкладення в розвиток області за останні 10 років скоротилися у 5 разів, що призвело до занепаду виробничої і соціальної інфраструктури, відставання області в розвитку продуктивних сил і зниження рівня життя населення. особливо – у гірських районах;
- державна підтримка розвитку малого і середнього бізнесу в області, у т.ч. через зусилля регіональної державної влади та органів місцевого самоврядування вкрай недостатня за всіма напрямками (мікрокредитування, навчання і перекваліфікація, інформаційно-консультаційні послуги, формування мережі інституцій підтримки бізнесу), що теж набагато більше стосується гірських і передгірних районів;

Таким чином, можна підсумувати, що Закарпатська область станом на 2015 рік у результаті впливу сукупності історичних, політичних, природно-географічних, економічних і управлінських факторів, незважаючи на вигідне географічне і гео економічне розташування, багатий природно-ресурсний і людський потенціал, тим не менше, залишається регіоном з низьким рівнем розвитку продуктивних сил, індустріального та інноваційного розвитку, високими диспропорціями у розвитку, перш за все, гірських і передгірних та низинних районів. Характерною і сталою ознакою для області (особливо, для її переважаючих сільських регіонів) стали працевнадлишковість і трудова міграція населення, у т.ч. закордонна трудова міграція. Закарпаття суттєво відстає від прикордонних регіонів країн-сусідів як у розвитку соціальної і виробничої інфраструктури, так і в грошових доходах населення. Неефективність і неререформованість за останні 8-10 років надто централізованої системи державної підтримки регіонального розвитку та малого і середнього бізнесу вкупі з неефективною системою управління регіональним розвитком також суттєво знижує конкурентоспроможність Закарпаття у порівнянні з близькими за характеристиками природно-ресурсного потенціалу регіонами сусідніх країн.

3. ОСНОВНІ ЧИННИКИ ТА СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ

3.1. Результати SWOT-аналізу

Систематизація тенденцій функціонування соціальних, економічних сфер, інституційного середовища, природно-географічних характеристик області, дозволила виділити наступні ключові внутрішні сильні та слабкі сторони Закарпаття, а також можливості і загрози зовнішнього середовища.

Сильні сторони

- Вигідне геополітичне розташування, автомобільні, залізничні та повітряні сполучні шляхи міжнародного значення
- Розвиток транскордонного співробітництва
- Природні (насамперед лісові та водні), еколого-рекреаційні та людські ресурси
- Глибокі історичні трудові традиції господарювання, розвиток народних промислів
- Висока ділова активність населення
- Розвинена торгівельна інфраструктура
- Інвестиційна привабливість регіону, успішний досвід функціонування СЕЗ
- Етнічна, культурна та мовна самобутність національних меншин, їх гармонійне співіснування в межах регіону
- Наявність диференційованого туристичного продукту
- Високий рівень спеціалізації у аграрній сфері

Слабкі сторони

- Нерозвиненість соціальної та виробничої інфраструктури, низький рівень розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури у сільській місцевості
- Малоземелля
- Застаріла матеріально-технічна база виробництва
- Низький рівень кооперації у сфері промисловості та сільського господарства, відсутність замкнутого циклу виробництва продукції
- Низька інноваційна активність підприємств, низький рівень науково-виробничої інтеграції
- Нерозвиненість інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва
- Складність доступу до кредитних ресурсів, відсутність венчурного кредитування, висока залежність від зовнішніх інвесторів
- Низька експортна орієнтованість товарів власного виробництва та висока інтервенція іноземних товарів
- Низька якість сервісу туристичної інфраструктури
- Порушення екологічної рівноваги
- Високий рівень тінізації економіки, неефективність роботи державних контролюючих органів

Можливості

- Залучення європейських структурних фондів, участь у грантових програмах
- Гармонізація українського законодавства з європейським
- Організація транскордонних природоохоронних територій
- Можливість навчання, стажування, набуття досвіду роботи за кордоном
- Надходження в область фінансових потоків від заробітчан
- Оптимізація транспортно-логістичних схем промислових підприємств
- Експорт екологічно чистої, органічної сільськогосподарської продукції

- Кооперативні зв'язки із закордонними виробниками, створення міждержавних територіальних агро-кластерів
- Розширення збутової бази вітчизняної продукції
- Впровадження європейських стандартів якості продукції
- Налагодження співпраці з науковими установами сусідніх держав
- Участь у міжрегіональних та міжнародних ярмарках, бізнес-зустрічах, виставках

Загрози

- Вищий рівень доходів в інших регіонах України та за кордоном
- Відтік іноземних інвестицій з області
- Безповоротна міграція у інші регіони та країни
- Висока конкурентність європейських ринків, складність виходу на них
- Висока конкурентоспроможність закордонних товарів на вітчизняному ринку
- Перетворення регіону на ресурсний придаток Європи
- Зростання конкуренції на ринку високотехнологічної та інноваційної продукції з боку розвинених країн
- Зниження зовнішнього попиту на продукцію області
- Перенаправлення туристичних потоків області в інші західні регіони та країни ЄС
- Підвищення вартості енергоносіїв
- Нестабільність, зміна законодавчої та нормативно-правової бази
- Більш привабливі умови залучення інвестицій в інших країнах, в т.ч. в суміжних країнах ЄС

3.2. Порівняльні переваги, виклики і ризики розвитку області

SWOT-аналіз виявляє взаємозв'язки між ендogenous (сильні та слабкі сторони) та екзогенними (можливості та загрози) факторами, які мають стратегічне значення для Закарпатської області. Саме ці взаємозв'язки дозволяють сформулювати порівняльні переваги, виклики, ризики, і захищені аспекти розвитку області, які є основою для стратегічного вибору – формулювання стратегічних та операційних цілей розвитку області на довгострокову перспективу, проілюстровані рисунками 28-31.

Схема порівняльних переваг, відображає застосування сильних сторін, які краще за інших забезпечують реалізацію зовнішніх можливостей і дають сильніший поштовх соціально-економічному розвитку області (рис. 28)

Схема захищених аспектів відображає зв'язки між сильними сторонами області та зовнішніми негативними впливами (загрозами) і дозволяє визначити які саме сильні сторони суб'єкта дозволяють нівелювати останні (рис. 29).

Схема викликів, будується між слабкими сторонами суб'єкта та зовнішніми позитивними можливостями, які дозволяють зменшити вразливість області (рис. 30).

Схема ризиків відображає зв'язки загрозами, що підсилюються сильними сторонами і дозволяє визначити найбільш слабкі місця найбільш імовірні ризики при подальшій реалізації планів розвитку області (рис. 31)

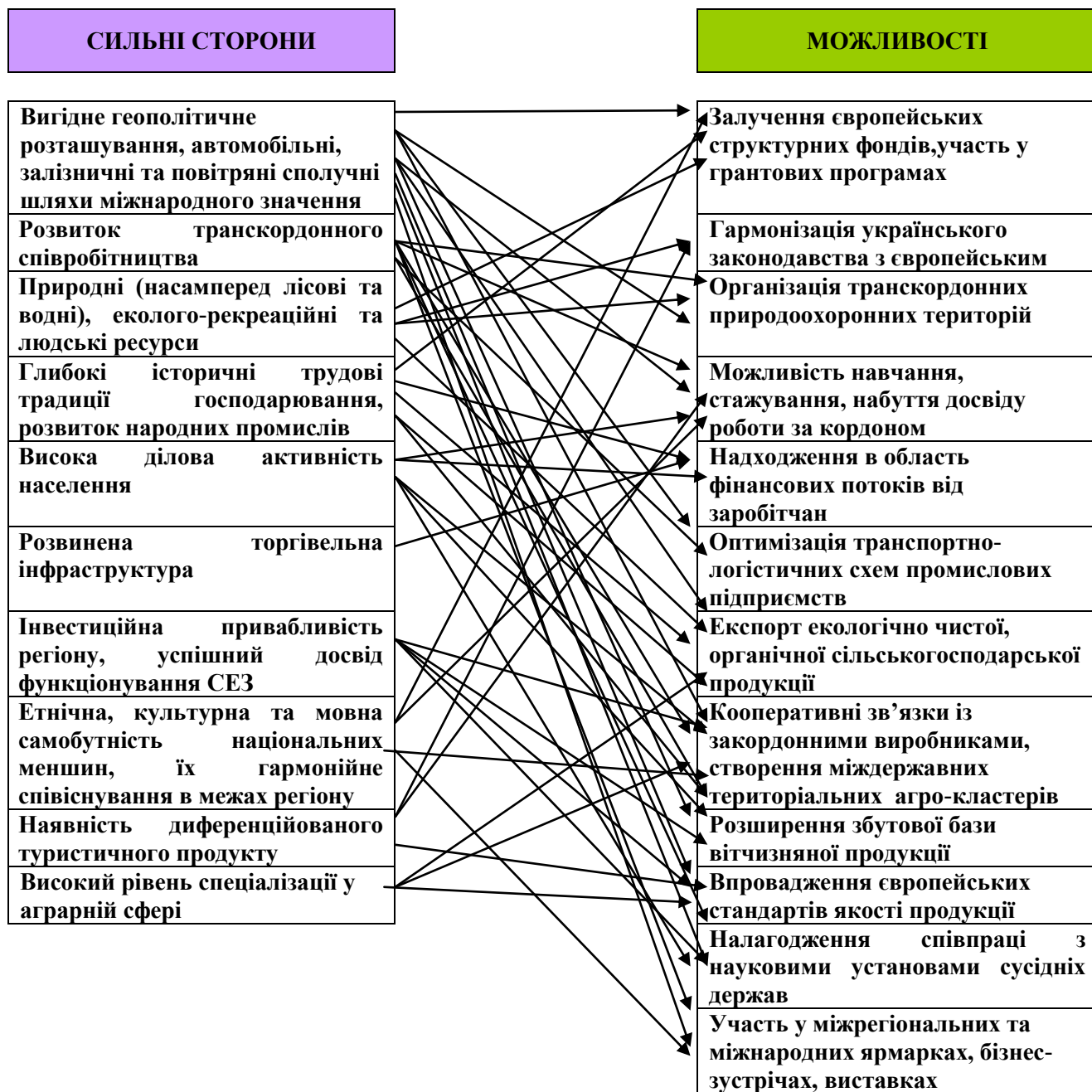

Рис. 28. Схема порівняльних переваг Закарпатської області

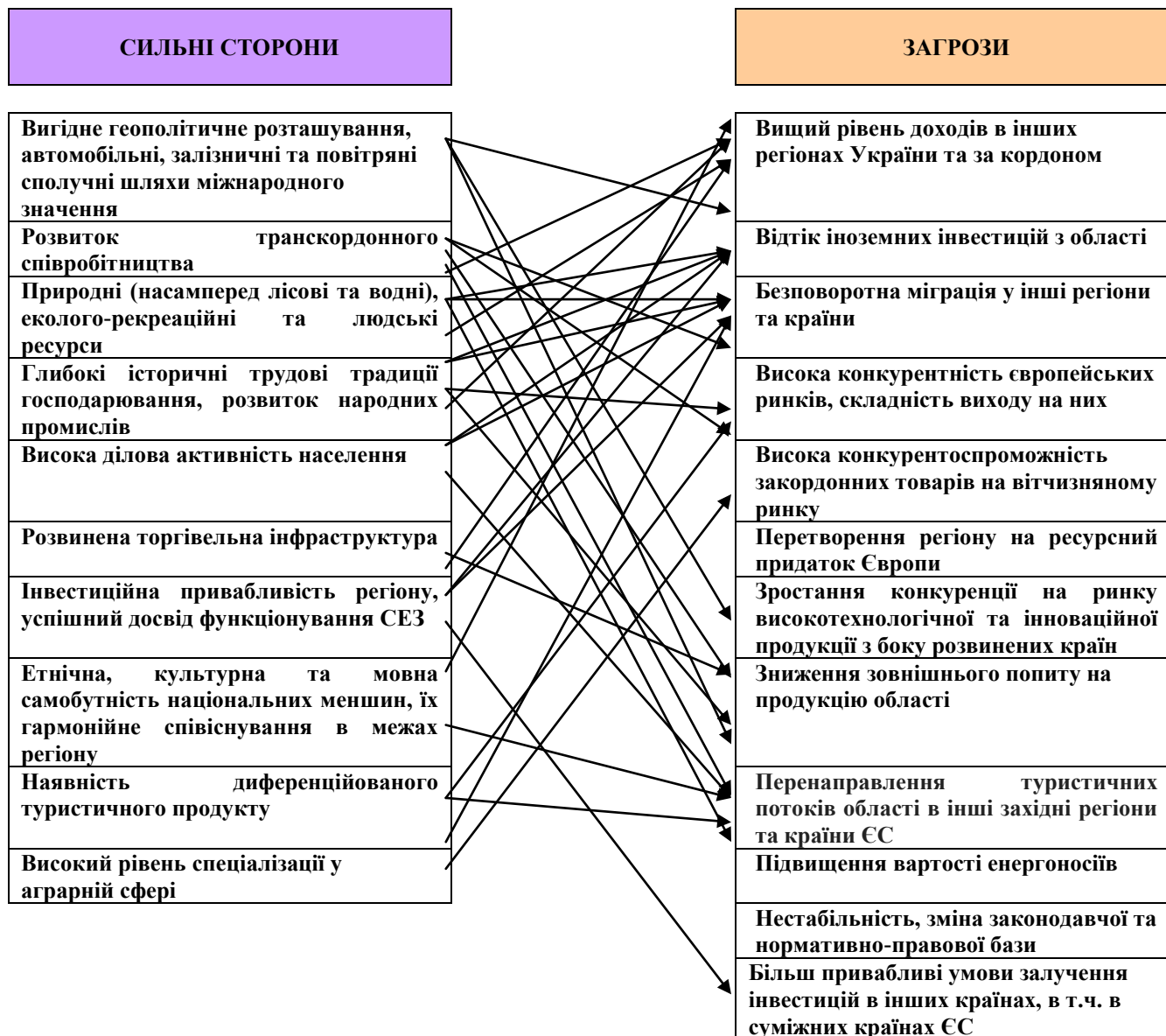

Рис. 29. Схема захищених аспектів Закарпатської області

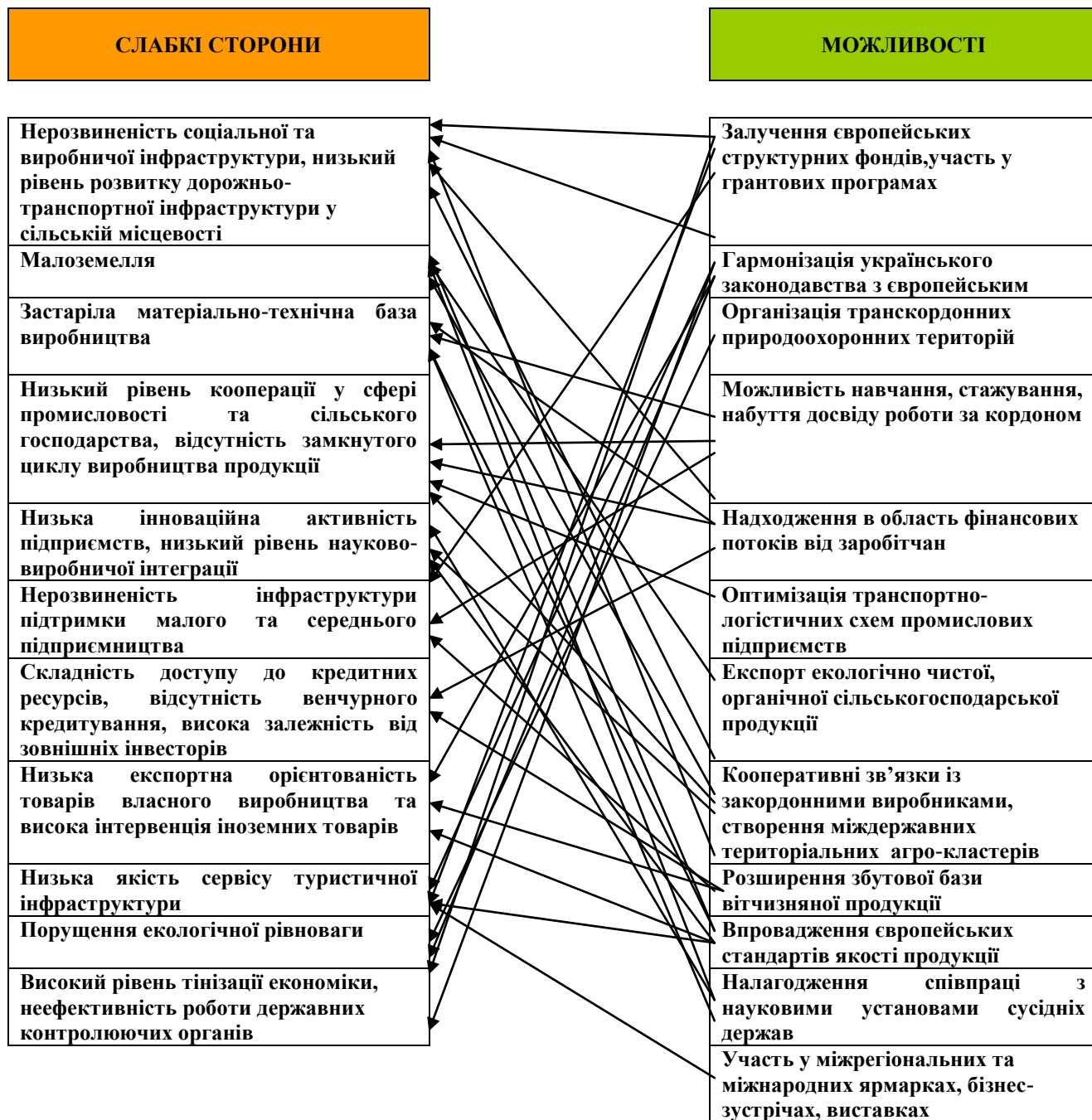

Рис. 30. Схема викликів Закарпатської області

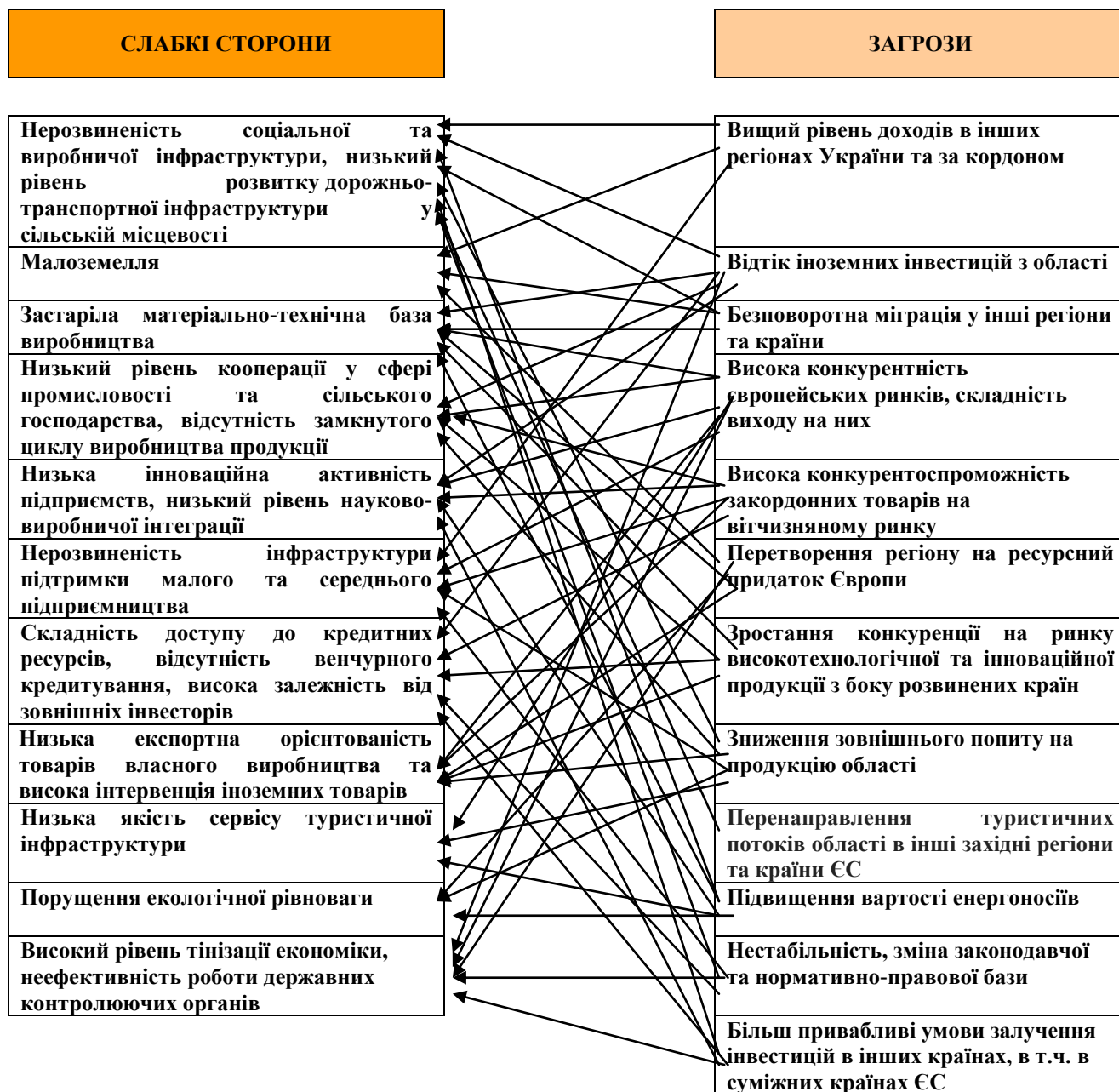

Рис.31. Схема ризиків Закарпатської області

3.3. SWOT- матриця та обґрунтування стратегічних напрямів розвитку

Далі вказані схеми є основою для стратегічного вибору – обґрунтування можливості досягнення стратегічних та операційних цілей розвитку області на довгострокову перспективу.

Відповідно до логіки SWOT-аналізу, використання сильних сторін і можливостей з метою протидії загрозам і подоланню слабких сторін, потребує розробки комплексу дій та шляхів поведінки суб'єктів управління і регулювання регіональним розвитком. Однак, сучасні складні умови, у яких опинилася як Україна загалом, так і Закарпатська область, зумовлюють гостру необхідність вибору саме проактивного, модернізаційного підходу до дій, виключаючи збереження інерційності державного управління.

Таким чином, SWOT аналіз розвитку регіону спрямований на встановлення чотирьох напрямів стратегічної поведінки, реалізація яких у сукупності забезпечить синергію у досягненні операційних цілей, а отже і вищу ймовірність досягнення стратегічних цілей (рис.32-35).

Внутрішнє середовище Зовнішнє середовище		СИЛЬНІ СТОРОНИ									
		Вигідне геополітичне розташування, автомобільні, залізничні та повітряні сполучні шляхи міжнародного значення	Розвиток транскордонного співробітництва	Природні (насамперед лісові та водні), еколого-рекреаційні та людські ресурси	Глибокі історичні трудові традиції господарювання, розвиток народних промислів	Висока ділова активність населення	Розвинена торгівельна інфраструктура	Інвестиційна привабливість регіону, успішний досвід функціонування СЕЗ	Етнічна, культурна та мовна самобутність національних меншин, їх гармонійне співіснування в межах регіону	Наявність диференційованого туристичного продукту	Різноманітність, високий рівень спеціалізації у аграрній сфері
МОЖЛИВОСТІ	Залучення європейських структурних фондів, участь у грантових програмах	Розвиток мереж транспортного сполучення та просторової інфраструктури		Забезпечення енергозбереження та енергоефективності у виробничій та невиробничій сферах		Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища		Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища	Розвиток культури і духовності Гармонійний розвиток національних меншин	Розвиток туристичної та рекреаційно-оздоровчої сфери	
	Гармонізація українського законодавства з європейським				Сприяння само зайнятості та підприємництва у на сільських територіях			Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища			
	Організація транскордонних природоохоронних територій		Розвиток туристичної та рекреаційно-оздоровчої сфери	Формування гармонійного просторового комплексу промислових, житлових, зелених зон і природних територій							
	Можливість навчання, стажування, набуття досвіду роботи за кордоном	Підтримка інноваційного підприємництва та економіки знань	Підтримка інноваційного підприємництва та економіки знань						Гармонійний розвиток національних меншин		
	Надходження в область фінансових потоків від заробітчан					Сприяння само зайнятості та підприємництва у на сільських територіях					Сприяння само зайнятості та підприємництва у на сільських територіях
	Оптимізація транспортно-логістичних схем промислових підприємств		Розвиток мереж транспортного сполучення та просторової інфраструктури								Збільшення доданої вартості сільськогосподарської та продукції лісу

	Експорт екологічно чистої, органічної сільськогосподарської продукції					Збільшення доданої вартості сільськогосподарської та продукції лісу					Сприяння само зайнятості та підприємництв у на сільських територіях
	Кооперативні зв'язки із закордонними виробниками, створення міждержавних територіальних кластерів		Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища Сприяння само зайнятості та підприємництву на сільських територіях		Збільшення доданої вартості сільськогосподарської та продукції лісу				Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища		Сприяння само зайнятості та підприємництв у на сільських територіях
	Розширення збутової бази вітчизняної продукції		Сприяння самозайнятості та підприємництву на сільських територіях		Сприяння самозайнятості та підприємництву на сільських територіях	Сприяння самозайнятості та підприємництву на сільських територіях					
	Впровадження європейських стандартів якості продукції							Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища		Розвиток туристичної та рекреаційно-оздоровчої сфери	Збільшення доданої вартості сільськогосподарської та продукції лісу
	Налагодження співпраці з науковими установами сусідніх держав		Підтримка інноваційного підприємництва та економіки знань					Підтримка інноваційного підприємництва та економіки знань			
	Участь у міжрегіональних та міжнародних ярмарках, бізнес-зустрічах, виставках		Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища								

Рис. 32. SWOT матриця сильних сторін і можливостей

Внутрішнє середовище		СЛАБКІ СТОРОНИ										
		Нерозвиненість соціальної та виробничої інфраструктури, низький рівень розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури у сільській місцевості	Малоземелля	Застаріла матеріально-технічна база виробництва	Низький рівень кооперації у сфері промисловості та сільського господарства, відсутність замкнутого циклу виробництва продукції	Низька інноваційна активність підприємств, низький рівень науково-виробничої інтеграції	Нерозвиненість інфраструктури підприємств малого та середнього підприємництва	Складність доступу до кредитних ресурсів, відсутність венчурного кредитування, висока залежність від зовнішніх інвесторів	Низька експортна орієнтованість товарів власного виробництва та висока інтервенція іноземних товарів	Низька якість сервісу туристичної інфраструктури	Порушення екологічної рівноваги	Високий рівень тінізації економіки, неефективність роботи державних контролюючих органів
МОЖЛИВОСТІ	Залучення європейських структурних фондів, участь у грантових програмах	Розвиток людського та соціального капіталу Забезпечення інтегрованого стратегічного і просторового планування сільських і міських територій Розвиток соціальної сфери та покращення якості послуг на селі				Адаптація освіти до актуальних потреб та викликів Підтримка інноваційного підприємництва та економіки	Підтримка інноваційного підприємництва та економіки Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища		Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища	Розвиток туристичної та рекреаційно-оздоровчої сфери	Покращення якості навколишнього середовища	
	Гармонізація українського законодавства з європейським						Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища					
	Організація транскордонних природоохоронних територій										Покращення якості навколишнього середовища Запобігання стихійним лихам, техногенним аваріям та катастрофам	
	Можливість навчання, стажування, набуття досвіду роботи за кордоном	Розвиток соціальної сфери та покращення якості послуг на селі					Підтримка інноваційного підприємництва та економіки					

	Надходження в область фінансових потоків від заробітчан						Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища					
	Оптимізація транспортно-логістичних схем промислових підприємств	Розвиток мереж транспортного сполучення та просторової інфраструктури										
	Експорт екологічно чистої, органічної сільськогосподарської продукції								Покращення якості навколишнього середовища Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища			
	Кооперативні зв'язки із закордонними виробниками, створення міждержавних територіальних кластерів				Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища	Сприяння самозайнятості та підприємництва на сільських територіях	Сприяння самозайнятості та підприємництву на сільських територіях					
	Розширення збутової бази вітчизняної продукції				Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища			Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища	Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища			
	Впровадження європейських стандартів якості продукції					Підтримка інноваційного підприємництва та економіки			Забезпечення ефективного бізнесового, інвестиційного середовища			
	Налагодження співпраці з науковими установами сусідніх держав					Підтримка інноваційного підприємництва та економіки						
	Участь у міжрегіональних та міжнародних ярмарках, бізнес-зустрічах, виставках							Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища		Розвиток туристичної та рекреаційно-оздоровчої сфери		

Рис. 33. SWOT матриця можливостей та слабких сторін

Внутрішнє середовище Зовнішнє середовище		СИЛЬНІ СТОРОНИ									
		Вигідне геополітичне розташування, автомобільні, залізничні та повітряні сполучні шляхи міжнародного значення	Розвиток транскордонного співробітництва	Природні (насамперед лісові та водні), еколого-рекреаційні та людські ресурси	Глибокі історичні трудові традиції господарювання, розвиток народних промислів	Висока ділова активність населення	Розвинена торгівельна інфраструктура	Інвестиційна привабливість регіону, успішний досвід функціонування СЕЗ	Етнічна, культурна та мовна самобутність національних меншин, їх гармонійне співіснування в межах регіону	Наявність диференційованого туристичного продукту	Високий рівень спеціалізації у аграрній сфері
ЗАГРОЗИ	Вищий рівень доходів в інших регіонах України та за кордоном				Сприяння самозайнятості та підприємництву на сільських територіях	Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища	Сприяння самозайнятості та підприємництву на сільських територіях				
	Відтік іноземних інвестицій з області		Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища	Адаптація освіти до актуальних потреб та викликів Створення умов для формування здорового населення в регіоні		Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища					
	Безповоротна міграція у інші регіони та країни					Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища Сприяння самозайнятості та підприємництву на сільських територіях					
	Висока конкурентність європейських ринків, складність виходу на них		Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища			Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища		Підтримка інноваційного підприємництва та економіки			

			ого середовища								
	Висока конкурентоспроможність закордонних товарів на вітчизняному ринку					Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища		Підтримка інноваційного підприємництва та економіки			
	Перетворення регіону на ресурсний придаток Європи					Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища					
	Зростання конкуренції на ринку високотехнологічної та інноваційної продукції з боку розвинених країн					Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища		Підтримка інноваційного підприємництва та економіки			
	Зниження зовнішнього попиту на продукцію області					Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища		Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища			
	Перенаправлення туристичних потоків області в інші західні регіони та країни ЄС	Розвиток туристичної та рекреаційно-оздоровчої сфери	Розвиток туристичної та рекреаційно-оздоровчої сфери							Розвиток туристичної та рекреаційно-оздоровчої сфери	
	Підвищення вартості енергоносіїв	Забезпечення енергозбереження та енергоефективності у виробничій та невиробничій сферах		Забезпечення енергозбереження та енергоефективності у виробничій та невиробничій сферах				Забезпечення енергозбереження та енергоефективності у виробничій та невиробничій сферах			
	Нестабільність, зміна законодавчої та нормативно-правової бази										
	Більш привабливі умови залучення інвестицій в інших країнах, в т.ч. в суміжних країнах ЄС	Розвиток мереж транспортного сполучення та просторової інфраструктури	Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища			Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища		Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища			

Рис. 34. SWOT матриця сильних сторін і зовнішніх загроз

Внутрішнє середовище Зовнішнє середовище		СЛАБКІ СТОРОНИ										
		Нерозвиненість соціальної та виробничої інфраструктури, низький рівень розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури у сільській місцевості	Малоземелля	Застаріла матеріально-технічна база виробництва	Низький рівень кооперації у сфері промисловості та сільського господарства, відсутність замкнутого циклу виробництва продукції	Низька інноваційна активність підприємств, низький рівень науково-виробничої інтеграції	Нерозвиненість інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва	Складність доступу до кредитних ресурсів, відсутність венчурного кредитування, висока залежність від зовнішніх інвесторів	Низька експортна орієнтованість товарів власного виробництва та висока інтервенція іноземних товарів	Низька якість сервісу туристичної інфраструктури	Порушення екологічної рівноваги	Високий рівень тінізації економіки, неефективність роботи державних контролюючих органів
ЗАГРОЗИ	Вищий рівень доходів в інших регіонах України та за кордоном	Адаптація освіти до актуальних потреб та викликів					Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища					
	Відтік іноземних інвестицій з області						Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища			Розвиток туристичної та рекреаційно-оздоровчої сфери		
	Безповоротна міграція у інші регіони та країни	Сприяння самозайнятості та підприємництву на сільських територіях					Сприяння самозайнятості та підприємництву у на сільських територіях					
	Висока конкурентність європейських ринків, складність виходу на них			Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища		Адаптація освіти до актуальних потреб та викликів			Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища			

	Висока конкурентоспроможність закордонних товарів на вітчизняному ринку							Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища				
	Перетворення регіону на ресурсний придаток Європи							Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища				
	Зростання конкуренції на ринку високотехнологічної та інноваційної продукції з боку розвинених країн			Підтримка інноваційного підприємництва та економіки		Адаптація освіти до актуальних потреб та викликів						
	Зниження зовнішнього попиту на продукцію області							Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища				
	Перенаправлення туристичних потоків області в інші західні регіони та країни ЄС									Розвиток мереж транспортного сполучення та просторової інфраструктури Розвиток туристичної та рекреаційно-оздоровчої сфери		
	Підвищення вартості енергоносіїв			Забезпечення енергозбереження та енергоефективності у виробничій та невиробничій сферах								
	Нестабільність, зміна законодавчої та нормативно-правової бази											
	Більш привабливі умови залучення інвестицій в інших країнах, в т.ч. в суміжних країнах ЄС						Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища					

Рис. 35. SWOT матриця слабких сторін і зовнішніх загроз

Перший напрям передбачає збереження сильних сторін з метою найбільш ефективного використання зовнішніх можливостей (рис.32).

Частина SWOT матриці, що передбачає використання можливостей з метою усунення слабких сторін зображена на рис. 33.

Частина SWOT матриці, що враховує сильні сторони, як основу для мінімізації зовнішніх загроз на шляху досягнення операційних цілей зображена на рис.34.

Частина SWOT матриці, що передбачає сукупність дій з метою одночасного врахування негативного впливу загроз і слабких сторін відображена на рис.35.

3.4 Сценарії розвитку регіональної економіки

Базові сценарні припущення (міжнародний та національний рівні)

1. Протягом стратегічного періоду макроекономічна ситуація нестабілізована, ВВП на душу населення України зберігається на одному й тому самому рівні чи має несуттєве зростання.

2. Очікується суттєвий перерозподіл податкових надходжень між державою та територіями на користь останніх.

3. У найближчі роки податкове навантаження на СПД та населення не зменшиться. Можна очікувати спрощення правил ведення бізнесу.

4. Продовжуватиметься плавна девальвація національної валюти, що стимулюватиме товарне виробництво на експорт

5. В Україні поступово будуть впроваджені стандарти ЄС до виготовленої в Україні продукції

6. Рух товарів до та з ЄС поступово ставатиме безмитним, що сприятиме зростанню товарообороту між Україною та ЄС. Очікується, що Закарпаття може мати пілотний досвід у підвищенні товарообороту з ЄС.

7. Інвестиційний клімат в Україні та Закарпатті, зокрема, дещо покращиться, особливо в контексті приваблення європейських інвесторів.

8. Надалі зростатимуть ціни на паливно-енергетичні ресурси, особливо для населення та комунальних підприємств. Буде спостерігатися рух до впровадження альтернативної та відновлюваної енергетики.

9. Доходи населення прогнозовано протягом стратегічного періоду будуть відносно низькими, особливо порівняно до країн-сусідів і країн ЄС у цілому, що впливатиме на міграцію людських ресурсів з регіону.

10. Поступово знижуватиметься рівень корупції та з можливістю приймати участь в прийнятті рішень зростатиме рівень довіри громадян та підприємців до державних інституцій.

11. Будуть здійснені реформи у багатьох секторах, які синергійно можуть згенерувати прискорений розвиток суспільства та економіки.

Сценарій слабого зростання або статус кво

Реалізація даного сценарію базуватиметься на переважній реалізації сильних сторін і можливостей, оскільки саме вони зможуть проявитися навіть в умовах обмеженого зростання чи ситуації статус кво. Інші стратегічні напрями, такі як, сильні сторони – загрози та слабкі сторони – можливості і слабкі сторони – загрози, - будуть реалізовані невеликою мірою, оскільки не вистачатиме ресурсів. Їх реалізація відбудеться тільки стосовно важливих соціальних та проєктів щодо природних катастроф чи загрозливих техногенних явищ.

Закарпаття у секторному поділі - це регіон з переважаною орієнтацією на два сектори – сфера послуг (більше 60 відс., при чому торгівля і ремонт – більше 50 відс.) та промисловий сектор (більше 40 відс.). Таким чином, очікувано, що у випадку слабо зростаючої економіки сектор торгівлі буде переважати, як сфера найшвидшої віддачі з капіталу, а в умовах близькості до кордону цьому сприятимуть додаткові фактори.

Прогнозовано буде розвиватися сільське господарство, оскільки протягом попереднього досвіду кризових років саме цей сектор мав стабільність у зростанні навіть у таких

несприятливих умовах. Діяльність в агропромисловому комплексі спрямована на розвиток товарного високоефективного виробництва тваринницької продукції шляхом будівництва та реконструкції тваринницьких ферм та комплексів, пунктів із заготівлі молока та м'яса, заводів із виробництва комбікормів та відтворення і раціонального використання племінних (генетичних) ресурсів, підвищиться самозайнятість на сільських територіях.

Через відсутність економічного зростання та скорочення робочих місць можливе підвищення міграції з регіону.

Залучення європейських структурних фондів, участь у грантових програмах приносить додаткові можливості навіть в умовах сценарію слабого зростання, зокрема у частині розвитку мереж транспортного сполучення та просторової інфраструктури, забезпечення енергозбереження та енергоефективності, розвитку національних меншин. Як можливе ресурсне джерело, очікується продовження реалізації проекту Європейського Союзу та Програми розвитку ООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» в районах області.

Сценарій інновацій та швидкого розвитку

Реалізація даного сценарію базуватиметься на очікуваних позитивних виходах від всіх можливих стратегічних поєднань – сильних сторін з можливостями, сильних сторін у відповідь на загрози, усунення слабких сторін як реакція на можливості, елімінування впливу поєднання слабких сторін із загрозами. Цей сценарій характеризується розвитком, а не тільки зростанням, що означає модифікацію факторів виробництва у продуктивнішому напрямі та забезпечення вищої життєздатності для розвитку регіону.

У даній ситуації у Закарпатті очікується зростання економіки знань, інновацій, високотехнологічних галузей. Всі сектори здійснюватимуть інноваційні розробки як відносно продуктів, так і процесів. Формуватиметься феномен інноваційної культури, необхідної для інтенсивного впровадження інновацій. Буде організована суттєва підтримка інноваційному підприємництву. Університети будуть орієнтовані на підвищення своєї ролі в економіці регіону та за його межами. Здійснюватиметься реалізація інноваційної Програми Наукового парку «УжНУ», яка включає понад 40 науково-технічних проектів, готових до впровадження в промисловий комплекс та соціальну сферу області.

Приносить плоди забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища і маркетингової регіональної політики. Очікується приплив інвестицій у високотехнологічні галузі.

Найбільші обсяги інвестицій планується залучити у промисловий сектор, зокрема через:

- індустріальний парк «Соломоново» (виробництво автомобілів, автокомпонентів та автокомплектуючих), передбачено залучити 7,0 млн. дол. США іноземних інвестицій;
- запланований індустріальний парк «Нарцис» (фармакологія, косметологія, харчові добавки та поглиблена переробка дикоростучих ягід).

Людські ресурси будуть орієнтовані на отримання якісних знань для розвитку, створення чи найму вишуканими у науковому та технологічному планах секторах економіки.

Буде розширено залучення європейських фондів у багатьох напрямках, у т.ч. на розвиток інновацій.

Продовжуватися розробка спільних операційних програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства (ППС ЄІС) на 2014 – 2020 роки та великомасштабних інфраструктурних проектів, що реалізуватимуться в рамках наступних програм:

ППС ЄІС «Угорщина-Словаччини-Румунія-Україна» 2014 – 2020 роки;

ППС ЄІС «Румунія-Україна» 2014 – 2020 роки;

ППС ЄІС «Польща-Білорусь-Україна» 2014 – 2020 роки.

Активно розвиватиметься малий і середній бізнес, поступово зміщуючись зі сфери торгівлі і послуг у сферу високотехнологічного виробництва та наукоємних послуг.

Буде активно розвиватися сільське господарство та харчова промисловість, можливе розширення органічного землеробства та виробництва харчової продукції.

Інвестиційно привабливою галуззю економіки регіону стає туристична галузь, підставою чого є екологічно чисті гірські території, збережені етнічні культура і традиції, достатньо

розвинена туристична інфраструктура, базові навички ведення туристичної діяльності у великій частки населення. Цьому сприятиме реалізація заходів у рамках проекту «Підтримка економіки Закарпатської області через розвиток та промоцію її туристичного потенціалу» в рамках програми Підтримка політики регіонального розвитку в Україні.

Територіальні громади отримають значний матеріально-фінансовий ресурс на поступове покращання соціальної та інженерної інфраструктури. Території за кілька років вирівнюються у своєму розвитку.

Сценарій модернізації та помірною зростання

Такий сценарій формується за умови певних обмежень гіпотези інноваційного сценарію. Таким чином, реалізовуватися всі напрями можливих стратегічних поєднань – сильних сторін з можливостями, сильних сторін у відповідь на загрози, усунення слабких сторін як реакція на можливості, елімінування впливу поєднання слабких сторін із загрозами, - але з певними ситуаційними обмеженнями.

За цим сценарієм впровадження системних реформ у регіоні буде відбуватися у менших від запланованих масштабах. Таким чином, територіальні громади не зможуть так швидко, як очікувалося, отримати кошти для відновлення своєї соціальної та інженерної інфраструктури.

Внаслідок цього швидке підвищення інвестиційної привабливості регіону і рівномірний розвиток цілої його території стає нереальним. Тому очевидним рішенням буде точковий розвиток, формування центрів інноваційного та інвестиційного розвитку.

Підприємства здійснюватимуть модернізацію переважно за рахунок своїх коштів, можливі помірні впливання інвестицій від усталених інвесторів в область.

За таких умов доцільно формування кластерів та мереж, задіяння багатьох наявних в регіоні організаційно-інституційних форм для підвищення життєздатності регіональної економіки. Важливим стає визначення стратегічної пріоритетності видів діяльності за критеріями віддачі у регіональну економіку та зростання синергійного регіонального ефекту. Зокрема, прогнозовано розвиватимуться такі комплексні напрями як машинобудування з підвищенням частки власної наукоємності та суміжними наукоємними послугами, сільське господарство та харчова промисловість з підвищенням рівня технологічності та європейських стандартів, лісгосподарський та ліспромисловий комплекси у поєднанні – так само з наголосом на вищій технологічності, а також туризм, який може отримати вищу динаміку розвитку, ніж спостерігалось до поточного року.

Впровадження запланованих заходів та етапів функціонування індустріального парку «Соломоново» (виробництво автомобілів, автокомпонентів та автокомплектуючих) та індустріального парку «Нарцис» (фармакологія, косметологія, харчові добавки та поглиблена переробка дикоростучих ягід) відбуватиметься у менших обсягах та з можливим уповільненням темпів.

Очікується поступове впровадження технологій з глибокої переробки деревини, виробництва меблів, досягнення повнішого використання лісосічних відходів деревини.

Поступово будуть нарощуватися обсяги сільського господарства та харчової промисловості. Планується розширене впровадження технологій з початкової переробки сільгоспродукції.

Зростатиме роль міжнародної технічної допомоги, яка вимагатиме підготовки спеціалістів, що працюватимуть на підготовку відповідних проектів. Міжнародна допомога спрямовуватиметься, зокрема, у розвиток мереж транспортного сполучення та просторової інфраструктури, забезпечення енергозбереження та енергоефективності, туризм, сільське та харчове господарство, особливо у частині впровадження стандартів ЄС, розвитку національних меншин. Цьому сприятиме реалізація заходів у рамках проекту «Підтримка економіки Закарпатської області через розвиток та промоцію її туристичного потенціалу» в рамках програми Підтримка політики регіонального розвитку в Україні.

4. СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ ТА МІСІЯ РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Бачення

Закарпаття – привабливий, гостинний, самобутній і відкритий для співпраці край у центрі Європи, в якому громади і влада спільно дбають про гармонійне поєднання: розвитку інноваційної економіки та сучасної інфраструктури – з охороною і збереженням унікальної природи та досягненням європейських стандартів життя.

Край, у якому миролюбиві, освічені і працьовиті громадяни різних національностей досягають європейського рівня життя, духовно збагачуються та примножують вікові культурно-історичні традиції.

Місія

Забезпечення високої якості та рівня життя нинішнього і майбутнього поколінь закарпатців через: розвиток людського капіталу, гармонійне поєднання формування конкурентоспроможної економіки і сучасної інфраструктури зі збереженням унікальної природи і культурно-духовних традицій, ефективне використання конкурентних переваг регіону.

Стратегічні цілі:

- 1) Розвиток людського та соціального капіталу
- 2) Формування конкурентоспроможності та інноваційності економіки регіону
- 3) Інтегрований розвиток сільських і міських громад та територій
- 4) Забезпечення якості і безпеки довкілля та просторової гармонії

Результати анкетування наведені й Додатку И.

5. СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ТА СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ ДО 2020 РОКУ

5.1. Стратегічні, операційні цілі, завдання та індикатори реалізації

Стратегічні цілі	Операційні цілі	Операційні завдання	Індикатори, одиниці виміру
1. Розвиток людського та соціального капіталу	1.1. Забезпечення рівного доступу та підвищення якості загальної середньої освіти, зокрема в сільській місцевості	1.1.1. Підвищення якості освіти в регіоні	1. Якість середньої освіти за показниками ЗНО порівняно до середньоукраїнських показників. 2. «Пороговий бал» за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови, відс., у т.ч. у сільській місцевості.
		1.1.2. Оптимізація мережі та модернізація матеріально-технічної бази і умов навчання в закладах освіти, зокрема в сільській місцевості	1. Введення в експлуатацію навчальних закладів за рахунок всіх джерел фінансування, у т.ч. у сільській місцевості, учнівських місць. 2. Модернізація навчальних закладів, у т.ч. у сільській місцевості, од./ тис.кв. м 3. Частка навчальних закладів, які мають безпечний доступ для дітей з особливими потребами, у т.ч. у сільській місцевості, відс.
		1.1.3. Формування єдиного регіонального інформаційного освітнього простору	1. Частка навчальних закладів, які мають доступ до швидкісного інтернету, відс. 2. Обсяги доступної регіональної навчальної інформації, гігабайти.
	1.2. Забезпечення якості і конкурентоспроможності вищої освіти	1.2.1. Випереджаюча адаптація регіональної вищої освіти до потреб ринку праці	1. Частка випускників ЗОШ, вищих навчальних закладів I-II ступенів, які здобувають вищу освіту у вищих навчальних закладах області, відс. 2. Частка випускників ВНЗ області, які працелаштовані за спеціалістю, відс. 3. Кількість іноземних студентів у вузах регіону, осіб
	1.3. Створення умов для формування здорового населення	1.3.1. Забезпечення рівного доступу та підвищення якості медичних послуг, зокрема у сільській місцевості	1. Коефіцієнти смертності дітей у віці до 1 року, відс. 2. Кількість відкритих амбулаторій ЗПСМ на 10000 населення, одиниць
			3. Індекс ФАП, що забезпечені транспортом, одиниць 4. Забезпеченість лікарями всіх спеціальностей на 10000 населення, осіб 5. Установлення GPS-навігаторів (всього 11)

			6. Виконання нормативу прибуття бригад екстреної швидкої медичної допомоги у сільській (20 хв.) та міській (10 хв) місцевості, відс. + 10 хв у поганих погодних умовах на основі показників GPS -навігаторів
		1.3.2. Формування системи просвітництва здорового способу життя, профілактики і оздоровлення, зокрема у сільській місцевості	1. Кількість друкованих промоційних матеріалів для інформаційного охоплення населення, тиражі; 2. Інформування населення через web сайти, виступи на телебаченні, інтерв'ю, кількість
		1.3.3. Розвиток регіональної інфраструктури для занять фізкультурою і спортом та оздоровлення, зокрема у сільській місцевості	1. Частка учнів, охоплених спортивними заняттями, відс. 2. Кількість введених потужностей для заняття фізкультурою і спортом, місць 3. Відсоток охоплення дітей фізичною культурою та оздоровленням, відс.
	1.4. Розвиток культури і духовності людини	1.4.1. Покращення доступу до культурного розвитку і збагачення, зокрема у сільській місцевості	1. Кількість закладів культури, у т.ч. мистецькі навчальні заклади, одиниць 2. Контингент учнів, осіб 3. Музейні фонди, од. 4. Бібліотечні фонди, од. 5. Культурно-мистецькі акції, од. 6. Кількість користувачів цих закладів, у т.ч. сільського населення, осіб 7. Промоційні заходи, у т.ч. через інтернет, одиниць
		1.4.2. Сприяння консолідації та духовної єдності української нації, у т.ч. через розвиток культур національних меншин	1. Кількість національно-культурних об'єднань, одиниць. 2. Кількість учасників всеукраїнських та міжнародних конкурсів та фестивалів, одиниць. 3. Кількість відроджених фольклорних джерел, од.
	1.5. Гармонійний розвиток національних меншин	1.5.1. Підтримка національно-культурних товариств з розвитку етнокультурних надбань та задоволення потреб національних спільнот	1. Кількість заходів (фестивалі, дні національних меншин, відзначення днів відомих діячів, дат та інше), од.

		1.5.2. Забезпечення доступу національних меншин до формування і реалізації регіональної політики у сфері задоволення освітніх та інформаційних потреб	1. Засновані освітні і культурні заклади, фонди, клуби, товариства, ЗМІ, кількість
	1.6. Зміцнення громадянсько-го суспільства, соціальної сфери та соціальної інтеграції	1.6.1. Сприяння розбудові інституцій громадянського суспільства, їх мереж і забезпечення ефективної взаємодії з регіональною і місцевою владою	1. Кількість інституцій на 10000 населення. 2. Кількість і динаміка важливих рішень облради, прийнятих на основі консультацій з громадськістю
		1.6.2. Розвиток і зміцнення соціальної інтеграції громад	1. Кількість реалізованих соціальних та інтеграційних проєктів 2. Створені заклади для осіб без визначеного місця проживання і їх соціальна адаптація, одиниць 3. Кількість працевлаштованих осіб за сприяння центру зайнятості, осіб 4. Рівень бідності, відс. 5. Доходи населення, млн.грн.
		1.6.3. Охоплення сімейними формами виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування	1. Кількість дитячих будинків сімейного типу, одиниць 2. Кількість усиновлених дітей, одиниць
	2. Формування конкуренто-спроможної та інноваційної економіки	2.1. Розвиток мереж транспортного сполучення та просторової інфраструктури	
		2.1.1. Будівництво, реконструкція і ремонт внутрішніх доріг автомобільного сполучення і мостів	1. Загальна довжина доріг загального користування, км 2. Загальна кількість і загальна довжина мостів на дорогах загального користування, од./ погонних метрів 3. Загальна довжина доріг комунальної власності з твердим покриттям, км 4. Загальний обсяг фінансування будівництва, реконструкції та ремонтних робіт на дорогах комунальної власності , млн. грн. 5. Будівництво велодоріжок, км
		2.1.2. Розвиток мереж та інфраструктури залізниць для вантажних, пасажирських перевезень і туризму	1. Відновлення колійного господарства вузькоколійних залізниць (Іршавський, Берегівський, Виноградівський райони), км 2. Оновлення рухомого складу вузькоколійних залізниць, од. 3. Відновлення історичних маршрутів через м.Рахів до Румунії, Угорщини та Чехії.

			4. Включення у європейську систему маршрутів InterCity, кількість маршрутів 5. Проектування швидкісних мереж струнного та монорельсового транспорту, од. проектної документації
		2.1.3. Підтримка інфраструктурного розвитку інноваційної економіки	1. Зона покриття території області швидкісним інтернетом 3G/4G, відс. до площі області 2. Зона покриття території області мобільним зв'язком, відс. до площі області
		2.1.4. Формування транспортно-логістичної прикордонної інфраструктури	1. Кількість новостворених КПП, од. 2. Кількість транспортно-логістичних пунктів оброблення та перевезення вантажів, од. 3. Обсяг оброблених вантажів на транспортно-логістичних пунктів, тис. тонн 4. Проектування і будівництво річкового порту у м.Чоп, од. проектної документації/ га
		2.1.5. Забезпечення будівництва доступного (нового та реконструкція існуючого) багатоповерхового житлового фонду	1. Обсяг житлового фонду, тис. кв. м 2. Збудоване соціальне та молодіжне житло, тис. кв.м 3. Кредити на будівництво (придбання) доступного житла та забезпечення молоді житлом, млн. грн. 4. Здешевлення вартості іпотечних кредитів для забезпечення громадян доступним житлом, млн. грн.
		2.1.6. Підтримка будівництва нових та реконструкція діючих об'єктів водопровідно-каналізаційного господарства	1. Потужність очисних споруд, тис. куб. м. на добу 2. Об'єм підготовленої води до споживання, тис. куб. м. на добу 3. Рівень обладнання загальної площі житлового фонду водопроводом у сільській місцевості та містах, відс.
		2.1.7. Модернізація Ужгородського аеропорту	1. Кількість реконструйованих об'єктів, од.
		2.1.8. Влаштування 5-го транспортного коридору на території Закарпатської області	1. Введені в дію ділянки 5-го транспортного коридору, погонні км
	2.2. Підтримка інноваційного підприємництва та економіки	2.2.1. Підтримка інноваційної діяльності підприємств у регіоні	1. Частка інноваційних підприємств у загальній кількості, відс. 2. Обсяг та частка реалізованої інноваційної продукції підприємствами у загальному обсязі продукції, відс. 3. Надання підтримки щодо впровадження інноваційних

	знань		стартапів у наукових, технологічних, промислових та логістичних парках, тис. грн. 4. Чисельність осіб, які працюють у високотехнологічних секторах економіки.
		2.2.2. Формування інституцій (у т.ч. мережових) регіонального розвитку зі спрямуванням на інноваційне підприємництво	1. Кількість інституцій, у т.ч. віртуальних, підтримки інноваційного підприємництва, од. 2. Кількість створених кластерів, од.
		2.2.3. Забезпечення ефективної співпраці учасників і організацій в ланцюжку «Освіта-наука-інновації-підприємництво»	1. Обсяг та частка реалізованої інноваційної продукції, відс. 2. Кількість інституцій та підрозділів трансферу знань і технологій, од. 3. Кількість інноваційних стартапів (зокрема у наукових та технологічних парках), од. 4. Кількість наукових розробок, запроваджених у виробництво (зокрема в УжНУ), од. 5. Кількість отриманих патентів і ліцензій, од. 6. Кількість наукових і науково-технічних проектів, підтриманих із державного бюджету та міжнародних програм і фондів, одиниць
	2.3. Забезпечення енергозбереження та енергоефективності у виробничій та невиробничій сферах	2.3.1 Сприяння створенню енергосервісних компаній (ЕСКО) та підтримка їх діяльності у регіоні	1. Кількість підрозділів енергосервісної мережі, од. 2. Впроваджені підрозділи енерго-менеджменту на підприємствах регіону, од. 3. Економія споживання природного газу, твердого палива та електроенергії за рахунок енергозбереження, відс.
		2.3.2 Створення і впровадження регіональної системи моніторингу і управління енергоспоживанням	1. Втрати теплової та електричної енергії підприємствами та бюджетними установами житлово-комунального господарства, відс. 2. Втрати води підприємствами житлово-комунального господарства, відс.
		2.3.3. Визначення найбільш перспективних джерел та об'єктів генерації відновлюваної енергетики в регіоні	1. Розроблений прогноз паливно-енергетичного балансу області на 2015–2020 роки, од. документів 2. Розроблений прогноз використання потенціалу альтернативної і відновлюваної енергетики в регіоні, од. документів
		2.3.4 Розвиток відновлюваних джерел енергії та поступове заміщення традиційної енергетики	1. Частка відновлюваної енергії у структурі загального енергоспоживання, відс. 2. Економія споживання природного газу, відс.

		на альтернативну та відновлювану	3. Використання та розвиток електротранспорту, відс.
		2.4.1 Сприяння розвитку туризму, у т. ч. туризму історичної спадщини	1. Обсяги туристичних потоків, осіб 2. Обсяг туристичного збору, тис. грн. 3. Кількість реконструйованих об'єктів історичної спадщини для цілей туризму, од.
	2.4. Розвиток туристичної та рекреаційно-оздоровчої сфери	2.4.3. Підтримка сільського і екологічного туризму, моніторинг ОСГ у сфері сільського туризму та бережливого використання природних туристичних ресурсів	1. Кількість діючих сільських туристичних садиб, у т.ч. сертифікованих, од. 2. Підтримка сільського і екологічного туризму, тис. грн.
		2.4.4. Покращення супроводу і безпеки туризму	1. Кількість промаркованих маршрутів, од. 2. Створення інтерактивних карт, од. 3. Кількість провідників для гірських маршрутів, осіб. 4. Впровадження електронного супроводу для туристів, од.
		2.4.5. Сприяння розвитку туристичного маркетингу	1. Кількість впізнаваних брендів, од. 2. Кількість діючих інформаційно-туристичних центрів, од. 3. Кількість виставкових туристичних заходів, од. 4. Кількість промоційних туристичних матеріалів, од.
	2.5. Створення системи ефективного управління регіональним розвитком	2.5.1 Удосконалення системи технологій, процедур та інструментів управління регіональним розвитком	1. Частка місцевих рад, що впровадили електронне врядування, відс. 2. Кількість наданих послуг ЦНАП, од. 3. Кількість ВНЗ, які впровадили спеціальність «Електронне врядування», од.
		2.5.2 Покращення системи навчання та підвищення кваліфікації посадовців з питань регіонального розвитку	1. Кількість впроваджених курсів/ тренінгів з питань регіонального розвитку у програмах підвищення кваліфікації посадовців, од. 2. Кількість посадовців, що пройшли відповідне навчання, осіб
	2.6. Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища	2.6.1. Стимулювання залучення інвестицій та ділової активності, у т.ч. зовнішньоекономічної	1. Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн. 2. Підтримка розвитку інфраструктури промислових парків, тис. грн. 3. Прямі іноземні інвестиції, дол. США на 1 особу 4. Внутрішні інвестиції на 1 особу, тис. грн. 5. Зовнішньоторговельний оборот, тис. дол. США / частка експорту, відс. 6. Розроблення і прийняття Регіональної стратегії залучення

			інвестицій в економіку області, од. 7. Лобіювання модернізації законів України «Про спеціальну економічну зону «Закарпаття» та «Про індустріальні парки» (в частині запровадження системи фіскального стимулювання); лобіювання продовження терміну дії Закону України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності в Закарпатській області» з запровадженням фіскальних стимулів для суб'єктів господарювання ТПР. 8. Створення центру по роботі з інвесторами та забезпечення координації з усіма інвестиційними агентствами для забезпечення виконання цілей Стратегії регіонального розвитку області Стратегії залучення інвестицій в область, од
		2.6.2 Створення системи маркетингу, у т.ч. промоції і бізнесового брендингу регіону	1. Кількість інформаційно-комунікативних заходів, виставкової бізнесової та інвестиційної діяльності, од. 2. Кількість рекламно-інформаційної продукції, тираж/ од.
		2.6.3 Сприяння організаційно-інституційній активізації ділової транскордонної співпраці	1. Кількість транскордонних кластерів, од. 2. Кількість транспортно-логістичних центрів, од. 3. Кількість науково-інноваційних структур для транскордонної співпраці, од.
		2.6.4 Залучення міжнародної технічної допомоги в економічні та інфраструктурні проекти	1. Кількість місцевих рад-реципієнтів, од. 2. Кількість об'єктів технічної допомоги, од. 3. Обсяг отриманої технічної допомоги, млн. грн.
3. Інтегрований розвиток сільських і міських територій	3.1 Забезпечення інтегрованого стратегічного, просторового і земельного планування сільських і міських територій	3.1.1 Інвентаризація схем землеустрою та підтримка розробки схем використання земель, просторових і стратегічних планів розвитку адміністративно-територіальних одиниць	1. Інвентаризовані схем землеустрою і ТЕС використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, од. 2. Розроблені схеми використання земель і ТЕС використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, од. 3. Кількість оновлених генеральних планів громад, од. 4. Кількість громад зі здійсненою нормативною грошовою оцінкою земель населених пунктів, од.
		3.1.2 Формування регіональної мережі об'єктів і територій історико-культурної спадщини	1. Кількість об'єктів культурної спадщини і територій історико-культурної спадщини (у т.ч. історичне населене місце), од.
		3.1.3. Впровадження заходів щодо рекультиваци та припинення	1. Площа деградованих земель, тис. га 2. Площа забруднених земель, тис.га

		деградації земель	3. Площа рекультивованих земель, тис. га
	3.2 Сприяння самозайнятості та підприємництва на сільських територіях	3.2.1 Підтримка розвитку неаграрних видів бізнесу на сільських територіях	1. Кількість неаграрних підприємств та ФОП у сільській місцевості, од. 2. Зайнятість у несільськогосподарських видах економічної діяльності, осіб
		3.2.2 Створення системи підготовки сільського населення для заняття бізнесом на сільських територіях	1. Рівень безробіття за методологією МОП, відс. 2. Кількість створених дорадчих інституцій, бізнес-центрів та інформаційно-консультаційних пунктів, од. 3. Кількість зареєстрованих дорадників та експертів-дорадників, осіб 4. Кількість осіб, що пройшли підготовку, осіб
		3.2.3. Підтримка сучасних форм кооперації та місцевого економічного розвитку сільських територій	1. Кількість, од: 1.1. Сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів 1.2. Боєнь, забійно-санітарних пунктів 1.3. Молокопереробних підприємств 1.4. М'ясопереробних підприємств 1.5 Фермерських господарств
	3.3. Збільшення доданої вартості сільськогосподарської та продукції лісу	3.3.1 Розвиток органічного землеробства та екологічно обгрунтованого лісокористування і переробки дарів лісу	1. Частка органічної с/г продукції у загальних обсягах с/г продукції, відс. 2. Кількість впроваджених нових екологічних технологій, од. 3. Кількість бізнесів з глибокої переробки дарів лісу, од.
		3.3.2 Розвиток сільськогосподарського виробництва через підтримку впровадження сучасних технологій та інновацій у виробництво і переробку сільськогосподарської продукції	1. Індекс виробництва с/г продукції, відс. до попереднього року 2. Індекс виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, відс. до попереднього року 3. Кількість підприємств, що впровадили інновації у виробництві і переробці сільськогосподарської продукції, од.
		3.3.3 Покращення доступу агровиробників до ринків збуту продукції	1. Індекс обсягів реалізації с/г продукції, відс. до попереднього року 2. Кількість створених суб'єктів заготівлі, переробки і збуту, од.
		3.3.4. Формування регіонального кластеру з глибокої переробки деревини на основі інноваційних технологій	1. Діюча виробничо-збутова мережа підприємств із глибокої переробки деревини, од. 2. Обсяг продукції глибокої переробки деревини, тис. грн.

	3.4 Покращення доступу до сільських територій та підвищення мобільності населення	3.4.1 Розвиток системи сучасного громадського транспорту на сільських територіях	1. Забезпечення пасажирськими місцями на 1000 жителів
		3.4.2 Розвиток інфраструктури громадського транспорту в сільських територіях	2. Кількість облаштованих автостанцій та автобусних зупинок, од.
	3.5 Розвиток соціальної сфери та покращення якості послуг на сільських територіях	3.5.1 Розвиток системи якісної первинної медицини на сільських територіях	1. Зниження рівня безробіття в сільській місцевості 2. Кількість сімейних лікарів на 10000 населення, осіб
		3.5.2 Розвиток мережі закладів загальної освіти і дошкільного виховання на сільських територіях	1. Відсоток охоплення дітей віком від 3 до 6 років дошкільною освітою (різними формами)
		3.5.3.Розвиток мереж закладів культури та фізкультури і занять спортом	1. Створені та збережені філії початкових спеціалізованих мистецьких закладів, од. 2. Відсоток охоплення дітей заняттями фізкультурою і спортом, відс. 3. Кількість учнів, охоплених заняттями фізкультурою і спортом, осіб
	3.6 Вирівнювання диспропорцій розвитку гірських, передгірних і низинних територій	3.6.1 Формування системи надання регіональних дотацій та підтримки суб'єктів господарювання на гірських територіях	1. Обсяг наданих дотацій та підтримки суб'єктів господарювання на гірських територіях, грн. 2. Кількість створених місцевих суб'єктів господарювання та обсягів їх діяльності на гірських територіях, од./ тис. грн.
3.6.2 Формування та підтримка діяльності інституцій економічного і соціального розвитку на гірських територіях		1. Кількість (од.) інституцій економічного і соціального розвитку на гірських і територіях та обсяги їх діяльності (кількість проектів, тис. грн.)	
3.6.3 Формування регіональної системи підтримки екологічно допустимих бізнесів на гірських територіях		1. Обсяг наданої підтримки, тис. грн. 2. Кількість створених екологічно допустимих бізнесів на гірських територіях, од.	
4.Забезпечення якості і	4.1 Формування гармонійного	4.1.1. Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття,	1. Ренатуралізація та оздоровлення водно-болотних об'єктів, од. 2. Кількість річок і каналів «відмінної» та «доброї» якості за

безпеки довкілля та просторової гармонії	просторового комплексу промислових, житлових, земельних зон і природних територій	відтворення природних комплексів, земельних та водних ресурсів, формування регіональної екологічної мережі	класифікацією Рамкової Водної директиви ЄС, відс. 3. Кількість пралісів та старовікових лісів, тис. га 4. Кількість об'єктів Natura 2000 з відповідним режимом господарювання, тис. га
		4.1.2. Раціональне використання рекреаційних ресурсів територій та об'єктів природно-заповідного фонду для стимулювання економічної активності	1. Кількість промарковані сертифікованих туристичних маршрутів у межах територій ПЗФ, од/ км 2. Кількість туристичних об'єктів у межах територій ПЗФ, які демонструють традиційні форми господарювання та ремесла, од. 3. Кількість туристичних брендів у межах територій ПЗФ, од. 4. Кількість сільських садіб, зокрема сертифікованих, у межах територій ПЗФ, од.
		4.1.3. Інтегрування екологічної складової у просторові (генеральні) плани розвитку адміністративно-територіальних утворень	1. Кількість включених затверджених схем екомережі області у просторові плани, од. 2. Кількість проведених стратегічних екологічних оцінок та оцінок впливу на навколишнє природне середовище у просторових планах адміністративно-територіальних утворень, од.
		4.1.4. Збільшення площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду	1. Площа природно-заповідного фонду, тис. га 2. Частка природно-заповідного фонду у площі області, відс.
	4.2 Покращення якості навколишнього середовища	4.2.1 Розробка і реалізація цільової регіональної програми ренатуралізації екологічно забруднених територій і об'єктів	1. Площа реабілітованих земель, га 2. Кількість реабілітованих об'єктів, од.
		4.2.2. Удосконалення транспортних схем в містах і селищах регіону та забезпечення заходів з мінімізації впливу автомобільних викидів на людину і довкілля	1. Зменшення викидів в атмосферне повітря від пересувних джерел, тонни
	4.3 Запобігання стихійним лихам, техногенним аваріям і катастрофам	4.3.1. Створення системи випереджаючого екологічного моніторингу якості води, ґрунтових вод, ґрунтів, повітря і рівня ґрунтових вод	1. Кількість постів для заміру якості атмосферного повітря, од. 2. Кількість точок постійних замірів якості води, ґрунтових вод, ґрунтів і рівня ґрунтових вод, од. 3. Кількість діючих лабораторій, які здатні опрацювати відібрані зразки, од.
		4.3.2. Забезпечення	1. Показник лісистості, %

		впровадження системи європейських підходів використання і оновлення лісових і мисливських ресурсів регіону	2. Заміна похідних насаджень на корінні, тис.га. 3. Зменшення площ суцільних зрубів, тис. га 4. Збільшення поголів'я усіх мисливських видів тварин, особини на га 5. Використання природозберігаючих технологій лісозаготівлі, канатно-трелювальних установок, гужового транспорту, од. 6. Будівництво нових та оновлення існуючих лісових доріг, км
		4.3.3. Забезпечення екологічних принципів у збереженні і використанні водних ресурсів регіону, у т.ч. запасів чистої питної та мінеральної води	1. Зменшення скиду неочищених стічних вод, тис. куб. м. 2. Кількість введених в експлуатацію комунальних очисних споруд, од. 3. Кількість введених в експлуатацію індивідуальних очисних споруд, од. 4. Зменшення лімітів на спеціальне водокористування, тис. куб. м 5. Зменшення лімітів на використання мінеральних вод, тис. куб. м
		4.3.4. Розвиток та вдосконалення системи протипаводкового захисту територій	1. Кількість захищених населених пунктів, од. 2. Площа захищених територій, тис. га
		4.3.5. Екологічна ренатуралізація територій селища Солотвино та солерудника	1. Площа ренатуралізованих земель, придатних для господарювання і житла, га
	4.2 Створення і реалізація системи ефективного управління побутовими і промисловими відходами	4.2.1 Забезпечення реалізації стратегії управління побутовими відходами на всій території регіону	1. Кількість сучасних полігонів ТПВ, од. 2. Охопленість населення системою централізованого збору ТПВ, % 3. Охопленість населення системою централізованого збору та утилізації небезпечних відходів, % 4. Частка ТПВ, зібраних селективним способом, % до загальної кількості утворених відходів 5. Кількість рекультивованих сміттєзвалищ, од. 6. Кількість підприємств з утилізації відходів, од.
		4.2.2 Інформаційно-просвітницька робота серед населення щодо проблем забруднення територій побутовими відходами	1. Кількість виданих еколого-просвітницьких матеріалів для різної цільової аудиторії, од. 2. Кількість впроваджених у шкільні позакласні заходи програм, акцій тощо, од.

6. ВПРОВАДЖЕННЯ І СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ

Реалізація Стратегії здійснюватиметься на основі партнерства, координації та узгодження діяльності всіх основних учасників цього процесу.

Стратегія розвитку Закарпатської області впроваджуватиметься через виконання комплексу організаційних, фінансових та інформаційних заходів суб'єктами регіонального розвитку області відповідно до Плану реалізації Стратегії та інших регіональних програм, які впливають із Стратегії, а також рішень органів місцевого самоврядування, що приймаються для досягнення стратегічних цілей, визначених у Стратегії.

Забезпечення реалізації – це управлінське завдання, яке передбачає контроль за діяльністю численних організацій, які задіяні у процесі впровадження Стратегії. Цим має займатись відповідний орган з управління впровадженням, створений з представників органів влади та місцевого самоврядування, громадськості та бізнесу. Питання впровадження проектів і заходів Стратегії мають належати виключно до компетенції цього органу, який є відповідальним за забезпечення актуальності та реалістичності стратегічних і операційних цілей та за їх досягнення.

Для синхронізації рішень та дій органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій з цілями Стратегії має бути внесено відповідні зміни до регламентів роботи цих органів, які передбачатимуть перевірку проектів рішень на відповідність Стратегії, визначатимуть пріоритети використання коштів бюджетів розвитку адміністративно-територіальних одиниць області відповідно та узгоджено із Планом реалізації Стратегії.

Усі необхідні дії та інвестиції, які будуть реалізовуватись в області до 2020 року, не можуть бути предметом єдиної регіональної стратегії і також не здатні включати всі потрібні втручання і завдання, які сприяють досягненню очікуваного результату. Тому у сценаріях виконання дана Стратегія зосереджується на операційних цілях і заходах, які можуть бути здійсненні за допомогою цільового впливу органів місцевої влади за активної підтримки держави (субвенції на соціально-економічний розвиток регіонів, цільові субвенції, фінансування з Державного фонду регіонального розвитку), узгодженої програми допомоги донорів і приватних інвестицій. Стратегія у значній мірі покладається на компетентність, готовність і бажання мешканців області сприяти змінам і покращенням.

Проте стратегічні цілі, визначені цим документом, фактично визначають точки прикладення зусиль та напрями використання ресурсів (у тому числі приватних інвестицій) аби їх результативність була максимальною з точки зору досягнення стратегічного Бачення, визначеного у Стратегії.

Реалізація можливостей – це завдання для управлінь обласних та місцевих органів влади, сектору громадських організацій та громадян, які займаються різноманітною діяльністю у сфері розвитку регіону за підтримки проектів міжнародної технічної допомоги.

Стратегія побудована таким чином, аби зробити можливим паралельну реалізацію усіх цілей з метою поширення спроможностей реалізації, територіального розповсюдження впливу і фінансової доступності, хоча певні дії є передумовою для здійснення інших, а тому вважаються пріоритетними у відношенні до наступних дій. В цьому сенсі черговість проектів в рамках Плану реалізації Стратегії вибудовується так, щоб уникнути розривів і пропусків у виконанні пов'язаних між собою заходів проектів.

Методика реалізації Стратегії передбачає визначення пріоритетів впровадження. Важливим є здійснення Стратегії в рамках двох послідовних та взаємопов'язаних програмних циклів (етапів), включених у два Плани реалізації:

Перший – 2015-2017 роки.

Другий – 2018-2020 роки.

Кожні 3 роки, на основі моніторингу Стратегії, слід здійснювати оцінку необхідності уточнення чи перегляду окремих елементів Стратегії у світлі нових тенденцій і обставин, що можуть виникати, та впливу зовнішніх і внутрішніх факторів.

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії здійснюватиметься за рахунок:
Державного фонду регіонального розвитку;
коштів галузевих (міжгалузевих) державних цільових програм та бюджетних програм центральних органів виконавчої влади, що спрямовуються на розвиток відповідної сфери у регіонах;
субвенцій, інших трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам;
коштів місцевих бюджетів;
коштів міжнародної технічної допомоги, міжнародних фінансових організацій;
коштів інвесторів, власних коштів підприємств.

Моніторинг реалізації Стратегії

У ході моніторингу Стратегії вирішується ціла низка завдань:

Контроль за реалізацією Стратегії в цілому.

Оцінка ступеню досягнення прогресу за стратегічними цілями, просування до операційних цілей.

Аналіз інформації щодо змін зовнішніх та внутрішніх факторів розвитку регіону для уточнення та корегування (актуалізації) цілей Стратегії.

Підтримка в робочому стані органів та структури стратегічного планування.

Моніторинг базується на розгляді обмеженого числа відібраних показників (індикаторів). Індикатори потрібно розділяти на індикатори досягнення: стратегічного Бачення; стратегічних цілей; операційних цілей та виконання проектів.

Запровадження системи моніторингу передбачає використання індикаторів в рамках концепції «вхід, процес, випуск, результат», на основі якої визначаються індикатори, які поділені на чотири групи:

вхідні індикатори, що характеризують ресурси та їх обсяг;

індикатори процесу, що характеризують шлях, за яким здійснюються заходи з визначеними ресурсами;

індикатори випуску, що характеризують фізичний обсяг товарів та послуг;

індикатори результату, що характеризують очікувані зміни.

Реалізація Стратегії здійснюється для досягнення стратегічного Бачення.

Відповідно до бачення, моніторингу підлягають параметри, які характеризують кількісні та якісні показники, що характеризують її досягнення, а саме – показники, що використані у соціально-економічному аналізі області, а саме – валовий регіональний продукт на особу, доходи громадян, демографічні показники, рівень екологічного навантаження на одиницю території. У процесі моніторингу ці показники порівнюються із показниками на дату ухвалення Стратегії, а також з відповідними показниками в регіонах, щодо яких здійснювалось порівняння при проведенні соціально-економічного аналізу області для підготовки Стратегії.

Свідченням позитивного результату реалізації Стратегії слугуватиме абсолютне зростання показників, а також випередження темпів поліпшення показників (приріст населення на 1000 осіб; ВРП на 1 особу, грн.; доходи громадян, грн.; будівництво житла на 1000 осіб, кв. м; рівень екологічного навантаження) у порівнянні з середньоукраїнськими показниками та показниками регіонів-конкурентів.

Моніторинг досягнення стратегічних цілей здійснюватиметься відповідно до визначених цілей.

Аналогічно загальному моніторингу досягнення стратегічного Бачення відбуватиметься моніторинг реалізації стратегічних цілей. Основними кількісними показниками щодо кожної стратегічної цілі за період моніторингу будуть показники, що впливають з переліку проектів, які будуть реалізованими в рамках досягнення кожної стратегічної цілі.

Індикатори успішності досягнення цілей визначені у Стратегії. Відповідно до цих індикаторів на кожен плановий період моніторингу має бути сформовано кількісні показники, за якими має здійснюватись моніторинг.

Отже, обов'язковою умовою забезпечення моніторингу реалізації Стратегії є застосування системи індикаторів, які використовуються для визначення результативності реалізації державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року.

Основні прогнозні соціально-економічні показники реалізації Стратегії:

Групи індикаторів	Назва індикатора	Роки	
		2014	2020
ВХІДНІ ІНДИКАТОРИ	Введення в експлуатацію середніх навчальних закладів за рахунок усіх джерел фінансування – всього, учнівських місць	150	1615
	Запровадження освітніх програм з урахуванням потреб високотехнологічного бізнесу	8	14
	Створення наукових, технологічних, промислових та логістичних парків, одиниць	1	4
	Розширення зони покриття території області швидкісним інтернетом 3G/4G, % до площі області	X	100
	Введені в дію ділянки 5-го транспортного коридору, погонні км		140
	Загальний обсяг фінансування будівництва, реконструкції та ремонтних робіт на дорогах загального користування, млн. грн.	59,7	1500
	Забезпеченість лікарями всіх спеціальностей на 10000 населення, осіб	272,7	305,2
	Кількість новостворених КПП, од.	19	29
	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного та місцевого значення вищої категорії (I та II категорії), км на 1 тис. км ²	26,6	28,9*
	Розробка та реалізація Програми розвитку туризму і курортів у Закарпатській області до 2020 року, од.	X	1
	Розробка та реалізація Програми розвитку транскордонного співробітництва Закарпатської області до 2020 року, од.	X	1
	Розробка та реалізація Програми зайнятості населення Закарпатської області на період, од.	X	1
	Розробка та реалізація Регіональної стратегії залучення інвестицій в економіку області, од.	X	1
ІНДИКАТОРИ ВИПУСКУ	Будівництво протиерозійних гідротехнічних споруд (вали–тераси на гірських схилах, дамби), км	0,3	55,0
	Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) без ПДВ та акцизу, млн. грн.	10708,5	16062,2
	Валова продукція сільського господарства, млн. грн.	4380,6	4641,3
	Обсяг наданих туристичних і рекреаційних послуг (у діючих цінах відповідних років), млн. грн.	344,4	380,0

	Загальний обсяг житлового фонду, тис. кв. м	395,2	2200
	Виробництво електроенергії, млн. кВт. год	140,0	150,0
	Обсяг споживання природного газу в господарському комплексі області, млн. м ³	534,9	510,0
	Потужність очисних споруд, млн. м ³	44,0	47,0
ІНДИКАТОРИ РЕЗУЛЬТАТУ	Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу, грн.	18207,8**	32053*
	Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу, дол. США	300,0	560,0 *
	Експорт товарів у розрахунку на одну особу, дол. США	1100,3	1585*
	Середньомісячна заробітна плата (номінальна), грн.	2744	4689*
	Рівень безробіття за методологією МОП, %	9,0	7,7
	Частка природно-заповідного фонду у площі області, %	13,9	16,0

* Показник індикатора відповідно до Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року.

** Попередні звітні дані.

Показники для моніторингу збираються за результатами кожного року реалізації Стратегії. На основі зібраних даних готується річний звіт та звіт щодо виконання періоду трьохрічного планування.

Річний звіт складається з переліку ключових показників за кожною ціллю, кожним пріоритетом або заходом; містить інформацію про досягнення кожного об'єктивного пріоритету або виконання заходу; оцінку можливостей досягнення поставлених цілей на трьохрічний цикл планування.

Підсумковий звіт про моніторинг за трьохрічний цикл планування до показників, які передбачаються у річних звітах, містить загальні оцінки ефективності, результативності та стійкості досягнутих результатів.

Моніторингові звіти є відкритими документами і використовуються для уточнення завдань та бюджетних програм області на наступний за звітним бюджетний рік.

Форму моніторингового звіту, відповідального за його підготовку та строки подання визначає обласна державна адміністрація відповідно до власних повноважень та структури.

Для всіх можливих форм організації процесу моніторингу головним є проведення ретельного відслідковування виконання завдань та реалізації проектів, коригування та актуалізація Стратегії, за необхідності, з огляду на зміну ситуації, оскільки одні проекти будуть завершені, а деякі замінені іншими.

7. УЗГОДЖЕНІСТЬ СТРАТЕГІЇ З ПРОГРАМНИМИ ТА СТРАТЕГІЧНИМИ ДОКУМЕНТАМИ

7.1 Узгодженість з Державною стратегією регіонального розвитку

Узгодженість пропозицій стратегічних цілей Стратегії розвитку Закарпатської області на період до 2020 року з цілями Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року

Стратегічні цілі Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 р.	Стратегічні цілі (Закарпатська область)			
	1. Розвиток людського та соціального капіталу	2. Формування конкурентоспроможності та інноваційності економіки регіону	3. Інтегрований розвиток сільських і міських територій	4. Забезпечення якості безпеки довкілля та просторової гармонії
1. Підвищення конкурентоспроможності	сильна (+) <i>після реформ:</i> ще сильніша (++)	сильна (+) <i>після реформ:</i> ще сильніша (++)	сильна (+) <i>після реформ:</i> ще сильніша (++)	сильна (+) <i>після реформ:</i> ще сильніша (++)
2. Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток	слаба (0) <i>після реформ:</i> сильна (+)	сильна (+) <i>після реформ:</i> ще сильніша (++)	сильна (+) <i>після реформ:</i> ще сильніша (++)	сильна (+) <i>після реформ:</i> ще сильніша (++)
3. Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку	слаба (0) <i>після реформ:</i> сильна (+)	сильна (+) <i>після реформ:</i> ще сильніша (++)	слаба (0) <i>після реформ:</i> сильна (+)	слаба (0) <i>після реформ:</i> сильна (+)

(0) – слабка узгодженість

(+) – сильна узгодженість

(++) – ще сильніша узгодженість

Узгодженість операційних цілей Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року та пропозицій Операційних цілей Стратегії розвитку Закарпатської області на період до 2020 року

Стратегічні і операційні цілі Стратегії розвитку Закарпаття - 2020 Операційні цілі Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року		Стратегічні цілі																					
		1. Розвиток людського та соціального капіталу						2. Формування конкуренто- спроможності та інноваційності економіки регіону						3. Інтегрований розвиток сільських і міських територій						4. Забезпечення якості і безпеки довкілля та просторової гармонії			
		Операційні цілі																					
		1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	4.1	4.2	4.3	4.4
1.1.	Підвищення ролі та функціональних можливостей міст у подальшому розвитку регіонів.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+			+	+	+	+	
1.2.	Створення умов для поширення позитивних процесів розвитку міст на інші території, розвиток сільської місцевості.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
1.3.	Підвищення ефективності використання внутрішніх чинників регіонів.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		
2.1.	Запобігання зростанню диспропорцій, що гальмують розвиток регіонів.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
2.2.	Забезпечення комфортного та безпечного життєвого середовища для людини незалежно від місця їх проживання.		+				+				+	+	+				+	+	+	+	+	+	
2.3.	Розвиток міжрегіонального співробітництва.			+		+	+	+	+	+	+	+		+	+			+	+	+	+	+	
3.1.	Удосконалення системи стратегічного планування регіонального розвитку.					+					+	+	+					+					
3.2.	Підвищення якості державного управління регіональним розвитком.					+		+	+		+	+	+					+					
3.3.	Посилення міжгалузевої координації	+				+		+	+	+	+	+	+					+	+	+	+	+	
3.4.	Інституційне забезпечення регіонального розвитку			+		+	+				+	+	+										
3.5.	Реформування територіальної організації влади та місцевого самоврядування					+	+				+		+										

7.2 Синергійні ефекти пропозицій стратегічних і операційних цілей Стратегії розвитку Закарпатської області на період до 2020 року

Стратегічні цілі		Стратегічні цілі																							
		1. Розвиток людського та соціального капіталу						2. Формування конкуренто-спроможності та інноваційності економіки регіону						3. Інтегрований розвиток сільських і міських територій						4. Забезпечення якості і безпеки довкілля та просторової гармонії					
		Операційні цілі																							
		Операційні цілі	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	4.1	4.2	4.3	4.4	
Стратегічні цілі	1. Розвиток людського та соціального капіталу	1.1.																							
		1.2.																							
		1.3.																							
		1.4.																							
		1.5.																							
		1.6.																							
	2. Формування конкуренто-спроможності та інноваційності економіки регіону	2.1.																							
		2.2.																							
		2.3.																							
		2.4.																							
		2.5.																							
		2.6.																							
	3. Інтегрований розвиток сільських і міських територій	3.1.																							
		3.2.																							
		3.3.																							
		3.4.																							
		3.5.																							
		3.6.																							
	4. Забезпечення якості і безпеки довкілля та просторової гармонії	4.1.																							
		4.2.																							
4.3.																									
4.4.																									